

**T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ**

**ANTALYA İLİNDE GENÇ ÇİFTÇİ PROJESİNİN UYGULAMASI VE
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

Ahmet ALKAN

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TARIM EKONOMİSİ

ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZİRAN 2019

ANTALYA

**T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ**

**ANTALYA İLİNDE GENÇ ÇİFTÇİ PROJESİNİN UYGULAMASI VE
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

Ahmet ALKAN

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TARIM EKONOMİSİ

ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZİRAN 2019

ANTALYA

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**ANTALYA İLİNDE GENÇ ÇİFTÇİ PROJESİNİN UYGULAMASI VE
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

Ahmet ALKAN
TARIM EKONOMİSİ
ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Bu tez Akdeniz Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi
tarafından FYL-2018-3525 nolu proje ile desteklenmiştir.**

HAZİRAN 2019

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ANTALYA İLİNDE GENÇ ÇİFTÇİ PROJESİNİN UYGULAMASI VE
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

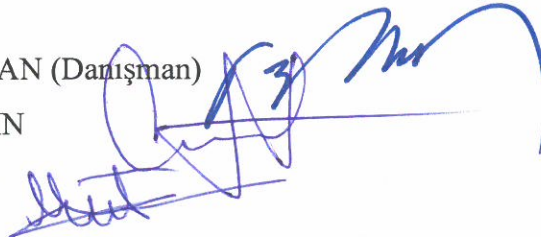
Ahmet ALKAN
TARIM EKONOMİSİ
ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Bu tez **21./...06/2019** tarihinde jüri tarafından Oybirliği / ~~Oyçokluğu~~ ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Burhan ÖZKAN (Danışman)

Prof. Dr. Cengiz SAYIN

Prof. Dr. Mevlüt GÜL

ÖZET

ANTALYA İLİNDE GENÇ ÇİFTÇİ PROJESİNİN UYGULAMASI VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Ahmet ALKAN

Yüksek Lisans Tezi, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Burhan ÖZKAN

Haziran 2019; 67 Sayfa

Bu araştırmanın amacı; Antalya ilinde Genç Çiftçi Projesi (GÇP) uygulamasının sürdürülebilirlik, kırsal nüfusun istihdamı, çiftçilerin gelir düzeyinin artırılması gibi hedeflerinin, projeden yararlanan çiftçilerin görüşleri alınarak gerçekleşme potansiyelini ve sürdürülebilirliğini değerlendirmektir. Araştırmanın ana materyalini, Antalya ilinde araştırma kapsamına alınan 10 ilçede GÇP'den 2016 yılında yararlanan 127 genç çiftçi ile yapılan anket verileri oluşturmuştur. Çalışmada çiftçilerden elde edilen veriler kullanılarak GÇP uygulamasının güçlü, zayıf yönleri ile fırsat ve tehditleri esas alınarak GZFT analizi yapılmıştır. Araştırma kapsamındaki çiftçilerin %15'inin erkek, %85'inin kadın ve yaş ortalamasının ise 31,2 olduğu belirlenmiştir. GÇP'den faydalanan çiftçilerin 79'u hayvansal üretim, 48'i bitkisel üretim yapmakta olup üreticilerin %33,9'u örtü altı yetiştiriciliği, %44,1'i büyükbaş hayvancılık ve %12,6'sı ise küçükbaş hayvancılık projesi desteği almıştır. Görüşme yapılan çiftçilerin %74,8'inin gelirlerini arttırmak için, %14,2'si ise işsiz olduğu için GÇP'ye başvurdukları belirlenmiştir. Çiftçilerin %18,9'u projeyi yararlı, %65,4'ü kısmen yararlı görürken, %15,7'si ise projeyi yararlı görmemektedir. Çiftçilerin %14,2'si GÇP ile üretime başladığını belirtirken, %66,1'i GÇP ile mevcut üretimini arttırdığını belirtmişlerdir. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre üreticiler tarafından GÇP uygulaması yararlı bir proje olarak kabul edilmektedir. Araştırma sonuçlarına göre; hibe desteği miktarının artırılması, hibe alım şartlarının kolaylaştırılması ve hibelerin zamanında ödenmesi, GÇP'nin amaçlarına ulaşmasını sağlayabileceği ve sürdürülebilir kılacağı gibi projenin etkinliğini de arttırabilecektir.

ANAHTAR KELİMELEER: Çiftçi, Genç Çiftçi Projesi, Kırsal Kalkınma, Sürdürülebilir Tarımsal Üretim, Antalya

JÜRİ: Prof. Dr. Burhan ÖZKAN

Prof. Dr. Cengiz SAYIN

Prof. Dr. Mevlüt GÜL

ABSTRACT

A RESEARCH ON THE APPLICATION AND SUSTAINABILITY OF YOUNG FARMERS PROJECT IN THE ANTALYA PROVINCE

Ahmet ALKAN

MSc Thesis in Agricultural Economics

Supervisor: Prof. Dr. Burhan ÖZKAN

June 2019; 67 pages

The objective of this research is to evaluate the realization potential and sustainability of the targets of Young Farmers Project (YFP) in Antalya such as sustainability, employment of rural population and increasing the income level of young farmers, by means of getting the opinions of beneficiary farmers of the project. The main material of the research consists of the data of the survey, which was carried out with 127 young farmers who benefited from the YFP in 2016 in 10 counties of Antalya. The strengths, weaknesses, opportunities and threats of the application of YFP have been determined with SWOT analysis, based on the data obtained from young farmers within this study. Within the framework of the research, it has been found out that %15 of the young farmers are male and %85 are female, and their average age is 31,2. %79 of the young farmers who are the beneficiaries of YFP engage in animal production and %48 in plant production. %33,9 of beneficiary producers received grant for greenhouse cultivation, %44,1 for bovine breeding and %12,6 for ovine breeding projects. It has been determined that %74,8 of the interviewee farmers applied for YFP in order to increase their income, while %14,2 applied for it because they were unemployed. %18,9 of the farmers found the project useful, %65,4 partially useful, and %15,7 not useful. %14,2 of them expressed that they started production thanks to the grant, and %66,1 expressed that they increased their production thanks to the grant. According to the findings of this research, the YFP is accepted as a useful project by producers. The findings also demonstrate that increasing the grant amount, facilitating the conditions of grant receiving, and paying the grants in due course of time will be able to ensure the YFP attain its objectives and make it sustainable, and also increase its efficiency.

KEYWORDS: Farmer, Young Farmers Project, Rural Development, Sustainable Agricultural Production, Antalya

COMMITTEE: Prof. Dr. Burhan ÖZKAN

Prof. Dr. Cengiz SAYIN

Prof. Dr. Mevlüt GÜL

ÖNSÖZ

Kırsal alanlar tarımsal faaliyetlerin yoğunlukla yapıldığı bölgeler olarak gelişmişlik düzeyi kentsel alanlardan düşüktür. Kırsalda; gelir düzeyinin düşük, girdi fiyatlarının yüksek olması, arazi ve genç nüfusun istihdamının yetersizliği, alternatif gelir kaynaklarının az olması kentlere göçe hız kazandırmıştır. Çiftçilerin yaş ortalamasının giderek artması tarımın geleceği için tehdit oluşturmaya başlamıştır. Bu noktada tarımda sürdürülebilirliğin sağlanması, gençlerin kırsalda tutulabilmesi ve çiftçiliğin cazip hale getirilmesi için önlem alınmasının gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu nedenle Tarım ve Orman Bakanlığı 2016 yılında genç çiftçilerin girişimciliğinin desteklenmesi ve tarımda sürdürülebilirliğin sağlanması için Genç Çiftçi Projesi (GÇP) programını başlatmıştır.

Çalışma kapsamında Antalya ilinde 2016 yılında GÇP’nden faydalanan 127 üretici ile görüşme yapılarak GÇP’nin Antalya ili özelinde uygulaması, amaçlarına ulaşma potansiyeli ve sürdürülebilirliği değerlendirilmiştir. Çalışmanın üreticilere, politika belirleyicilere ve araştırmacılara, GÇP uygulamasının genel durumu, sürdürülebilirlik ve gençlerin kırsalda kalma eğilimi konularına katkı yapması beklenmektedir.

Bu çalışmanın gerçekleşmesinde bilgi ve birikimi ile yol gösteren değerli danışman hocam, Prof. Dr. Burhan ÖZKAN’a çok teşekkür ediyorum. Ayrıca yüksek lisans eğitim sürecimde desteklerini hiç esirgemeyen Prof. Dr. Cengiz SAYIN hocama ve çalışma sürecinde özverili desteği için Öğr. Gör. Eda İLBASMIŞ’a teşekkür ediyorum.

Yüksek lisans eğitimim boyunca ve araştırma sürecinde desteklerini benden eksik etmeyen aileme, eşim Nazan ve oğlum İbrahim’e çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ	iii
AKADEMİK BEYAN	vi
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	vii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	viii
ÇİZELGELER DİZİNİ	ix
1. GİRİŞ	1
2. KAYNAK TARAMASI	5
2.1. Kırsal Kalkınma ve Önceki Kuramsal Bilgiler	5
2.1.1. Temel kavramlar	5
2.1.2. Türkiye’de kırsal kalkınma ve önemi	10
2.1.3. Türkiye’nin kırsal yapısı.....	12
2.1.4. Türkiye’de kırsal kalkınma politikaları	14
2.2. Kaynak Taramaları	17
3. MATERYAL VE METOT	20
3.1. Materyal.....	20
3.2. Metot	23
3.2.1. Örneklem yöntemi	23
3.2.2. Verilerin analiz yöntemi	26
4. BULGULAR	28
4.1. Genç Çiftçilerin Sosyo-Ekonomik Profili	28
4.2. Çiftçilerin Tarımsal Üretim Faaliyetleri	33
4.3. Çiftçilerin Genç Çiftçi Projesine Katılımına İlişkin Bilgiler.....	34
4.4. İşletmelerin Üretim Desenleri	40

4.5. Çiftçilerin Genç Çiftçi Projesine İlişkin Genel Görüşleri	46
4.6. Proje Uygulaması ve Etkileri Hakkında Düşünceler.....	49
4.7. Proje Uygulamasında Karşılaşılan Sorunlar ve Riskler	50
4.8. GZFT Analizi	51
5. TARTIŞMA	56
6. SONUÇLAR	59
7. KAYNAKLAR	63
8. EKLER.....	68

ÖZGEÇMİŞ

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Antalya İlinde Genç Çiftçi Projesinin Uygulaması ve Sürdürülebilirliği Üzerine Bir Araştırma” adlı bu çalışmanın, akademik kurallar ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını belirtir, bu tez çalışmasında bana ait olmayan tüm bilgilerin kaynağını gösterdiğimi beyan ederim.

21.../06.../2019

Ahmet ALKAN

SİMGELER VE KISALTMALAR

Simgeler

da	: Dekar
km ²	: Kilometrekare
m	: Metre
m ²	: Metrekare

Kısaltmalar

AB	: Avrupa Birliği
ÇKS	: Çiftçi Kayıt Sistemi
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
GÇP	: Genç Çiftçi Projesi
KKYDP	: Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
OTP	: Ortak Tarım Politikası
GZFT	: Güçlü Yönler, Zayıf Yönler, Fırsatlar, Tehditler
TOB	: Tarım ve Orman Bakanlığı
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 3.1. Araştırma kapsamına alınan ilçeler	20
Şekil 4.1. Çiftçilerin medeni durumu ve cinsiyeti (%)	28
Şekil 4.2. Çiftçilerin öğrenim durumu (%)	29
Şekil 4.3. Çiftçilerin çiftçilik süresi	30
Şekil 4.4. Çiftçilerin sosyal güvence durumu (%)	31
Şekil 4.5. Çiftçilerin aylık ortalama geliri (%)	32
Şekil 4.6. Çiftçilerin tarımsal örgütlere üyelik durumu (%)	34
Şekil 4.7. Çiftçilerin arazi varlığı (%).....	36

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 2.1. Türkiye nüfusu (2007-2016).....	15
Çizelge 2.2. Türkiye il/ilçe merkezleri ve belde/köyler nüfusu (2007-2016).....	16
Çizelge 3.1. Antalya ilinde GÇP'nden yararlanan çiftçi sayısı	21
Çizelge 3.2. Antalya ilindeki ilçelere göre GÇP'nden yararlananların sayısı	22
Çizelge 3.3. Araştırma kapsamında görüşülen GÇP'den yararlanan çiftçi dağılımı	24
Çizelge 3.4. Araştırma kapsamındaki ilçelerde GÇP'den yararlanan çiftçi sayısı	25
Çizelge 3.5. Antalya ilinde GÇP'den yararlanan çiftçi sayısının araştırma kapsamında görüşülen çiftçi sayısına oranı.....	26
Çizelge 3.6. GZFT Matrisi.....	27
Çizelge 4.1. Çiftçilerin demografik özellikleri	28
Çizelge 4.2. Çiftçilerin eşlerinin demografik özellikleri	29
Çizelge 4.3. Çiftçilik süresi.....	30
Çizelge 4.4. Çiftçilerin sosyal güvence durumu	30
Çizelge 4.5. Engelli/Şehit/Gazi yakını olma durumu	31
Çizelge 4.6. Çiftçilerin aylık ortalama gelir durumu	31
Çizelge 4.7. İkamet yerinin ilçe merkezine uzaklığı.....	32
Çizelge 4.8. Çiftçilerin hane mülkiyet durumu.....	32
Çizelge 4.9. İşletmenin bulunduğu yörede/bölgede yaygın tarımsal üretim deseni	33
Çizelge 4.10. Proje ile ilgili eğitim alma durumu.....	33
Çizelge 4.11. Çiftçilerin tarımsal örgütlere üyelik durumu	34
Çizelge 4.12. Hibe desteği öncesi tarımsal işletme varlığı ve üretim faaliyeti.....	34
Çizelge 4.13. Hibe desteği ile başlanılan GÇP faaliyet alanı	35
Çizelge 4.14. İşletme arazisinin mülkiyet durumu	35
Çizelge 4.15. Çiftçilerin toplam arazi varlığı.....	35

Çizelge 4.16. GÇP’den elde edilen yıllık gelir	36
Çizelge 4.17. Üretilen ürünlerin pazarlama kanalı	36
Çizelge 4.18. Üretim ile ilgili bilgi alınırken kullanılan kaynaklar	37
Çizelge 4.19. İşletmede planlama ve kayıt tutma durumu	37
Çizelge 4.20. Danışmanlık hizmeti alınmasına ilişkin bilgiler	38
Çizelge 4.21. GÇP’den haberdar olma ve başvuruya ilişkin genel bilgiler	39
Çizelge 4.22. Genç çiftçilerin GÇP’den hibe aldığı projeler	40
Çizelge 4.23. Çiftçilerin GÇP’den hibe aldığı proje grupları	40
Çizelge 4.24. İşletmenin bitkisel üretim deseni	41
Çizelge 4.25. GÇP desteği alan üreticilerin hayvancılık üretim faaliyeti	42
Çizelge 4.26. Hayvansal üretim miktarı, satılan ürün miktarı ve yıllık brüt geliri	42
Çizelge 4.27. Hayvansal üretimin satış yerlerine göre dağılımı	43
Çizelge 4.28. Hayvansal faaliyetlerden elde edilen yıllık brüt gelir	44
Çizelge 4.29. Yün üretiminin satış yerleri	44
Çizelge 4.30. İşletme bina ve tesis sermayesi durumu	45
Çizelge 4.31. İşletmelerin makine/teçhizat varlığı	46
Çizelge 4.32. Proje destekleme başvuru sürecine ilişkin görüşler	46
Çizelge 4.33. Çiftçilerin GÇP sözleşme yükümlülüklerine hakimiyeti	46
Çizelge 4.34. GÇP’nin yeni işletme kurulmasındaki etkisi	47
Çizelge 4.35. Ürün pazarlamada sorun yaşama durumu ve nedeni	47
Çizelge 4.36. Çiftçilerin GÇP hakkında düşünceleri	48
Çizelge 4.37. Yaşanılan yere (Mahalle/köy) bağlayan en önemli nedenler	48
Çizelge 4.38. Şehre göç etmeyi düşünen çiftçilerin nedenleri	49
Çizelge 4.39. Şehre göç etme düşüncesi olmayan çiftçilerin nedenleri	49

Çizelge 4.40. Çiftçilerin GÇP uygulaması ve etkileri hakkında düşünceleri	50
Çizelge 4.41. Çiftçilerin GÇP uygulamasında karşılaştığı sorunlar ve riskler	51
Çizelge 4.42. GÇP uygulaması ve etkileri hakkında GZFT analizi.....	53
Çizelge 4.43. GÇP uygulamasında karşılaşılan sorunlar ve riskler (GZFT analizi) .	54
Çizelge 4.44. GZFT analizi sonuçları	55

1. GİRİŞ

Ekonomik kalkınma; toplumsal, ekonomik ve sosyal açıdan insanların refah içerisinde yaşamalarını sağlayan bir ortama sahip olmalarıdır. Bu amaçla ülkelerin toplumsal kalkınmaları için kentsel ve kırsal alanlarda ayırım gözetmeksizin planlama yapılması gerekmektedir. Diğer yandan kırsal kalkınma olmadan kentsel alanların kalkınmasının sağlıklı ve etkin olarak sağlanamayacağı da ortaya çıkmıştır.

Türkiye'nin sosyal, ekonomik ve toplumsal kalkınma sürecinde sanayileşme, sosyo-ekonomik gelişmeler ve modern toplum olmasına yönelik yapılan çalışmalarda, kentsel ve kırsal alanlar arasındaki farklılıklar halen devam etmektedir. Türkiye'nin sanayi ve hizmet sektörlerinin giderek gelişmesi sonucu kırsal alanlardan şehirlere göçler hız kazanmıştır. Bunun sonucu olarak kentlerdeki gelişmişlik oranına göre kırsal alanlarda gelişmişlik düzeyi giderek azalma eğilimindedir (Yüksel 2012).

Kentlere göçün azaltılması için çiftçilerin kırsal alanda tutulabilmesi önemli hale gelmiştir. Dolayısıyla kırsal alanın sosyo-ekonomik olarak daha yaşanabilir yerler olması için istihdam yaratacak politikaların gerekli olduğu ortaya çıkmıştır. Kentsel alanlara göç eden nüfusun büyük çoğunluğunu gençlerin oluşturduğu görülmektedir. Tarım alanlarının parçalı olması, gelir yetersizliği, istihdam sorunu ve eğitim alma çabası gibi nedenler, genç nüfusun kırsaldan kente göçlerini etkilemektedir. Dolayısıyla kırsal alanda yaşlılık sorunu oluşmaktadır (Demirbük 2013).

Türkiye'de çiftçi yaşının yaklaşık ortalama olarak 55 yaş olduğu dikkate alındığında kırsalda yaşayan gençler için çiftçiliğin ilgi çekici bir meslek haline getirilmesi yönünde çalışmalar yapılmasının gerekli olduğu görülmektedir (Anonim 2015). Tarım ve Orman Bakanlığı (TOB)'nın çiftçi kayıt sistemine (ÇKS) kayıtlı 18-40 yaş aralığında yer alan çiftçi sayısı 330.412'dir. Bu değer, ÇKS'ye kayıtlı çiftçi sayısının %13,46'sını oluşturmaktadır (Anonim 1).

Tarım ve Orman Bakanlığı; genç çiftçilerin girişimciliğinin desteklenmesi, alternatif gelir kaynaklarının oluşturulması, gelir düzeyinin yükseltilmesi, tarımda sürdürülebilirliğin sağlanması ve kırsalda yaşayan genç nüfusun istihdamına katkı sağlayacak kırsal alanda gerçekleştirilen tarımsal üretime yönelik projelerin desteklenmesi amacıyla Genç Çiftçi Projelerinin (GÇP) Desteklemesi için hibe destek programı başlatmıştır (Anonim 2016).

Kırsal Kalkınma Destekleri kapsamında GÇP'lerinin Desteklenmesine ilişkin tebliğ 5 Nisan 2016 tarihinde yayımlanarak Resmi Gazete'de yürürlüğe girmiştir (Anonim 2016). Milli Tarım Projesi ile kırsal alanı kalkındırmayı amaçlayan TOB; köylerdeki nüfusu arttırmak ve tarım alanlarının daha verimli bir şekilde kullanılmasına imkân vermek için uygulayacağı hibe kredilerini kullanmak isteyen genç çiftçilerin nüfusunu artırmak amacıyla programı uygulamaya koymuştur (Anonim 2).

GÇP ilk başvurularını 2016 yılında yapılmış ve TOB tarafından yapılan açıklamaya göre 2016'da yaklaşık 15 bin genç çiftçiye çeşitli projeler karşılığında 450 milyon liralık hibe desteği verilmiştir. Bakanlık tarafından 2017 yılı için ise program bütçesinin 483 milyon lira olarak belirlendiği ve 16.100 genç çiftçiye hibe desteği verileceği açıklanmıştır. Kabul edilen başvurularda, hibe sözleşmesi imzalanarak

belirlenen şartların gerçekleşmesi durumunda her çiftçiye en fazla 30.000 TL'ye kadar hibe yoluyla destek sağlanmaktadır. TOB tarafından yapılan açıklamada, başvuruların değerlendirilmesinde gazi, şehit yakını, engelli, kadın ve eğitim sertifikası sahibi olan genç çiftçilere pozitif ayrımcılık yapılacağı bildirilmiştir (Anonim 3).

Antalya ilindeki çiftçiler, 2016 yılında GÇP'nden 18 ilçede çeşitli üretim faaliyetlerinde hibe desteği almıştır. Toplamda hibe desteği alan 213 genç çiftçinin 146'sı hayvansal üretim, 67'si bitkisel üretime yönelik hibe desteğinden faydalanmıştır. Halen, GÇP uygulaması Antalya ilinde aşağıdaki üretim faaliyetlerinde uygulanmaktadır (TOB 2017):

Hayvansal üretime yönelik olarak:

- Büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık
- Arı yetiştiriciliği ve bal üretimi

Bitkisel üretime yönelik olarak:

- Kapama meyve bahçesi tesisi
- Fide-fidan yetiştiriciliği
- Kontrollü örtü altı yetiştiriciliği
- Kültür mantarı üretimi

Genç çiftçilerde aranan başlıca şartlar aşağıda olduğu gibidir (Anonim 2016):

- Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak.
- Bu Tebliğin yayımlandığı tarih itibarıyla 18 yaşından gün almış, 41 yaşından gün almamış olmak.
- Okur-yazar olmak.
- Başvuru tarihi itibarıyla ücretli çalışıyor olmamak.
- Başvuru tarihi itibarıyla örgün eğitime devam ediyor olmamak.
- Başvuru tarihi itibarıyla KDV, gerçek ve basit usulde vergi mükellefi olmamak.
- Aynı proje konusunda Bakanlığın diğer hibe programlarından yararlanmış olmamak.

Bu araştırmada, Tarım ve Orman Bakanlığının kırsal kalkınma destekleri kapsamındaki GÇP'nin Antalya ilinde uygulaması ve sürdürülebilirliğinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Dolayısıyla araştırmada, GÇP'nin sürdürülebilirlik, kırsal nüfusun istihdamı ve genç çiftçilerin gelir düzeyinin artırılması gibi hedeflerinin, projeden yararlanan çiftçilerin görüşleri esas alınarak bir ön değerlendirmesi yapılmıştır.

Araştırma kapsamında Antalya ilinde GÇP'nin 2016 yılı hibe desteklerinden faydalanan ve araştırmaya konu olarak belirlenen üretim alanlarında faaliyet gösteren 127 üretici ile yüz yüze anket çalışması yapılmıştır. Anket yapılan çiftçiler; Aksu, Döşemealtı, Elmalı, Finike, Kemer, Kepez, Korkuteli, Kumluca, Manavgat ve Serik ilçelerinde GÇP'den yararlanan üreticilerden oluşmuştur. GÇP'den faydalanan ve araştırma kapsamına alınan 10 ilçedeki genç çiftçilerin 79'u (%62,2) hayvansal üretim ve 48'i (%37,8) bitkisel üretime yönelik tarımsal faaliyet yapmaktadır. Araştırma kapsamına dahil edilen tarımsal faaliyetler şunlardır:

Hayvansal üretime yönelik olarak:

- Büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık
- Arı yetiştiriciliği ve bal üretimi

Bitkisel üretime yönelik olarak:

- Kontrollü örtü altı yetiştiriciliği
- Kültür mantarı üretimi

Araştırma ile GÇP'nin Antalya ili özelinde uygulama ve sürdürülebilirlik açısından ön değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Bu hedef doğrultusunda GÇP'nden faydalanarak bitkisel ve hayvansal üretim yapan üreticilerle ilgili olarak:

- Demografik özellikler (cinsiyet, yaş, gelir düzeyi, meslekleri, eğitimleri vb.)
- İşletme yapısı ve üretim durumu (bitkisel ve hayvansal üretim yapısı, işletme büyüklüğü, ürün deseni, hayvan sayısı vb.)
- Proje kapsamında hibe alımı ve kullanım durumu
  - ✓ Projeden haberdar olma, başvuru süreci
  - ✓ Projeden hibe alımı sürecinde şeffaflık, öncelik, cinsiyet ayrımı vb.
  - ✓ Alınan hibenin nasıl ve ne şekilde kullanıldığı
- Proje uygulamasının etkileri ve sonuçları
- Projeden memnuniyet durumu gibi konular ele alınmıştır.

Böylece çalışma kapsamında incelenen işletmelerde Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından GÇP için belirlenen amaçlar içinde yer alan ve aşağıda belirtilen bazı hedeflerinin bir ön değerlendirilmesi amaçlanmıştır:

- Kırsal alandaki genç nüfusun istihdamı,
- Gelir düzeylerindeki artış, gelir istikrarının sağlanması ve gelir çeşitliliği,
- Kırsal alana yeniden ilginin uyandırılması,
- Çiftçilerin bilinçlenmesi, bilgi ve teknolojiye yararlanması,
- Genç çiftçilerde üretim, alt yapısal gelişim, makine, teknoloji, paketleme, depolama, pazarlama alanlarına yönelik yeni girişim düşüncelerinin gelişmesi ve eyleme dönüşmesi yönündeki eğilimleri.

Araştırma altı ana bölümden meydana gelmiştir. Söz konusu bu bölümlerin içerikleri genel olarak aşağıda özetlenmiştir. Çalışmanın ilk bölümünde GÇP hakkında genel bilgiler verilerek, çalışmanın hedef ve amaçları vurgulanmıştır. İkinci bölümde kırsal kalkınma kavramı, durumu, Türkiye'deki kalkınma politikaları ve kırsal yapının durumu verilmiştir. Bu kısımda konu ile ilgili önceki yapılan çalışmalar da incelenerek kaynak taramaları gerçekleştirilmiştir. Ayrıca GÇP konuları, başvuru şartları, başvuru süreci ve sonrası ele alınarak ayrıntılı şekilde açıklanmıştır.

Üçüncü bölümde araştırmanın materyali ve kullanılan verilerin analiz yöntemlerinin neler olduğu ele alınmıştır. Dördüncü bölümde ilk olarak genç çiftçilerin demografik bilgileri ve sosyo-ekonomik durumları ortaya konulmuştur. Daha sonra tarımsal üretim ilişkin genel durumları ve GÇP'ye katılımına yönelik genel bilgileri incelenmiş ve genç çiftçi işletmelerinin üretim deseni, satış durumu ve pazarlama yolları ele alınmıştır. Bu bölümde son olarak genç çiftçilerin GÇP hakkında genel görüşleri

değerlendirilmiş ve proje uygulaması ve etkileri karşılaşılan sorunlar ve riskler belirlenmiştir.

Beşinci bölümde araştırma kapsamında elde edilen bulgular önceki çalışmalar ile karşılaştırılarak tartışılmıştır. Altıncı ve son bölümde ise araştırma sonuçlarının bir özeti verilerek öneriler sunulmuştur.

2. KAYNAK TARAMASI

2.1. Kırsal Kalkınma ve Önceki Kuramsal Bilgiler

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın temelini oluşturan kırsal kalkınma, kuramsal çerçevede ele alınarak kırsal kalkınmanın Türkiye'deki durumu alt başlıklar halinde incelenmiştir.

2.1.1. Temel kavramlar

Kalkınma kavramı, iktisadi anlamda tanımlanması karmaşık olan bir kavramdır. Kalkınma literatüründe kalkınma kavramının ekonomik gelişme, yapısal anlamda değişme, endüstrileşme ve modern dünya ile olan etkileşimi ele alınmış ve görülen farklılıklar inceleme altına alınmıştır. Bu nedenle kalkınma kavramının birbirinden farklı yorumlamaları söz konusu olduğu için çeşitli tanımlamalarla karşı karşıya kalmaktadır.

Kalkınma, kişi başına düşen milli gelirin, reel, sürekli ve dengeli olacak şekilde artışını belirten bir kavramdır (Karaduman 1992). Üretimin ve kişi başına düşen milli gelirin artışı, iktisadi ve toplumsal yapıda değişikliklerin olması ve tüm bu yapıların yeniliklere sahip olması da kalkınma kavramını farklı bir şekilde tanımlamaktadır (Türk 1970). Kalkınma, bir ülkede milli gelirde oluşan sürekli artışa bağlı olarak finansal, toplumsal ve politik yapıda görülen değişimleri bütünüyle kapsayan bir kavram olarak da tanımlanmaktadır (Clark 1996). Kalkınma, kendi kendine işleyen gelişme, üretim alanında yapısal değişiklikler, teknolojik yenilikler, toplumsal ve politik alanda yeniliklerin ve yaşam şartlarında görülen ilerlemelerin bütünü olarak da ifade edilmektedir (Şenses 2004).

Kalkınma kavramı, ekonomik gelişime veya faaliyete yönelik çağrı oluşturmadığı gibi, dünyada yaşanan toplumsal değişimlerin bir genel süreç anlamını da taşımamaktadır. Devletler ve insan toplulukları sürekli olarak bir değişim dönemi içerisinde bulunmaktadır. Bu dönem içerisinde kurumsal yapı, üretim teknikleri, kaynakların dağılımı, toplumsal değerler, insanların davranışları ve tutumları değişime uğramakta ve bir yönde ilerleyerek gelişmektedir. Buna ilaveten insanların sahip oldukları gelenek anlayışları ve uğraştıkları işler durağan durumda değildir. Sürekli olarak değişirler ve birbirinde farklı yapılar içinde yeniden değişimlere uğrarlar. Kalkınma kavramı bundan dolayı, toplumsal değişimde süreci etkilemek amacı ile ortaya konan pozitif müdahaleler ile yakın ilişki halindedir. Kalkınma kavramı, hali hazırda durumdan veya bir önceki durumdan yola çıkarak, değişim sürecine girmeyi öneren hareketli bir kavram olarak değerlendirilebilir (Oakley ve Garforth 1985).

Kalkınma kavramı, ekonomi alanında değerlendirildiğinde, ekonomik sistem içinde üretim hacminde artışın olması ile birlikte oluşmaktadır (Köklü 1973). Kalkınma olgusu, genel olarak ekonomik ve sosyal yapılarda meydana gelen olumlu değişiklikleri içermektedir. Kalkınmanın sağlanması için ekonomik ve sosyal yapıda birtakım değişikliklerin olması gerekmektedir. Bu değişiklikler dizisi içinde toplumun bir kısmı artan refah seviyesinden etkilenmektedir. Bu nedenle refah seviyesinin dengeli dağılımını sağlamak gerekmektedir. Ayrıca, sosyal alandaki sorunların çözülmesi de gereklidir. Kalkınmada asıl amaç, insanların refah seviyelerini artırarak daha iyi yaşam koşullarına sahip olmalarını sağlamak için iyileşen ekonomik şartların sosyal sorunların çözümünde

kullanmaktır (Güven 1995). Kalkınma olgusunun var olduğunu söyleyebilmek için üretim seviyesinde devamlı olarak artış gözlemlenmeli ve reel durumda olmalıdır. Öncelikli olarak üretim geçici değil, sürekli durumda olmalıdır. Üretimin sürekli olması durumunda ekonomide bir iyileşme olduğu, refah seviyesinde bir artış olduğu söylenebilir. Bu nedenle tesadüfi olan geçici artışlar ekonomik kalkınma anlamına gelmemektedir. Ayrıca söz konusu artışın önemli seviyede olması gerekmektedir. Böylelikle, insanlar gereksinimlerini daha yüksek seviyede giderme olanağına sahip olmalıdırlar. Bu bakımdan düşük seviyedeki artışlar kalkınma olarak sayılmaz. Üretim seviyesindeki artış reel olmalıdır. Kalkınma, bir ülkede insanların sosyal ve ekonomik anlamda yapısal değişikliğe uğramasını sağlayan, kişi başına düşen üretim seviyesinde meydana gelen önemli ve reel artışı ifade etmektedir. Refah seviyesinde oluşan bu artış, dar ve geniş kapsamda ele alınabilir. Dar kapsamda ele alındığında bu ifade kişi başına düşen tüketim mallarının miktarını ifade etmektedir. Geniş anlamda ele alındığında ise kişi başına düşen tüketim mallarıyla, toplum tarafından sağlanan diğer tüm kültürel, toplumsal, psikolojik olguları içermektedir (Köklü 1973).

Kırsal bölgelerdeki hayat ile ilgili işleyişlerin önemli seviyede tabii kaynakların kullanımına, bunların değerlendirilme durumuna bağlı, iktisadi, sosyal, kültürel anlamda ilerleme döneminin durağan ilerlediği, geleneklerin ve göreneklerin, genel hayat tarzını etkilediği, teknoloji ile ilgili konulardaki gelişmelerin hayata ve üretim faktörlerine etki miktarının önemli oranda zamana bırakıldığı alanlar şeklinde ifade edilmektedir (Anonim 2002). Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD), kırsal alanı nüfus yoğunluğu ölçütü göz önüne alınarak tanımlama yapmıştır. Söz konusu değerlendirme, nüfus yoğunluğu bakımından km² başına 150 kişiden az olan yerleri kırsal bölgeler olarak kabul etmekte, ayrıca bölgesel anlamda üç gruba ayırmaktadır. Bu ifadeye göre, nüfusun %50'den fazlası kırsal bölgelerde yaşadığı yerler olarak, kırsal alan özelliğine sahip bölgeler nüfusun %15-50 arasının kırsal bölgelerde yaşadığı yerler olarak, kırsal bölgeler ise nüfusun %15'inden daha az kısmının kırsal alanda bulunduğu yerler ise kent özelliği baskın bölgeler şeklinde değerlendirilmektedir (Güder 2003).

Bütünleşik kırsal alanlar, nüfus oranının artması, istihdamın tarım dışı bırakılması, toprağın kullanılmasında tarımın halen çok işlevsel olması, toplumsal miras ve kültürel miras bakımından tehlikelerle karşı karşıya olması, mega kentlere yakın olma durumu, bu alanlara itibar etmektedir. Vasati kırsal bölgeler, şehirlerden daha uzak mesafede olan, tarım ve tarım dışı işletmelerin karışımına sahip ekonomik bir yapı ve geniş vasıflı çiftliklerle karşılaşılması bu alanların özelliklerindendir. Kırsal alanlar, oldukça az nüfusa sahip olan, oldukça düşük gelir düzeyi olan, yaşı ilerlemiş insan nüfusunun fazla olması, tamamen tarımsal istihdama dayalı ekonomi, temel hizmetlerin düşük seviyede olması, çevreye kapalı olmaya neden olacak coğrafi özellikler bu bölgelerin genel özellikleri şeklinde ifade edilebilir (Gülçubuk 2006). Kırsal alanlar, kendine özgü bir işleyiş yapısı olan, ekonomileri diğer yerlere nazaran daha kapalı haldedir. Kırsal alanlarda hem üretimle hem de tüketimle ilgili piyasaları bütünleştiren değişim faktörleri yeterli düzeyde gelişmediğinden, üretim önemli ölçüde kırsal alanda yaşayan insanların kendi tüketim gereksinimlerinde değerlendirilmektedir. Bu alanlarda yaşayan toplumlar geçimlerini toprağa bağlı yani tarımsal üretim ile karşılamaktadır. Tarımsal üretim ekonomik kazançtan ziyade temel gıda ihtiyaçlarının temin edilmesi içinde yapılmaktadır. Ancak üretim yöntemlerinin geleneğe bağlı olması, istenen seviyede verimin sağlanamamasına, dolayısı ile üretim seviyesinin tehlikeli duruma

düşmesine yol açmaktadır. İstikrarlı kalkınmanın gerçekleştirilmesi bakımından kırsal alanlar yol, su, elektrik gibi pek çok altyapı yatırımlarının karşılanması gereken alanlardır. Şehir nüfusunun yaşadığı yerleşim yerleri altyapı ile ilgili yatırımlardan önemli oranda paya sahipken, kırsal bölgelerdeki nüfusun yaşadığı yerler bu yatırımlardan mahrum kalabilir. Sağlık ve eğitim problemlerinin yoğunlukla görüldüğü, kaynak kullanımının doğru olmadığı yerler kırsal alanlar olarak değerlendirilebilir. Başka bir ifade ile kalkınmanın birincil hedefi kırsal kesimde yaşayan insanlardır (Oakley ve Garforth 1985). Kırsal kesimde karşılaşılan iş bulma problemleri yalnızca bilginin ve kaynakların yetersiz olmasına bağlanmamaktadır. Problemin psikolojik ve toplumsal tarafları da vardır. Kırsal kalkınma ile ilgili stratejilerin, politikaların asıl hedefi gelişmemiş toplumların tarım, ekonomi ve toplumsal alanda yukarı seviyelere ulaşmasını ve mevcut imkânlardan iyi bir şekilde faydalanmalarını sağlamak şeklinde söylenebilir (Eraktan ve Yıldırak 1989).

Kırsal kalkınma özel ihtisas komisyonu raporu, yaşamsal ve ekonomi ile ilgili çalışmaların büyük oranda tabii kaynakların kullanımına bağlı olduğunu belirtmektedir. Sosyal ve kültürel ilerleme sürecinin yavaşladığı, toplumsal değerlerin insanların yaşamını şekillendirmesinde önemli olduğu belirtilmektedir. İnsani ilişkilerin önemli olduğu, teknoloji ile ilgili ilerlemelerin hayata yansımalarının daha uzun zaman istediği sosyo-ekonomik özellikleriyle kentsel alan haricinde kalan yerler kırsal bölge şeklinde belirtilmektedir (Anonim 2014). Kırsal alanlar, varlığını sürdürebilmesi için ve şehirde yaşayan insanlara nazaran, ekonomik ve sosyal olanaklara sahiplik yönünden daha geri kalmış durumdadır. Kırsal bölgelerde yaşayan insanların hayat standartlarının düzeltilebilmesi için geliştirilen girişimlere kırsal kalkınma denmektedir. Kalkınma kavramı çoğu zaman tarımsal kalkınma kavramıyla da bağa sahip, çok işlevli özelliği de göz önüne alınarak, kapsamlı tanıma ihtiyaç duymaktadır. Sözü edilen yerler arasındaki gelişmişlik farklarının azaltılması, tarım ile ilgili mevcut durumun değiştirilmesi, tarım üretiminde standartların artırılmasıdır. Birçok işleme sanayinin inşa edilmesi, tarım üretiminin sanayi ile bütünleşmesi gerekmektedir. Gıda güvenliğinin, istihdam sorununun çözülmesi, kontrolsüz göçün önlenmesi gibi konuların ele alınması gerekmektedir. Tarım ekseninde kalkınma hamlesine ilave olarak alt yapı, güvenlik, sağlık, eğitim, ulaşım, barınma örgütlenme, iletişim, işsizlik, turizm, pazarlama, el sanatları gibi toplumsal, kültürel ve mali alanlarda bulunan hali hazırdaki yapıların öncelikleri belirlenmelidir. Bahsi geçen konularda yetersiz görülen şeylerin giderilmesi için planlanan tüm çalışmaları ortaya çıkarmaktadır (Anonim 2002).

Kırsal alanlar üretim yöntemleri bakımından, il merkezleri ve ilçe merkezleri dışında bulunan bölgeler olarak kabul görmektedir. İstatistiksel sonuçlara göre Türkiye'nin %7,7'si kırsal alanda hayatlarını sürdürmektedir. Fakat bu ifade bile yeterince doğru bir sonuç göstermemektedir. Türkiye'de şehir niteliğinde kabul edilen, istihdamın ve ekonominin yoğun olarak tarımsal üretime dayandığı, kırsal alan formlarının geniş bölgede olduğu bazı yerler de kırsal bölge özelliğindedir. Ancak, kırsal bölge niteliğinde kabul gören yerleşim birimleri, turizm ve sanayi alanlarında gelişmiş şehir özelliğine sahip olarak göstermektedir. Ayrıca kırsal alanlar yaşamsal faaliyetlerin büyük oranda tabii kaynakların kullanıma bağlı, sosyal, ekonomik ve kültürel gelişim sürecinin nispeten ağır ilerlediği, geleneksel yaşam kültürünü etkilediği ve teknoloji ile ilgili gelişmelerin hayata yansıma oranının büyük oranda zamana dağıldığı alanlar olarak tanımlanmaktadır (Gülçubuk 2006).

Kırsal kalkınma, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan dünya devletlerince benimsenen bir kavramdır. Ayrıca dünyada genel anlamda kabul edilmiş ve herkesçe aynı şekilde anlaşılan bir kırsal kalkınma tanımı bulunmamaktadır. Kırsal kalkınma kavramı bugüne dek birbirinden farklı birçok yorumlama ile ifade edilmiştir (Bakırcı 2007). Kırsal alanların, varlığının devam ettirilebilmesi için ve kırsal alanda hayatını sürdüren insanların hayat kalitesinin iyileştirilebilmesi amacı ile yapılan çalışmalara kırsal kalkınma denmektedir. Kırsal kalkınma, şehir alanları haricinde bulunan yerlerde hayat kalitesinin ayrıca gelir düzeyinin yükseltilmesi, refah seviyesinin arttırılması, yerleşim yerleri arası gelişmişlik farkının azaltılması, tarım ile ilgili yapısal sorunların düzeltilmesi, tarımda üretim kalitesinin iyileştirilmesi, tarımsal üretim ile sanayinin entegre edilmesi, gıda güvenliğinin artması, işsizliğin azaltılıp istihdamın artması, sağlıksız göç sorunlarının engellenmesi gibi hedeflerle, tarım konusunda kalkınmaya ilave olarak toplumsal alanlarda hali hazırda bulunan yapılarda gereksinimlerin tespit edilmesi ve belirlenmiş olan konularda sorunların çözüme kavuşturulması veya revize edilmesi amacıyla planlanan çalışmaları içermektedir (Anonim 2002).

Kırsal kalkınma yukarıdaki ifadelerden anlaşıldığı gibi kırsal alanda yaşayan insanlara yönelik yapılan mali, toplumsal ve kültürel faaliyetlerin hepsini kapsamı içine almaktadır (Türkdoğan 2006). Kırsal kalkınma, kırsal ve şehir arasındaki sosyo-ekonomik ve kültür ile ilgili çeşitlilikleri dengeye kavuşturmak, kırsal alanda bulunan nüfusu bulunduğu yerde kalkındırmak, işsizlik ve göç ile ilgili sorunları bulunduğu yerde çözüme ulaştırmayı hedefleyen siyasi hamlelerdir (Bakırcı 2007). Türkiye’de kırsal kalkınma kavramı uzunca süreden beri tarım politikalarının uzantısı şeklinde idrak edilmiş, tarım ekseninde kalkınma bağlamında şekillendirilmesi düşünülmüştür. Fakat yakın zamanlarda, Avrupa Birliği ve Avrupa Birliği’ne uyum sürecinin yansıması olarak, kırsal kalkınma tanımıyla ilgili algının değişikliğe uğradığı ve tarım sektörü dışındaki konuların önem oluşturduğu görülmektedir (Dıraor 2008). Kırsal kalkınma kavramını Birleşmiş Milletler şu şekilde ifade etmektedir; “küçük toplumların, içerisinde oldukları toplumsal şartları iyi duruma dönüştürmek amacıyla giriştikleri uğraşların, ülkelerin bu alandaki çabaları ile bütünleştirilmesi, bu toplumların ulusal bütünlük içinde kaynaşması ve ülkenin kalkınma çabaları için gereken katkılarda bulunması süreci” şeklinde ifade etmektedir (Eratak ve Yıldırak 1989). Başka bir ifadeye göre ise kırsal kalkınma, kırsal alanda yaşayan insanların ekonomik, kültürel ve sosyal yönden yapısını değiştirecek şekilde refah seviyelerini arttırılmasını, insan ile toprak arasındaki ilişki dengesizliğinin giderilmesini, kentsel alanda yer alan toplumsal ve fiziksel altyapının kırsal alanlarda oluşturulması için belirlenen sürecin ortaya konulması şeklinde tanımlamaktadır (Geray 1974).

Singh’in ifadesine göre coğrafi, kültürel ve sosyal yapının tarih boyunca gelişim süreci nasıl ilerlerse ilerlesin, kırsal kalkınma kavramı temelde üç ilkeye sahip olmalıdır. Bu ilkeler; temel ihtiyaçlar, özsaygı, özgürlük olarak sıralanmaktadır. Temel ihtiyaçlar anlamında, insanların hayatlarını idame ettirmeleri için beslenme, barınma, eğitim, sağlık, güvenlik gibi birtakım unsurlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu ihtiyaçlardan birinin veya bir kısmının yeterli olmaması durumunda gelişmenin olmadığı söylenebilir. Yeryüzünde yaşayan her insan ve her millet saygı ve itibar görme beklentisi içindedir. Bu beklentilerin gerçekleşmemesi ilerleme eksikliğinin olmasına yol açmaktadır. Özgürlük anlamında, politik veya ideolojik, ekonomik ve toplumsal özgürlüğü içermektedir (Singh 2009).

Yeryüzündeki nüfusun yarısından fazlası kırsal alanlarda, çevreyle ilgili kaynakların yeterli miktarda değerlendirilmediği, sağlıklı koşulların olmadığı, geleneksel tarım üretimin görüldüğü yerlerde hayatlarını devam ettirmektedirler. Böylesi bir hayat koşulları ise toplumlara fakirlik getirmektedir. Bu nedenlerden dolayı devletler kalkınma faaliyetlerini ortaya koyarken, kırsal alanlarda yaşayan insanları göz ardı etmemek ve ayrıca kalkınma ile ilgili faaliyetlerine gereken önemi göstermek durumundadır. Daha yalın bir tanımlama yapılacak olursa kırsal kalkınma, insanların hayatına olumsuz özellikler oluşturan kırsal alandaki çevresel koşulların düzeltilmesine yönelik faaliyetlerdir. Devletler kırsal alanlarda yaşamlarını sürdüren insanların problemlerini çözmek sebebi ile birçok kalkınma programı ortaya koymaktadır. Tarım ile ilgili çalışmaların ekonomi içindeki önemli bir üretim faktörü olması ve uygulamaya konan projelerin tarım ile ilgili bir yapı taşımasına yol açmaktadır (Oakley ve Garforth 1985).

Kırsal alanların kalkınma programı içinde oldukça önemli durumda olan tarımsal kalkınma, kırsal hayatın tarım ile ilgili aynı yönde bulunmayan konuları da yapısına katmaktadır. Kırsal kalkınma sayesinde çözüme ulaştırılması istenen problemler, anlamca geniş olacak kelimeler ile düşünüldüğünde iki kısma ayrılmaktadır. Fiziksel olmayan problemler ve fiziksel olan problemler şeklinde incelenebilir. Fiziksel olmayan problemler, kırsal bölgelerdeki insanların içinde yaşamlarını sürdürdükleri alanların finansal ve toplumsal şartlar sebebi ile ortaya çıkabileceği gibi, devlet yönetiminden dolayı da kaynaklanmış olabilir. Bu problemlere emsal gösterilen arazilerin az olması, ülke hizmetlerinin yetersiz olması veya hizmetlerin hedefine ulaşmaması, fazlaca arazisi ve sermayesi olan üreticilere bağımlılık yaratabilir. Fiziksel problemler, kırsal alanların fiziki çevresiyle ilgili olan bir konudur. Bu sorunların mevcut altyapı durumunun yetersiz olması, sağlık ve eğitim olanaklarının olumsuz olması, tarımda verimlilik düzeyinin düşük olması, içme ve sulama suyu miktarının az olması ve erozyon emsal teşkil edebilir (Oakley ve Garforth 1985).

Fakirliği engelleme ya da fakirlik seviyesini düşürme kırsal kalkınma faaliyetlerinde önemli bir içerik konusu olarak görülmektedir. Kalkınma aşamasındaki devletlerin önemli kısmının mali yapılarından ötürü tarımsal özellikte olması ve tarım sektöründe yüksek iş bulma olanağı oluşturan sektör olması sebebi ile tarım sektöründe çalışanlar genelde niteliksiz işçilerdir. Ayrıca aile işletmeleri ve küçük tarım işletmeleri tarım çalışanlarının belli düzeyde hayat kalitesini oluşturacak gelirlerden mahrum kalacak olmalarına yol açmaktadır. Bu sebeple kalkınma aşamasında olan devletlerde kalkınma politikaları kırsal bölgelerde fakirliğin önlenmesi için önemli bir duruma sahiptir (Çondur ve Cömertler 2010).

Adalet ve eşitlik kavramları çerçevesinde kırsal kalkınma, refah seviyesinin adil olarak paylaşımını hedefleyen, kırsal bölgelerin modernize olmasını sağlayan, finansal ve sosyokültürel boyutlara sahip olan bir süreç olarak değerlendirilebilir (Anonim 2011). Kırsal alanlar kentsel alanlara kıyasla geride kalmış toplumsal ve finansal koşullara sahiptir. Bu bölgelerdeki insanların hayat koşullarının iyileşmesi sebebiyle gerçekleştirilen yapı, sosyal ve kültür bakımından yapılması gerekli görülen değişiklikler kırsal kalkınma şeklinde ifade edilebilir (Uzunpınar 2008).

Geçmiş yıllarda, kırsal bölgelerde yaşayan ve tarım sektöründe çalışan nüfusun gelir düzeyinin ve refah düzeyinin artmasına endekslenen kırsal kalkınma anlayışı, son yıllarda bu alana yönelik çeşitli endişelerin de öne çıkması ile daha geniş bir seviyeye

ulaşmış durumdadır. Şüphesiz ki böyle bir şeyin meydana gelmesinde kırsal bölgelerde karşılaşılan problemlerin ardı ardına gelen bu durum içerisinde diğer bölgeleri de negatif yönde etkilemesinin rolü oldukça önemlidir. Bundan dolayı kırsal kalkınma, yalnızca tarımsal üretimin artması ve kırsal bölgelerde bulunan insanların gelir düzeyini artırması değil, ayrıca üretimle ilgili artışla birlikte kalitesi yüksek ve sağlık yönünden uygun ürünlerin üretilmesi, tabii kaynakların korunmasını kapsamaktadır.

Ayrıca kırsal bölgelerde bulunan tüm nüfusun hayat standartlarının artması, kırsal bölgelere gerekli olan hizmetlerin istenen nitelikte işlenmesini de kapsayan bir uygulama sahasının olduğunu belirtmektedir. Kırsal kalkınma kavramı, yeni bakış açıları sayesinde tek düze olmaktan çıkarak çok yönlü bir yapı haline dönüşmesine olanak sağlamaktadır. Kırsal kalkınma kavramına ait olan yeni özelliklerle örtüşen amaçlar yönünde halen daha farklı devletlerin de çeşitli gereksinimlere yönelik kırsal kalkınma çalışmalarının sıklıkla gündeme geldiği bilinmektedir. Kırsal alanların kalkınma yolunda farklı bakış açılarının gündemde olduğu Avrupa Birliği'nde, bulunduğu dönemin şartlarına ve ihtiyaçlarına yönelik yeni yaklaşımlar belirlenmektedir.

1958'de Roma Anlaşması ile sınırları ortaya konan ve Avrupa Birliği'nin ortak politikası olma anlamında ilk olan Ortak Tarım Politikası (OTP) tarafından yürütülen çalışmalar hem kapsam bakımından hem de bütçeden aldığı pay bakımından önemli bir konumdadır. Bu kapsamda 2007 ile 2013 yılları arasında bütçenin yaklaşık olarak %43'ü OTP harcamalarına ayrılmıştır (European Commission 2007).

2.1.2. Türkiye'de kırsal kalkınma ve önemi

Kamu politikaları, genel anlamda devletlerin yapmayı veya yapmamayı tercih ettikleri yol, yöntem, strateji gibi eylemler bütünüdür (Dye 1987). Kamu politikaları sistemini oluşturan unsurlar; politika istemleri, politika kararları, politika çıktıları ve politika getirileri şeklindedir. Politika istemleri, kamuda görevli olan kişilerden, özel veya resmi unsurlarca politik eylemde bulunması ya da bulunmaması şeklindeki istemlerdir. Politika kararları, kamu görevlileri tarafından oluşturulacak kamu politikalarını onaylama veya buyurma şeklinde verilen kararlardır. Politika çıktıları, politika alanında alınan kararları veya bildirimleri doğrultusundaki uygulamaları ifade etmektedir. Politika getirileri, eylemden veya eylemsizlikten kaynaklı beklenen veya beklenmeyen sonuçları ifade eder. Birincil politika oluşturucular olarak yasama, yürütme ve yargı organları, ikincil politika oluşturucuları olarak kamu kurum ve kuruluşları, üçüncül politika oluşturucuları olarak siyasi partiler, çıkar gurupları ve vatandaşlar bu sistem içinde politikaları oluşturan ve uygulayan aktörler olduğu söylenebilir. Dünya üzerinde bulunun diğer devletler, uluslararası kuruluşlar, ülkelerin siyasal kültürleri, siyasal yaklaşımlar, ülkelerde bulunan çıkar gurupları, devletlerin ekonomiye müdahale durumları ve kamu bürokrasisi kamu politikalarının oluşumunda ve uygulanmasında etkili diğer etmenlerdir (Ergun 2004).

Kamu politikalarının yapım süreci, yalnızca devletlerin teknik anlamda bir fonksiyonu olmayıp, politik ve çevresel faktörlerce etkilenen bir etkileşim sürecidir. Politik alanlarını meydana getiren çevresel etmenler, kamu politikalarında, çıktıları ve etkileri bakımından çeşitliliklere sebep olabilirler. Devlet, hükümet adına belirli bir toplumsal problemi ya da bir konuda karar verilince ve söz konusu konudaki planlama ve uygulama süreçlerine yönelik stratejiler ortaya konduğunda, tüm bunlar kamu politikası

olarak sayılmaktadır (Jenkins 1978). Kamu politikaları, enerji, savunma, kalkınma, kentleşme, dış işleri, güvenlik, eğitim, sağlık, ulaşım, ekonomi gibi farklı alanları içermektedir. Kamu politikaları kamu kuruluşları açısından büyük önem taşımaktadır. Kamu politikalarının oluşum sürecinde yalnızca kamu kurumları ve kamu kuruluşları başlıca aktör değildir. Özel sektör veya diğer sivil toplum kuruluşları da rol oynayabilmektedir. Bu durum ülkeden ülkeye farklılık gösterebilir. Bir politikanın, kamu politikası şeklinde kabul edilebilmesi için bir kamu kuruluşu tarafından oluşturulması veya kamu yönetimi kapsamında oluşması gereklidir (Çevik ve Demirci 2012). Kamu politikaları preaktif ve reaktif olarak iki grup şeklinde ele alınabilir. Preaktif politik gelişim süreci, çevresel koşulların dikkate alınması ile insanları etkileyebilecek olası problemleri göz önüne alarak ve bu problemlerin azaltılması için çalışılmasıyla ortaya çıkmaktadır. Söz konusu süreç, tercihlerin belirlenmesi, risk yönetiminin sağlanması, ölçütlerin belirlenmesi, öncelikli eylemlerin belirlenmesi yöntemleri ile gerçekleşmektedir. Reaktif politik gelişim süreci ise, meydana gelen problemleri çözülmesiyle, insanların gereksinimlerinin karşılanmasıyla, doğal kaynakların ve mali kaynakların dağılımı ve medya unsurlarının dikkatini çekmekle meydana gelmektedir (Gerston 1997).

Devlet, politik süreçlerin belirlendiği, uygulandığı ve gerekli yaptırımların yapıldığı bir merkez şeklinde algılanmaktadır. Devlet, kurumlara kazandırdıkları bakımından kamusal politikalara iki özellik sağlamaktadır. İlk olarak kamu politikaları bağlamında genel anlamda vatandaşların sadakatini sağlayan yasal gereklilik olarak görülmektedir. Öte yandan ise kamu politikaları, evrensel özelliklere sahiptir. Bu çerçevede devlet politikaları tüm toplumsal kesimlere hitap etmelidir (Anderson 2010).

Türkiye'nin kırsal kalkınma politikasının olmadığını söylemek, kamu politikası bakımından doğru bir tespit değildir. Kamu politikası anlayışının bir ülkenin yapmayı veya yapmamayı tercih ettiği yol olduğu dikkate alındığında, bir konuda devletin herhangi bir politikaya sahip olmadığını ifade etmek doğru olmayacaktır. Bu anlayışla birlikte bir ülkenin neden politikalarda değişikliğe gittiğini anlaşılabilmesine kamu politikası analizi önemli katkı sağlamaktadır. Kırsal alanların kalkındırılması ve kırsal bölgelerde yaşayan insanların hayat şartlarının düzeltilmesi ilişkin çalışmalar, Cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllarda yapılmaya başlanmıştır. Tarım alanında gerçekleşen modernleşme hareketleri kırsal bölgelerin kalkındırılması yönünde etkili olmuştur.

Cumhuriyetin ilk yıllarında nüfusun büyük çoğunluğu köylerde yaşamaktadır ve ekonomi büyük ölçüde tarımsal üretime dayanmaktadır. Bu bağlamda kalkınma çabalarında kırsal bölgelere ve tarımsal üretime ayrı bir önem verilmesini gerekli kılmıştır. Böylelikle kırsal alanda kalkınma faaliyetlerinin geliştirilmesi için, bu alanda kamu politikalarının oluşturulması gerekli olmuştur. Bu bağlamda Türkiye'nin kırsal kalkınma politikasının kamu politikası çerçevesinde incelenmesi ile çeşitli sebeplerden dolayı değişime uğradığı ve kırsal kalkınma alanında yeni politikanın benimsediği görülmektedir.

1924 tarihinde yürürlüğe giren 442 sayılı Köy Kanunu, köylerin hukuki kişiliğe sahip olmasını sağlamış ve köylerin yönetim yapıları ile köylerde yapılacak hizmet faaliyetleri belirlenmiştir. Tarım sektörü, ortaya konan farklı politikalar sayesinde desteklenmiştir. Böylelikle tarım sektöründe uzun süre büyüme sürecinin yaşandığı, ürün çeşitliliğinin arttığı ve makineleşme süreci ile birlikte pazara ulaşma hızının arttığı

gözlenmiştir. Cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllarda tarım alanında yaşanan sorunların çözülmesi ve bu alanda iş alanlarının oluşturulması yaklaşımları ön planda tutulmuştur. Bu dönemde kırsal alanda önemli gelişmeler yaşanmış ve model olabilecek çalışmalarda bulunulmuştur (Gülçubuk 2006). Nüfus artış hızının fazla olması, insanların iş bulma olanaklarının az olması kırsal alandan kentlere olan göçü artırmıştır.

Özellikle Türkiye’de 1950’li yıllardan itibaren kentleşme süreci hız kazanmıştır. Bu durum hem kırsal alanda hem de kentsel alanda ortaya yeni sorunlar çıkarmıştır. Böylelikle kırsal kalkınma alanında kamu politikaları bağlamında yeni arayışlara ihtiyaç duyulmuştur. 1963 ile 1967 yılları arasında içine alan süreçte Türkiye’de planlı dönem başlamıştır. Bu çerçevede kalkınma, ulusal anlamda kamu kesimi bakımından emredici, özel kesim bakımından yol gösterici özellikte şekillenmeye başlamıştır. Bu dönem ile birlikte hem kırsal alana gerekli altyapının sağlanması hem kamu hizmetlerinin sunumu hem de kırsal kalkınma faaliyetlerinin hızlandırılması sebebiyle farklı stratejiler geliştirilmiş ve uygulamaya konulmuştur (Can 2007).

1970’li yıllardan beri, finansmanı dış kaynaklar tarafından sağlanan kırsal kalkınma projeleri uygulamaya konmuştur. Türkiye’de bölgesel anlamda gelişmenin sağlanması ve bölgeler arasında oluşan dengesizliklerin çözülmesi bölgesel anlamda gelişmenin sağlanması yönünde oldukça önemlidir. Türkiye’de planlı dönem boyunca bölgesel gelişmişlik farkının azaltılmasına ayrı bir önem verilmiştir. Bugüne dek yapılan çalışmalar, bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının önemli derecede az gelişmiş bölgelerin kırsal özelliği ve tarımsal yapılarıyla ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Kırsal kalkınma çalışmalarının bölgesel gelişme politikaları ile uyumlu olması oldukça önemlidir.

Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne üyeliği bakımından değerlendirildiğinde, kırsal kalkınma faaliyetlerinin hem sosyal hem de ekonomik uyumuna ilişkin politikalarının önemli bir öncelik alanını oluşturduğu söylenebilir. Bu bağlamda kırsal kalkınmanın gerçekleştirilmesi için ortaya konan politikalar kapsamında yapılacak çalışmaların, Avrupa Birliği ile hem sosyal hem de ekonomik uyumun sağlanmasına katkıda bulunması beklenmektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze dek, ülkenin hem sosyal hem de ekonomik anlamda ilerlemesinin yanı sıra kırsal altyapının geliştirilmesi, tarımsal alanda kaliteli üretimin artırılması, insan kaynaklarının istenen düzeye ulaştırılması yönünde önemli gelişmeler görülmüştür. Her daim bölgeler arası ve kırsal alan ile kent arasındaki gelişmişlik farkları önemini korumaktadır. Bu çerçevede kırsal kalkınmanın sağlanması için kamu politikalarının oluşturulması da oldukça önemlidir (Anonim 2011).

2.1.3. Türkiye’nin kırsal yapısı

Türkiye’de bulunan kırsal bölgeler toplumsal açıdan ve ekonomik açıdan yeterince gelişmemiş, alt yapının yetersiz olması sebebi ile yatırım için daha az cazip olan duruma sahiptir. Sorunların çözümü, kırsal bölgelerin tarım üretiminde ve diğer ticaret alanlarında iş bulma olanaklarını yükseltecek en önemli faktörlerden biridir. Suyun ve enerjinin kullanımının sağlanması, kanalizasyon ağlarının yapılması ve yenilenmesi, haberleşme ve ulaştırma ağlarının geliştirilmesi toplumsal ve mali kalkınmanın önemli maddeleridir. Kırsal alanların altyapı ile ilgili önceliklerinin yanında, başka önemli unsurlar da bulunmaktadır. Bunlar, eğitim hizmetlerinin ve sağlık hizmetlerinin bu alanlara götürülmesidir. Kırsal bölgelerdeki yerleşim yerlerinin çoğu yüksekte, eğimli ve

eğimli yerlerde bulunmaları gelişme durumlarını engellemektedir. Kırsal bölgelerde kadastro ile ilgili çalışmalar henüz sonuca varmamıştır (Anonim 2004b).

Türkiye’de tarım arazilerinin küçük olması ve parçalanmış yapıya sahip olması, miras hukuku dolayısı ile parçalanmasının günden güne çoğalması, bundan dolayı tarım işletmelerinin sayıca fazla olması, işletmelerin ekonomiye katkı bakımından uygun büyüklükte olmaması dikkat çekmektedir. Tarım arazilerinin özellikleri haricinde veya amaçlarının dışında kullanılmalarının, uygun işleme tekniğine ve gübreleme işlemlerinin yapılmaması, bir tarımsal üretim planlamasının olmayışı ayrıca altyapının ve tarımsal yapının yetersiz özelliklere sahip olması da önemli bir durum arz etmektedir. Hayvanlarda gen verimliliği ile ilgili seviyelerin az olması, işletmeler sahip olduğu hayvan sayısının az olması, hayvan sağlığının istenilen seviyede tutulmaması, beslenmeyle ilgili bakımla ilgili hataların yapılması, uzmanlaşmanın yeterli seviyede olmaması, hayvancılık sektöründe başta gelen önemli sorunlardır. Üretim alanında sermayenin yeterli ve doğru bir şekilde değerlendirilememesi, makineleşme düzeyinin düşük olması, üretim ve pazarlama sisteminin oturmamış olması, üreticilerin organize olmaması, sermaye sahipleri ile kuruluşların arasındaki işbirliğinin yetersiz olması, bundan dolayı kaynakların israf edilmesine yol açmaktadır. Tarım ile ilgili eğitim faaliyetlerinin etkili olmaması, bilgiye erişimdeki sıkıntılar gibi konular kırsal bölgelerde daha verimli olacak tarım üretiminin sağlanmasını önleyen ana unsurlar şeklinde önümüze çıkmaktadır (Anonim 2002).

Yıllardır kırsal kalkınma denince tarımsal kalkınma kavramı anlaşılmış ve yapılan çalışmalar bu alanda yoğunlaşmıştır. Bu nedenle ötürü kırsal bölgelerin kalkınmasını sağlayacak şekilde ortaya konan projeler kırsal bölgede hayatını sürdüren insanların beklentilerine yeteri miktarda cevap bulamamıştır. Kırsal bölgelerin kalkınması turizm, sanayi ve tarım gibi sektörlerin dengeye sahip bir yöntemle dönüşmesiyle sağlanabilir (Akça vd., 2001). Kırsal bölgelerde kalkınma faaliyetlerinin uygulanması, hem eğitimle ilgili hem de teşkilatlanma ile ilgilidir. Hayat standartlarının yükselmesi genel anlamda bireylerin gelir seviyesini yükseltmek, eğitim alma, sağlık hizmetlerinden yararlanma, konut sahibi olma, sosyal güvenliğe sahip olma, sağlıklı beslenme ve uygun yaşam koşullarına sahip bir ortamın oluşması olarak algılanmakta ve tanımlanmaktadır. Kırsal bölgelerin sadece tarım ile ilgili faaliyetlerin yapıldığı alan olarak zannedilmemeli, birçok sektörü içene alan, geniş perspektif ile ekonomik tahminlerin planlamalarda bulunması gerekmektedir. Kırsal alan olarak tanımlanan, temel insan ihtiyaçlarının yeterli düzeyde olmadığı bu coğrafyada, üretim ve çalışma koşullarının yetersizliği hayatı zorlaştırmakta, beklentiler insanları göç yoluna sevk etmektedir (Yücer vd. 2009).

Türkiye, dünya üzerinde toplumsal ve finansal kalkınma hamlesini bir yol haritası dahilinde sürdürme ihtiyacı duymaktadır. 1930’lu yıllarda planlı kalkınmayı uygulamaya koyan çok az ülkeden biri de Türkiye’dir. Cumhuriyet’in kurulduğu ilk yıllardan bu yana kırsal bölgelerin kalkınmasını sağlamak, ulusal kalkınma çalışmaları ile bütünleşmek ve kırsal ile kent arasındaki dengesizlik faktörünü gidermek sebebiyle, yerelde ve ulusal ölçekte önemli ölçüde faaliyetlerde bulunmaktadır. Türkiye’nin yaşadığı ekonomi ile ilgili dönemler, planlı dönem öncesi çalışmalar ile planlı dönem sonrası çalışmalar olacak şekilde iki döneme ayrılabilir.

Türkiye’de Cumhuriyet ilan edildikten sonraki ilk yıllarda, tarım üretimindeki süreçte yaşanan sorunları çözmek, gıda ile ilgili güvenceyi oluşturmak, küçük işletmelere

işçi ve iş olanakları sağlayacak çözümler sunmak, daima öncelikli konular olarak görülmüştür. O dönemlerde nüfus yoğunluğunun kırsal alanda yoğunlaşmış olması ve tarım sayesinde geçimlerini sağlaması, kırsal kalkınma konusunda ortaya konan siyasette devletçi anlayışları öne sürmüştür. Bu bilgiler ışığında, yapılan faaliyetler öncelikle insanların temel ihtiyaçlarını karşılaması hedefine yönelmiştir. Hedefler doğrultusunda pek çok gelişme yaşanmış ve başka girişimlere örnek olabilecek yaklaşımlar görülmüştür.

Türkiye'nin farklı bölgelerinde kırsal alanlardaki sosyo-ekonomik düzeyde sahip olunan farklılıkların yok edilmesi için devletlerce kırsal kalkınma ile ilgili projeler hayata geçirilmiştir. Söz konusu projeler kırsal alanlarda alt yapı ile ilgili gerekli görülen çalışmaları yapmayı, kırsal alanlarda hayatını sürdüren insanların gelirini yükseltmeyi, hayat standartlarını artırmayı, tarımsal faaliyetleri geliştirmeyi hedeflemektedir. Böylelikle ortaya konan projelerin ve projelerin uygulanacağı yerlerin, kalkınma çalışmalarında önceliklere sahip bölgeler için tespit edilmiş, ilkeler yönünde belirlendikten sonra, uluslararası finans örgütlerine sunulmaktadır. Türkiye'de şehirler bazında hükümet tarafından uygulamaya konulan yabancı ülkeler tarafından oluşturulan ve planlanan kalkınma projeleri, Dünya Bankası ile Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu olmak üzere iki kuruluş tarafından finansmanı sağlanmıştır (Gülçubuk 2006).

6360 sayılı Büyükşehir Yasası ile 16.561 köyün tüzel kişiliği kaldırılarak belediyelere bağlı mahallelere dönüştürülmüştür. Köylerin yasa aracılığıyla mahalle statüsü kazanması, oransal olarak Türkiye'de kırsal alanı daha da küçülttüğü görülmektedir. Daha öncesinde köylerin temel hizmetleri, il özel idaresi tarafından sağlandığı için, köy bütçesindeki yetersizlikler nedeniyle hizmetler tam anlamıyla ulaştırılamadığı görülmektedir. Bu yasa sayesinde hizmetler daha hızlı ve verimli şekilde kırsal alana ulaştırılması ile birçok alanda kolaylık sağlayacağı düşünülmektedir. Fakat büyükşehir belediyesi sınırları içerisine giren tarım alanları, imar planlamaları ve kentsel yapılaşma bakımından korunması için yasal düzenlemelere önem verilmesi gerekmektedir (Ayyıldız vd. 2016).

Türkiye'de, ekonomiye katkı bakımından tarım sektörünün katkısı yıllara göre oransal olarak azalma eğilimindedir. Kırsal ve kentsel alanlar arasındaki gelişmişlik farklarının giderek artmasıyla, kırsal alana yatırımlar yapılması, ekonomik açıdan ülke ve bölgede yaşayanlar için önemli bir haldedir. Bu nedenle uygulanan kırsal kalkınma projeleri ve projelerin sonuçlarının araştırılması, kaynak kullanımı ve ekonomi açısından etkin bir şekilde politika izlenmesini sağlayacaktır (Taşcıoğlu 2011).

2.1.4. Türkiye'de kırsal kalkınma politikaları

Türkiye'de kırsal bölgeleri kalkındırmak ve kırsal alanda yaşayan insanların hayat durumlarının iyi yönde değiştirilmesine yönelik faaliyetler, Cumhuriyetin kuruluşunun ilk dönemlerine denk gelmektedir. Ülkedeki değişim hareketleri kalkınma alanında da etkilerini hissettirmiştir. İnsanların birçoğunun köylerde bulunduğu ve geçim kaynağının yoğunlukla tarımsal faktörlere dayandığı bir durumda, kalkınmanın ülke çapındaki işlevi, kalkınma faaliyetlerinde tarımsal nüfusa ayrıcalıklı önem gösterilmesini gerekli görmüştür. Böylece yürürlüğe girmiş olan Köy Kanunu ile köylere hukuksal statü verilerek, köylerin yönetim yapıları ve köylere götürülecek hizmetler tespit edilmiştir. Bundan başka, köydeki okullarda görev yapmak üzere gereksinim duyulan öğretmenlerin sağlanmasına yönelik arayışlar devam etmiştir. Bunların sonunda, kırsal alanda yaşayan

çocuklar köyde meslek sahibi yapılarak, köylerde sosyal ve ekonomik kalkınmanın sağlanması için Köy Enstitüleri kurulmuştur. Diğer bir yandan, 1970’li senelere değin tarım, GSYH ve ihracat içindeki payı, ekonomi için olan katkı bakımından önemlidir. Tarım, farklı siyasi hamleler sayesinde durumunu korumuş ve gelişimi için gerekli olan adımlar atılmıştır.

Cumhuriyet’in başlarında tarım üretimindeki sorunları çözmek, gıda güvenliğini temin etmek ve büyük olamayan üreticilere iş sağlamak, insanlara yeni çalışma fırsatları sağlayacak çalışmalar her daim önemli görülmüştür. Söz edilen dönemlerde insanların önemli bir kısmının kırsal bölgelerde olması ve tarım ile geçimini sağlaması, nüfus ve finans ile ilgili kaynakların yeterince gelişmemesi, kalkınma yolunda devletçi tavrı önde tutmuştur. Bu bilgilerden yola çıkılarak, yapılan faaliyetler insanların temel gereksinimlerinin karşılanması yolunda yapılmıştır. Söz konusu dönemde birçok gelişme görülmüş ve örnek olabilecek girişimler yapılmıştır (Gülçubuk 2006).

Kırsal bölgelerde teknolojinin kullanım seviyesinin artması ve tarım faaliyetlerinde makineleşmenin artış göstermesi, kırsal alandaki çalışanların tarım üretiminden ayrılmasını sağlamıştır. İnsan nüfusunun hızlı bir şekilde artması, yeni istihdam imkânlarının dar olduğu bölgelerden, yani kırsal bölgelerden şehirlere olan göçleri hızlandırmıştır. Türkiye’de, 1950 yıllarından itibaren hızla şehirleşme dönemi başlamıştır. Kırsal bölge ile şehir arasında görülen gelişme seviyesinden kaynaklanan farklılıklar, göçün ve kentleşme sürecinin hızlı olması, hem kırsalda hem de şehirde yaşanan problemler, planlı dönem ile kalkınma konusunda gerekli duyulan arayışlar hız kazanmıştır.

Türkiye’de nüfus yoğunluğu 2007 yılında 70 milyon iken 2016 yılında 79 milyon geçmiş durumdadır. 2007-2016 yılları arasında kadın ve erkek nüfusunun dağılımı eşittir (Çizelge 2.1).

Çizelge 2.1. Türkiye nüfusu (2007-2016) (TÜİK verilerinden hazırlanmıştır.)

Yıl	Toplam	Erkek	Kadın
2007	70.586.256	35.376.533	35.209.723
2008	71.517.100	35.901.154	35.615.946
2009	72.561.312	36.462.470	36.098.842
2010	73.722.988	37.043.182	36.679.806
2011	74.724.269	37.532.954	37.191.315
2012	75.627.384	37.956.168	37.671.216
2013	76.667.864	38.473.360	38.194.504
2014	77.695.904	38.984.302	38.711.602
2015	78.741.053	39.511.191	39.229.862
2016	79.814.871	40.043.650	39.771.221

Türkiye’de il/ilçe merkezlerinin nüfus yoğunluğu 2007 yılında toplam 49 milyon civarı iken belde ve köylerin toplam nüfusu 20 milyon civarındadır. Büyükşehir yasası ile büyükşehir olan illerde beldelerin kaldırılması ve köylerin mahalle statüsüne

geçmesiyle kırsal nüfusta düşüş olmuştur. 2012 yılında 17 milyon olan belde/köy nüfusu 6 milyon civarına düşmüştür (Çizelge 2.2).

Çizelge 2.2. Türkiye il/ilçe merkezleri ve belde/köyler nüfusu (2007-2016) (TÜİK verilerinden hazırlanmıştır.)

Yıl	İl ve İlçe Merkezleri			Belde ve Köyler		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
2007	49.747.859	24.928.985	24.818.874	20.838.397	10.447.548	10.390.849
2008	53.611.723	26.94.806	26.664.917	17.905.377	8.954.348	8.951.029
2009	54.807.219	27.589.487	27.217.732	17.754.093	8.872.983	8.881.110
2010	56.222.356	28.308.856	27.913.500	17.500.632	8.734.326	8.766.306
2011	57.385.706	28.853.575	28.532.131	17.338.563	8.679.379	8.659.184
2012	58.448.431	29.348.230	29.100.201	17.178.953	8.607.938	8.571.015
2013	70.034.413	35.135.795	34.898.618	6.633.451	3.337.565	3.295.886
2014	71.286.182	35.755.990	35.530.192	6.409.722	3.228.312	3.181.410
2015	72.523.134	36.376.395	36.146.739	6.217.919	3.134.796	3.083.123
2016	73.671.748	36.936.010	36.735.738	6.143.123	3.107.640	3.035.483

Ulusal ölçekteki kalkınma anlayışı, beş yıllık kalkınma planlarının hazırlanması ve bu planların hayata geçirilmesine yönelik ortaya konan senelik program, yatırım programı kapsamında uygulanması planlanmıştır. Planlı dönem ile hem kırsal alanlara altyapı hizmetleri hem de kırsal alanda kalkınma çalışmalarının yoğunlaştırılması sebebiyle, birçok strateji seçenekleri ile beraber hayata geçirilmiştir. Kırsal bölgelerdeki hayat standardının şehir kesimine yaklaşması, şehirselleşme ve ülkesel iş ağı ile bütünleşmesi, kırsal bölgelere yapılan hizmet maliyetlerinin düşürülmesi ve birçok kesime ulaşarak etkinliğin artırılması, kırsal bölgelerde yerleşke planlaması yapmak ve kırsalda kalitenin yükseltilmesi tarzda hedeflerle, çeşitli hükümetlerin görev yaptığı dönemlerde birçok model ortaya konmuştur. Sonuca ulaşmış veya uygulaması devam eden kırsal kalkınma faaliyetlerinin amacı, gelişmemiş bölgelerde finansal çalışmaların geliştirilmesi ve elde edilen gelirleri artırmakla hayat standardının iyileştirilmesidir. Kırsal kalkınma ile ilgili projeler, tarım sorunlarının iyileştirilmesi, sulu alanların ıslah edilmesi, yolların yapılması, orman yollarının yapılması, göletler ile ilgili çalışmalar yapılması, içme suyunun temin edilmesi, tarımda üretim kapasitesinin yükseltilmesi, orman oluşturma faaliyetleri ile ilgili çalışmalar gibi faaliyetleri içermektedir. Kalkınma çalışmalarının başarılı olması mali ve idari sıkıntılar sebebiyle sınırlanmış durumda olabilir. Şimdiye dek uygulamaya geçirilen kalkınma faaliyetlerindeki önemli bir konu da, tarım sektöründen başka sektörlere geçen insanlara rağmen, tarım sektörü dışındaki ekonomik çalışmaların geliştirilmesine, kalkınma projeleri çalışmalarında yeteri kadar önem verilmemesidir.

Avrupa Birliği'ne üyelik boyunca, Avrupa-Türkiye Birliği ekonomik işbirliği kapsamında mali ve toplumsal uyum çerçevesinde 2004-2006 yıllarında kullanılmak üzere temin edilecek katılım öncesi finansal desteklerin kullanılmasına zemin oluşturmak üzere Ön Ulusal Kalkınma Planı hazırlanarak hayata geçirilmiştir. Söz konusu Plan ile Ulusal Düzeyde Bölgesel Gelişme Stratejisi ortaya konmuştur. 8'inci Beş Yıllık

Kalkınma Planı'nın yanı sıra kırsal kalkınma için, bölge bazında gelişme stratejisinin önceliğe sahip olduğu kararlaştırılmıştır. Bu çerçevede, iş olanaklarını artırmak ve gelirleri çoğaltacak önlemleri desteklemek, tarım arazilerini etkili kullanmak için kapasiteyi artırmak, yeni tarım tekniklerini kullanmak ile kırsal alandaki insanların hayat standartlarını yükseltmek, tarımsal faaliyetler dışındaki sektörlerde iş olanaklarını oluşturmak gibi çalışmalar öngörülmüştür (Anonim 2003). Kırsal kalkınmanın hızlandırılması ile kırsal alandan şehirlere yapılan göçün belirli bir düzene kavuşturulması, bölgelerde oluşan problemlerin çözülmesine katkı sağlanması hedeflenmektedir.

Ön Ulusal Kalkınma Planı'nın ilk adımı olan işletmelerde rekabet gücünü artırmak çerçevesinde, endüstri ve tarım arasındaki bütünleşmenin oluşması kapsamında endüstri ve tarım ile ilgili işletmelerin yenilenmesi, teknoloji kullanımının ve kalitenin artırılması, rekabetin yükseltilmesi ve çevresel konularda Avrupa Birliği kurallarına uyumun sağlanması önemli başlıklar arasındadır. İnsan kaynakları faktörünün geliştirilmesi ve iş olanaklarının genişletilmesi kapsamında, kırsal alanlarda istihdam bölgeleri ve kırsal alanlardaki halka yeni kazanç olanakları sağlayan programlar uygulanması konusu üzerinde durulmuştur (Anonim 2004a).

Kırsal alanda gençlerin istihdamı ve girişimciliğini desteklemek amacıyla Tarım ve Orman Bakanlığı'nın eğitim programlarından başka, eğitim ulusal ve uluslararası projelerde uygulanmaktadır. Gençlerin çiftçiliğe özendirilmesi, tarımsal üretimin sürdürülebilirliği, eğitilmiş ve bilinçli olması gibi hedefler ile Ziraat Bankası tarafından Genç Çiftçi Akademisi programları yapılmaktadır. Gençlerin tarımsal işletme kurmaları konusunda girişimci olmaları için banka-kamu-üniversite ve özel sektör işbirliği yaparak eğitim almalarını sağlamaktadır. Yine kadın çiftçilerin, tarımsal işletmecilik konusunda bilinçli hale getirilmesini hedefleyen EMWOFA (Kadın Çiftçileri Tarım İşletmeciliği Eğitimi ile Güçlendirme Projesi) ve Suzan'ın projesi gibi eğitim programları ile uygulanmaya konulmuştur.

Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından, Türkiye'de çiftçi yaşının ortalama 55 olduğu dikkate alındığında; çiftçiliğin kırsal alanda yaşayan gençler (40 yaş ve altı) arasında çekici bir meslek haline getirilmesi amaçlayan bir destekleme modeli olarak belirlenmiştir. Bakanlık tarafından genç çiftçilere proje karşılığı 30.000 TL karşılıksız destek verilmesi kararlaştırılmıştır. Bu destekleme programın amacı genç çiftçilerin; gelir düzeyinin yükseltilmesi, alternatif gelir kaynaklarının oluşturulması, girişimciliğinin desteklenmesi, kırsalda genç nüfusun istihdamına katkı sağlayacak tarımsal üretime yönelik projelerin desteklenmesi ve bu sayede tarımsal üretimde sürdürülebilirliğin sağlanmasıdır (Anonim 4).

2.2. Kaynak Taramaları

Tarım ve Orman Bakanlığı (TOB)'nın kırsal kalkınma destekleme programları konusunda çeşitli çalışmalar bulunmasına karşın, çok yeni bir uygulama olan Genç Çiftçi Projesi hakkında çok az sayıda çalışma bulunmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmada Genç Çiftçi Projesinin Antalya ilinde uygulaması ve sürdürülebilirliği incelenmesi konusunda yapılan ilk çalışmalardan biridir. Bu kapsamda kırsal kalkınma programları konusu ile ilgili yapılmış olan çalışmalar aşağıda sunulmuştur:

Köprülü (2009), kırsal kalkınma projesinden faydalanan üreticilerinin büyük çoğunluğunun projenin sürdürülmesi eğiliminde olduğuna ve bunda tarım dışı faktörlerin etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Özen (2014), Türkiye-AB uyum süreci çerçevesinde kırsal kalkınma politikaları kapsamında Aydın ilinde 5 yıllık zaman diliminde gerçekleştirilen yatırım projelerinin, hammadde temini, üretim, pazarlama gibi yönlerden uygun olduğu tespit etmiştir.

Beycan (2009), “Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı” kapsamında proje hazırlama ve değerlendirme sürecini incelemiş ve Avrupa Birliği’ne giriş sürecinde kırsal kalkınma projeleri için örnek bir rehber ortaya konmaya çalışmıştır.

Taşcıoğlu (2011), işletmelerin Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı (KKYDP)’ni tercih etmesindeki faktörler ve etkenlerin belirlenmesi amacıyla analizler yapmış ve bunun sonucunda ortaya çıkan veriler ile işletme özelliklerine göre hangi desteklemeyi tercih ettiklerini belirlemiştir.

Örs (2013), Mevlana Kalkınma Ajansı tarafından uygulanan Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı (KKYDP) kapsamında destek alan proje sahipleri ile görüşme, projenin uygulamasındaki eksik yönlerin tespitini yapmış ve bunların giderilmesi yönünde öneriler ortaya koymuştur.

Demir (2015) çalışmasında kırsal alanda alternatif gelir faaliyetlerinin geliştirilmesi amacıyla yapılan projelerin detaylı analizini yapmış projenin uygulayıcıya ve araştırmacılara bilgilendirmeyi amaçlamıştır.

Duman (2016), Avrupa Birliği’ne uyum sürecinde kırsal kalkınmanın daha etkin şekilde yapılması için “Kırsal Kalkınma İçin Katılım Öncesi Yardım Aracı – IPARD” desteklerinin genel araştırmasını yapmıştır.

Can ve Esengün (2007)’ün çalışmasında, AB’ye üyelik sonrası Türk tarımının karşılaşılabileceği rekabet sorunlarının altı çizilerek, AB fonları etrafından kurgulanacak doğru yapılandırmaların krizi fırsata çevirme potansiyeline işaret edilmiştir.

Kandemir (2011) Türkiye’nin AB’ye üye olma süreci ve adaylık sürecinde, Türk tarımında yaşanan dönüşümleri değerlendirmiştir. Tarım sektörünün Türkiye ekonomisindeki gelir ve istihdam gücünü fotoğraflanmış, Türk tarımının durum analizini yapmıştır.

Özkan vd. (2016) çalışmasında, EMWOFA (Kadın Çiftçileri Tarım İşletmeciliği Eğitimi ile Güçlendirme Projesi) Projesi ile kadın çiftçilerin tarımsal işletmecilik alanında bilgilerinin geliştirilmesi ve sürekli mesleki eğitime erişimini sağlayarak kadın çiftçileri güçlendirmeyi hedeflemektedir. Erasmus ve KA2 Stratejik Ortaklığı projesi olan EMWOFA’nın amacı tarımdaki yaygın eğitimcilerini yeterli hale getirmek için kapsamlı bir eğitim programı sağlamaktır. Kırsalda kadının çiftçilik konusunda yetkin olması ile daha çok katılımcı olması konusunda eğitimler verilmesini sağlamıştır.

Çobanoğlu vd. (2017) ise Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı kapsamında olan “Makine-Ekipman Alımlarının Desteklenmesi” alt

programında Bursa ilinde 2011 yılında faydalanan üreticiler ile faydalanmayan üreticiler kıyasla işletmelerde personel, üretim kapasitesi ve gelir yönünden faydalananların daha olumlu etkilerinin olduğunu saptamışlardır.

Çelik (2018), genç çiftçi projesi kapsamında Kahramanmaraş ilinde 2016 yılında faydalanan kadın girişimcilerin, girişimcilik faaliyetlerini, çiftçiliğe katılımı ve tarıma katkısı incelemiş ve sorunlara yönelik çözüm önerileri sunmuştur.

3. MATERYAL VE METOT

3.1. Materyal

Araştırmanın ana materyalini, Antalya ilinde GÇP'den 2016 yılı hibe desteklerinden faydalanan 127 genç çiftçi ile yapılan anketlerden elde edilen birincil veriler oluşturmaktadır. Araştırma kapsamına, Antalya ilinin Aksu, Döşemealtı, Elmalı, Finike, Kemer, Kepez, Korkuteli, Kumluca, Manavgat ve Serik ilçelerindeki GÇP'den yararlanan çiftçiler alınmıştır (Şekil 3.1). Araştırma alanındaki ilçelerdeki GÇP'den 2016 yılında hibe alan çiftçiler ve iletişim adresleri Tarım ve Orman Bakanlığı Antalya İl Müdürlüğünden temin edilmiştir (TOB 2017). Ayrıca çalışmada ulusal ve uluslararası düzeyde yapılmış çalışmalardan, TUİK ve TOB'dan temin edilen ikincil verilerden de yararlanılmıştır.

cografyaharita.com R.SAYGILI 2015

Şekil 3.1. Araştırma kapsamına alınan ilçeler

Antalya ilinde GÇP faaliyet alanları ve yararlanan çiftçi sayısı Çizelge 3.1'de verilmiştir. Buna göre hayvansal üretim projelerinden 146 çiftçi, bitkisel üretim projelerinden ise 67 çiftçi yararlanmıştır. Hayvansal üretim yapan üreticilerin 99'u büyükbaş hayvancılık, 29'u küçükbaş hayvancılık ve 7'si arıcılık yapmaktadır. (Çizelge 3.1). Bitkisel üretim yapan çiftçilerin ise %27,70'i örtü altı tesisi, %2,35'i mantarcılık projelerinden hibe almıştır (Çizelge 3.1).

Çizelge 3.1. Antalya ilinde GÇP’nden yararlanan çiftçi sayısı (TOB 2017)

Proje Ana Konusu	Proje Alt Konusu	Proje Grup Adı		GÇP'den Yararlanan Çiftçi Sayısı	Oran (%)
Hayvansal Üretim (146 çiftçi) (%68,54)	Büyükbaş hayvancılık (99 çiftçi)	Besi	Besi Danası	46	21,60
		Süt İneği	Montofon	15	7,04
			Simental	38	17,84
	Küçükbaş hayvancılık (29 çiftçi)	Koyun	Akkaraman	5	2,35
			Morkaraman	4	1,88
			İvesi	8	3,76
			Merinos	8	3,76
		Keçi	Kıl keçisi	4	1,88
Arıcılık			18	8,45	
Bitkisel Üretim (67 çiftçi) (%31,46)	Örtüaltı Tesisinde Sebze Yetiştiriciliği	Örtüaltı Tesisi		59	27,70
	Fide-Fidan-Süs Bitkisi Yetiştiriciliği	Fide-Fidan-Süs Bitkisi Üretimi		1	0,47
	Bodur ve Yarı Bodur Olmayan Kapama Meyve Bahçesi	Kapama Meyve Bahçesi		2	0,94
	Beyaz Şapkalı Kültür Mantarı Yetiştiriciliği	Mantarcılık		5	2,35
Toplam				213	100,00

GÇP’lerinin ilçelere göre dağılımı ve sayılarını gösteren bilgiler Çizelge 3.2’de verilmiştir. Buna göre GÇP’nden Akseki’de 6, Aksu’da 6, Alanya’da 11, Demre’de 6, Döşemealtı’nda 5, Elmalı’da 61, Finike’de 6, Gazipaşa’da 20, Gündoğmuş’ta 6, İbradı’da 20, Kaş’ta 8, Kemer’de 4, Kepez’de 6, Konyaaltı’nda 6, Korkuteli’nde 20, Kumluca’da 4, Manavgat’ta 13, Serik’te 5 çiftçi faydalanmıştır (Çizelge 3.2).

Çizelge 3.2. Antalya ilindeki ilçelere göre GÇP'nden yararlananların sayısı (TOB 2017)

İlçe \ Proje	Besi	Montofon	Simental	Akkaraman	Morkaraman	İvesi	Merinos	Kılkeçisi	Arıcılık	Örtüaltı	Kapama Bahçe	Fide Fidan	Mantar	Çiftçi Sayısı
Akseki	1	1	2	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	6
Aksu	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6	-	-	-	6
Alanya	3	3	1	-	-	-	-	-	1	3	-	-	-	11
Demre	-	-	1	-	-	-	-	-	3	2	-	-	-	6
Döşemealtı	2	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5
Elmalı	13	6	12	3	-	7	-	1	1	18	-	-	-	61
Finike	-	-	-	-	-	-	-	-	2	4	-	-	-	6
Gazipaşa	10	-	1	-	-	-	-	-	-	9	-	-	-	20
Gündoğmuş	-	-	1	1	1	-	1	2	-	-	-	-	-	6
İbradı	5	3	7	-	-	-	5	-	-	-	-	-	-	20
Kaş	3	-	1	1	-	-	1	-	2	-	-	-	-	8
Kemer	-	-	-	-	-	-	1	-	1	1	1	-	-	4
Kepez	1	-	-	-	-	-	-	-	-	5	-	-	-	6
Konyaaltı	-	-	-	-	-	-	-	-	4	2	-	-	-	6
Korkuteli	5	-	5	-	2	1	-	-	-	1	-	1	5	20
Kumluca	-	-	-	-	-	-	-	-	2	1	1	-	-	4
Manavgat	2	-	5	-	-	-	-	-	1	5	-	-	-	13
Serik	1	-	1	-	-	-	-	1	-	2	-	-	-	5
Toplam	46	15	38	5	4	8	8	4	18	59	2	1	5	213

3.2. Metot

3.2.1. Örneklem yöntemi

Araştırma kapsamında, Antalya ilinde GÇP'den faydalanan 18 ilçedeki 213 çiftçi içerisinde araştırmaya konu olarak belirlenen üretim faaliyetlerinde yer alan 10 ilçeden 127 çiftçi seçilmiştir.

Görüşme yapılan çiftçilerin seçiminde GÇP sayısı esas alınmıştır. Buna göre en çok hibe desteği alan büyükbaş hayvancılık, küçükbaş hayvancılık, arıcılık, örtü altı tesisi sebze yetiştiriciliği ve mantarcılık projeleri araştırma kapsamına alınmıştır.

Bu nedenle çalışma kapsamını, Antalya ili Aksu, Döşemealtı, Elmalı, Finike, Kemer, Kepez, Korkuteli, Kumluca, Manavgat, Serik ilçelerindeki GÇP kapsamında hibe alan üreticiler oluşturmuştur.

Görüşme yapılan üreticilerden verilerin toplanmasında kullanılan anket formu beş bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde çiftçilerin demografik özellikleri, ikinci bölümde işletmenin özellikleri, üçüncü bölümde GÇP uygulaması ve etkileri, dördüncü bölümde GÇP uygulamasında karşılaşılan sorunlar ve beşinci bölümde ise GÇP ile ilgili görüş ve düşüncelere yer verilmiştir.

Çalışma kapsamında GÇP'den yararlanan çiftçilerin proje konularına göre dağılımı Çizelge 3.3'de verilmiştir. Buna göre araştırma kapsamında görüşülen çiftçilerin %62,2'si hayvansal üretim, %37,8'i bitkisel üretim proje desteği almıştır. Çalışma kapsamında hayvansal üretim faaliyetinde bulunanların 56'sı büyükbaş hayvancılık, 16'sı küçükbaş hayvancılık ve 7'si arıcılık yapmaktadır. Bitkisel üretim yapanlar ise 43'ü örtü altı tesisinde sebze yetiştiriciliği, 5'i beyaz şapkalı kültür mantarı yetiştiriciliği yapmaktadır (Çizelge 3.3).

Araştırma kapsamına alınan işletmelerde büyükbaş hayvancılık yapanların %18,9'u besi danası, %18,9'u simental cinsi inek üreticiliği yapmaktadır. Küçükbaş hayvancılık yapanların ise %6,3'ü ivesi, %2,36'sı akkaraman, %1,57'si morkaraman ve %1,57'si kıl keçisi üreticiliği faaliyeti yapmaktadır (Çizelge 3.3).

Çalışma kapsamında görüşülen çiftçilerin %33,86'sı örtüaltı tesisinde sebze yetiştiriciliği ve %3,94'ü mantar yetiştiriciliği yapmaktadır (Çizelge 3.3).

Çizelge 3.3. Araştırma kapsamında görüşülen GÇP'den yararlanan çiftçi dağılımı

Proje Ana Konusu	Proje Alt Konusu	Proje Grup Adı		GÇP'den Yararlanan Çiftçi Sayısı	Oran* (%)
Hayvansal Üretim (79 çiftçi) (%62,2)	Büyükbaş hayvancılık (56 çiftçi)	Besi	Besi Danası	24	18,90
		Süt İneği	Montofon	8	6,30
			Simental	24	18,90
	Küçükbaş hayvancılık (16 çiftçi)	Koyun	Akkaraman	3	2,36
			Morkaraman	2	1,57
			İvesi	8	6,30
			Merinos	1	0,79
		Keçi	Kıl keçisi	2	1,57
Arıcılık			7	5,51	
Bitkisel Üretim (48 çiftçi) (%37,8)	Örtüaltı Tesisinde Sebze Yetiştiriciliği	Örtüaltı tesisi		43	33,86
	Beyaz Şapkalı Kültür Mantarı Yetiştiriciliği	Mantarcılık		5	3,94
Toplam				127	100,00

*: Toplam GÇP içindeki payı

Araştırma kapsamında anket yapılan üreticilerin 6'sı Aksu'da, 5'i Döşemealtı'nda, 61'i Elmalı'da, 6'sı Finike'de, 3'ü Kemer'de, 6'sı Kepez'de, 19'u Korkuteli'nde, 3'ü Kumluca'da, 13'ü Manavgat'ta, 5'i Serik'te tarımsal üretim faaliyetlerini sürdürmektedir (Çizelge 3.4).

Çizelge 3.4. Araştırma kapsamındaki ilçelerde GÇP'den yararlanan çiftçi sayısı

İlçe \ Proje	Besi	Montofon	Simental	Akkaraman	Morkaraman	İvesi	Merinos	Kılkeçisi	Arıcılık	Örtüaltı	Mantar	Proje Sayısı
Aksu	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6	-	6
Döşemealtı	2	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-	5
Elmalı	13	6	12	3	-	7	-	1	1	18	-	61
Finike	-	-	-	-	-	-	-	-	2	4	-	6
Kemer	-	-	-	-	-	-	1	-	1	1	-	3
Kepez	1	-	-	-	-	-	-	-	-	5	-	6
Korkuteli	5	-	5	-	2	1	-	-	-	1	5	19
Kumluca	-	-	-	-	-	-	-	-	2	1	-	3
Manavgat	2	-	5	-	-	-	-	-	1	5	-	13
Serik	1	-	1	-	-	-	-	1	-	2	-	5
Toplam	24	8	24	3	2	8	1	2	7	43	5	127

Araştırma kapsamına alınan çiftçi sayısı ile GÇP'den yararlanan toplam çiftçi sayısı oranlandığında; hayvansal üretim proje desteğinden yararlanan çiftçilerin %52,17'nin besi danası, %53,33'ünün montofon, %63,15'nin simental, %60'nın akkaraman, %50'sinin morkaraman, %100'ünün ivesi, %12,5'inin merinos, %50'sinin kıl keçisi, %38,89'unun arıcılık yapmaktadırlar (Çizelge 3.5).

Bitkisel üretim projelerinden faydalanan çiftçilerin ise %72,88'inin örtü altı tesisinde sebze yetiştiriciliği ve %100'ünün ise beyaz şapkalı kültür mantarı yetiştiriciliği yaptığı belirlenmiştir. Buna karşın fide-fidan-süs bitkisi yetiştiriciliği bodur ile yarı bodur olmayan kapama meyve bahçesi projesinden faydalanan çiftçi olmamıştır (Çizelge 3.5).

Çizelge 3.5. Antalya ilinde GÇP’den yararlanan çiftçi sayısının araştırma kapsamında görüülen çiftçi sayısına oranı

Proje Ana Konusu	Proje Alt Konusu	Proje Grup Adı		GÇP'den Yararlanan Toplam Çiftçi Sayısı	Araştırma Kapsamına alınan GÇP'den Yararlanan Çiftçi Sayısı	Oran (%)*
Hayvansal Üretim	Büyükbaş hayvancılık	Besi	Besi Danası	46	24	52,17
		Süt İneği	Montofon	15	8	53,33
			Simental	38	24	63,15
	Küçükbaş hayvancılık	Koyun	Akkaraman	5	3	60,00
			Morkaraman	4	2	50,00
			İvesi	8	8	100,00
			Merinos	8	1	12,50
		Keçi	Kıl keçisi	4	2	50,00
	Arıcılık			18	7	38,89
Bitkisel Üretim	Örtüaltı Tesisinde Sebze Yetiştiriciliği	Örtüaltı Tesisi		59	43	72,88
	Fide-Fidan-Süs Bitkisi Yetiştiriciliği	Fide-Fidan-Süs Bitkisi Üretimi		1	-	-
	Bodur ve Yarı Bodur Olmayan Kapama Meyve Bahçesi	Kapama Meyve Bahçesi		2	-	-
	Beyaz Şapkalı Kültür Mantarı Yetiştiriciliği	Mantarcılık		5	5	100,00
Toplam				213	127	59,62

*GÇP’den yararlanan toplam çiftçi sayısının araştırma kapsamına alınan çiftçi sayısına oranı

3.2.2. Verilerin analiz yöntemi

Araştırmada kullanılan anket formları Microsoft Office Excel ve SPSS programları kullanılarak kontrollü şekilde bilgisayara aktarılmıştır. Verilerin SPSS programında frekans ve ortalamalar üzerinden betimsel analizi ve GZFT (SWOT) analizi yapılmıştır. Çiftçilere ait demografik ve tanımlayıcı verileri yorumlamada, yüzde ve frekans kullanılmıştır. Genç çiftçi projesinin uygulaması ve sürdürülebilirliğine ilişkin GZFT analizi ile çiftçilerden elde edilen verilerden yararlanarak güçlü, zayıf yönler, fırsatlar ve tehditler belirlenmiştir.

GZFT analizi; işletmelerin, tekniğin, sürecin veya durumun güçlü ve zayıf yönleri ile tehdit ve fırsatlarını saptamada yaygın olarak kullanılmaktadır. GZFT kelime olarak, güçlü yönler, zayıf yönler ile fırsat ve tehditler sözcüklerinin baş harfleri ile meydana gelen bir kısaltmadır (Çizelge 3.6). GZFT analizi, bilimsel olarak durum analizi yapmaya

imkan veren stratejik önemde bir analiz tekniğidir. Tekniğin uygulanması ile iç ve dış etkenleri esas alınarak, güçlü yönler ve fırsatlardan en üst seviyede yararlanmayı sağlayabilecek, tehditlerin ve zayıflıkların etkisini azaltacak strateji ve planlar geliştirilebilmektedir (Çoban ve Karakaya 2010).

Kuruluşun iç analizi yapılırken geçmiş ve mevcut durumu incelenerek sorunlarının tespiti ve potansiyelinin ortaya konulması sağlanmaktadır. İç değerlendirme, kuruluşun güçlü yönlerini belirleyerek ilerideki hedeflerine yönelmesi ve zayıf yönlerine karşın tedbirler alması için önemlidir. GZFT analizinde dış durum analizi ise kuruluşun bulunduğu çevreyi tanıması içindir. Dış çevre analizi, çevre ve bağlantıda bulunulması mümkün olan faktörler hakkında doğru ve tutarlı bilgi toplama işlemlerini de içine almaktadır. Dış çevre analizi yapılırken dünyadaki genel eğilimler, organizasyonun içinde bulunduğu çevredeki değişimler, kalkınma planları ve programlar, hükümet programları ve diğer kuruluşların ve kesimlerin durumu ve özellikle kuruluşun hizmet verdiği hedef kitlenin beklentileri dikkate alınmaktadır. Fırsat, bir faaliyet için en uygun zamanın meydana gelmesi demektir. Çevresel gelişmelerin fırsat olarak nitelendirilebilmesi için, mevcut durumundan farklı ve daha cazip seçeneklerinin olması gerekmektedir. Tehdit ise kuruluşun hedef ve amaçlarına ulaşmasını zorlaştıran, engel olan durumu ifade etmektedir. Kuruluşun gelecek hedeflerini belirlemede fırsatlar büyük öneme sahibi olurken, hedeflere engel olmaması için tehditleri takip ederek, tedbirler alması gerekmektedir (Sav 2014; Sav ve Sayın 2015).

GZFT analizi yapılarak mevcut durumun belirlenmesi ile güçlü ve zayıf yönler ile kuruluşun karşılaşabileceği fırsatlar ve tehditler belirlenir. Dolayısıyla GZFT durum analizi olduğu gibi aynı zamanda işletmenin gelecekteki durumunu da ortaya koyması nedeniyle durum analizidir.

Çizelge 3.6. GZFT Matrisi

İç ve Dış Kaynaklar	Faydalı	Zararlı
İç Kaynak (Kuruluşun nitelikleri)	Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
Dış Kaynak (Çevrenin nitelikleri)	Fırsatlar	Tehditler

4. BULGULAR

Araştırma kapsamında Antalya ilinde GÇP'den 2016 yılı hibe desteklerinden faydalanan 127 çiftçi ile görüşme yapılmıştır. Görüşme yapılan üretici ve işletmelerin sosyo-ekonomik özellikleri aşağıda verilmiştir.

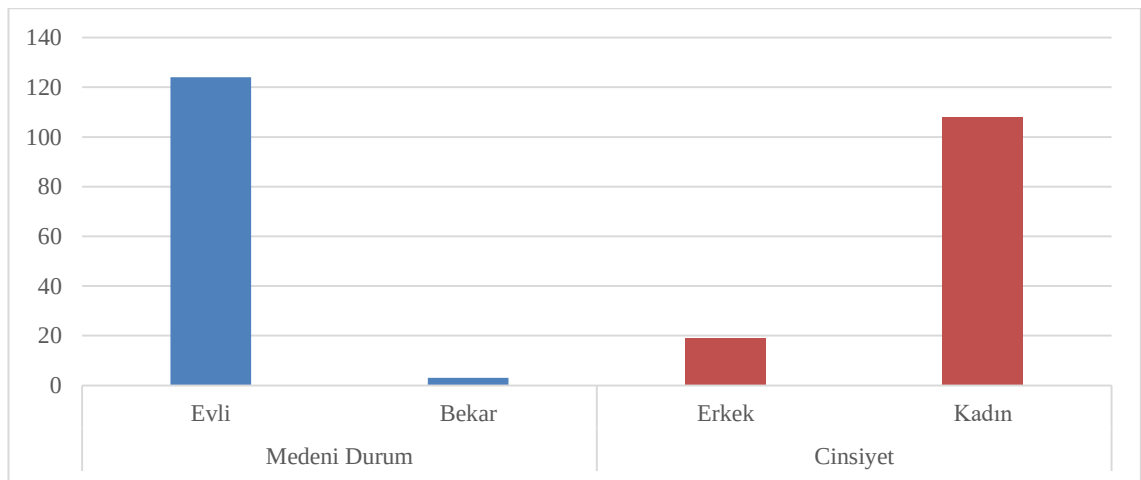
4.1. Genç Çiftçilerin Sosyo-Ekonomik Profili

GÇP'den faydalanan araştırma kapsamındaki 127 çiftçinin demografik bilgileri Çizelge 4.1'de verilmiştir. Buna göre görüşme yapılan çiftçilerin 124'ü evli, 3'ü bekar. Genç çiftçilerin %15'ini erkekler, %85'ini kadınlar oluşturmaktadır (Çizelge 4.1 ve Şekil 4.1).

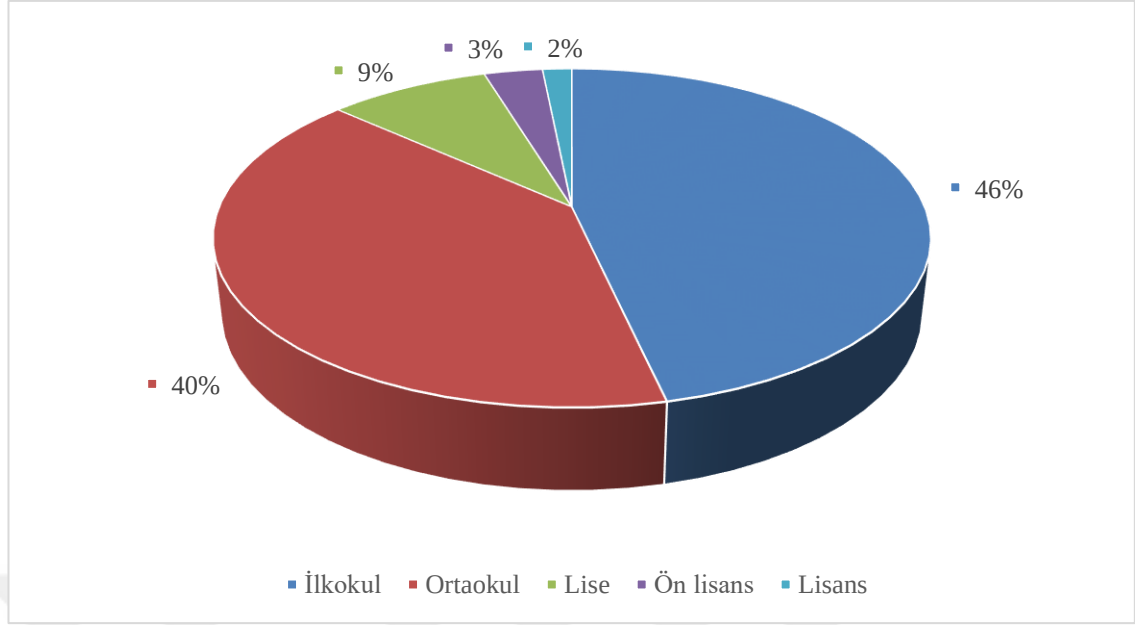
Eğitim durumları incelendiğinde ise çiftçilerin %46,5'i ilkokul, %40,2'si ortaokul, %8,7'si lise ve diğerleri yüksek öğretim mezunudur (Çizelge 4.1 ve Şekil 4.2).

Çizelge 4.1. Çiftçilerin demografik özellikleri

Demografik Özellikler		Sayı	%
Medeni Durum	Evli	124	97,6
	Bekar	3	2,4
	Toplam	127	100,0
Cinsiyet	Erkek	19	15,0
	Kadın	108	85,0
	Toplam	127	100,0
Eğitim Durumu	İlkokul	59	46,5
	Ortaokul	51	40,2
	Lise	11	8,7
	Ön lisans	4	3,1
	Lisans	2	1,6
	Toplam	127	100,0

Şekil 4.1. Çiftçilerin medeni durumu ve cinsiyeti (%)

Şekil 4.2. Çiftçilerin öğrenim durumu (%)

Araştırma kapsamında incelenen çiftçilerin en genci 20, en yaşlı olanı ise 41 yaşındadır. Ortalama yaşları 31,2 ve yaşlarının standart sapması 5,52'dir.

Görüşme yapılan evli çiftçilerin, eşlerinin demografik bilgileri Çizelge 4.2'de verilmiştir. Genç çiftçilerin eşlerinin eğitim durumları incelendiğinde; eşlerin %36,3'ü lise, %33,1'i ortaokul ve %25,8'i ilkokul mezunudur (Çizelge 4.2).

Çiftçilerin eşlerinin yaşları bakıldığında ise; en genç eşin 23, en yaşlı eşin ise yaşı 46 olup, ortalama yaşları 33,4 ve standart sapması ise 5,78'dir.

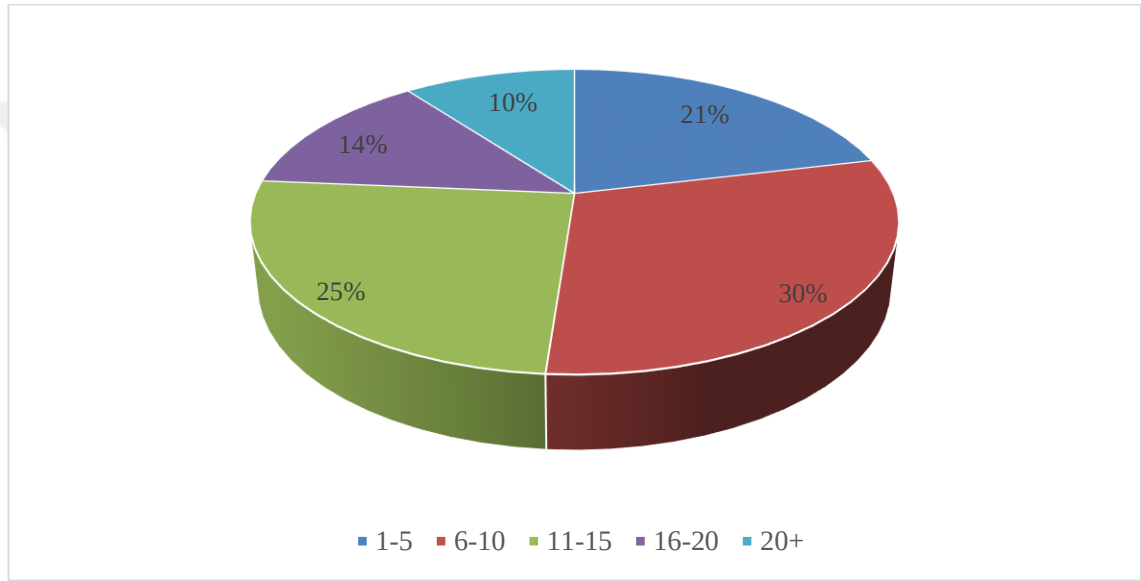
Çizelge 4.2. Çiftçilerin eşlerinin demografik özellikleri

Demografik Özellikler		Sayı	%
Cinsiyet	Erkek	107	86,3
	Kadın	17	13,7
	Toplam	124	100,0
Eğitim Durumu	İlkokul	32	25,8
	Ortaokul	41	33,1
	Lise	45	36,3
	Ön lisans	6	4,8
	Toplam	124	100,0

Araştırma kapsamında görüşülen çiftçilerin %29,9'u 6-10 yıl arası süredir çiftçilik yaparken, %25,2'si 11-15 yıl ve %21,3'ü 1-5 yıl süredir çiftçilik yapmaktadır (Çizelge 4.3 ve Şekil 4.3).

Çizelge 4.3. Çiftçilik süresi

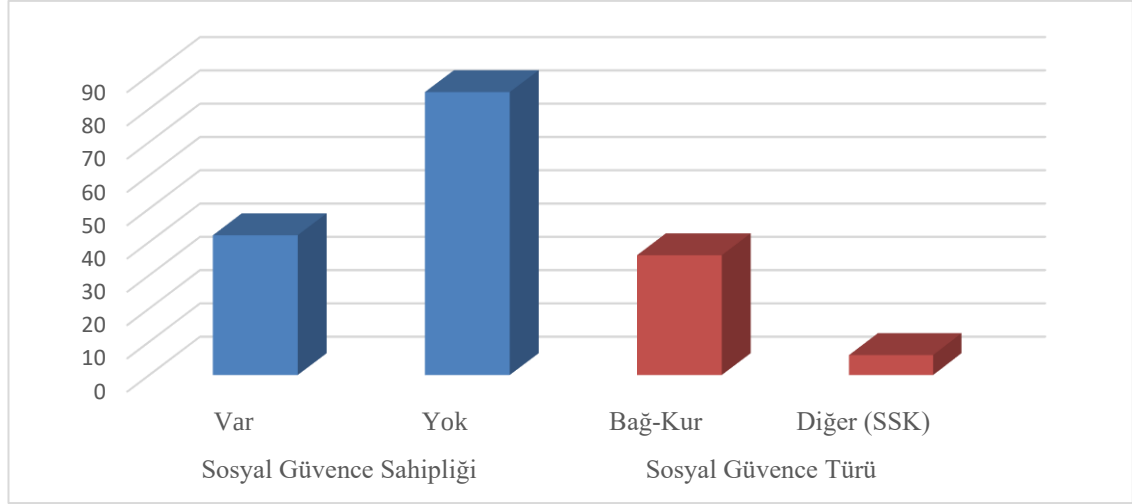
Çiftçilik Süresi (Yıl)	Sayı	%
1-5	27	21,3
6-10	38	29,9
11-15	32	25,2
16-20	17	13,4
20+	13	10,2
Toplam	127	100,0

Şekil 4.3. Çiftçilerin çiftçilik süresi

Görüşme yapılan çiftçilerin %33,1'i sosyal güvence sahibi iken, %66,9'unun sosyal güvencesi bulunmamaktadır. Sosyal güvence sahibi çiftçilerin, sahip oldukları sosyal güvence türleri incelendiğinde; %85,7'sinin Bağ-Kur, %14,3'ünün ise SSK gibi diğer sistemlere bağlı oldukları tespit edilmiştir (Çizelge 4.4 ve Şekil 4.4).

Çizelge 4.4. Çiftçilerin sosyal güvence durumu

Sosyal güvence varlığı ve güvence türü		Sayı	%
Sosyal Güvence Sahipliği	Var	42	33,1
	Yok	85	66,9
	Toplam	127	100,0
Sosyal Güvence Türü	Bağ-Kur	36	85,7
	Diğer (SSK)	6	14,3
	Toplam	42	100,0

Şekil 4.4. Çiftçilerin sosyal güvence durumu (%)

Araştırma kapsamında görüşme yapılan çiftçilerin %6,3'ü Engelli/Şehit/Gazi yakını olup, bunların %62,5'i engelli veya yakını iken, %37,5'i ise şehit yakınıdır (Çizelge 4.5).

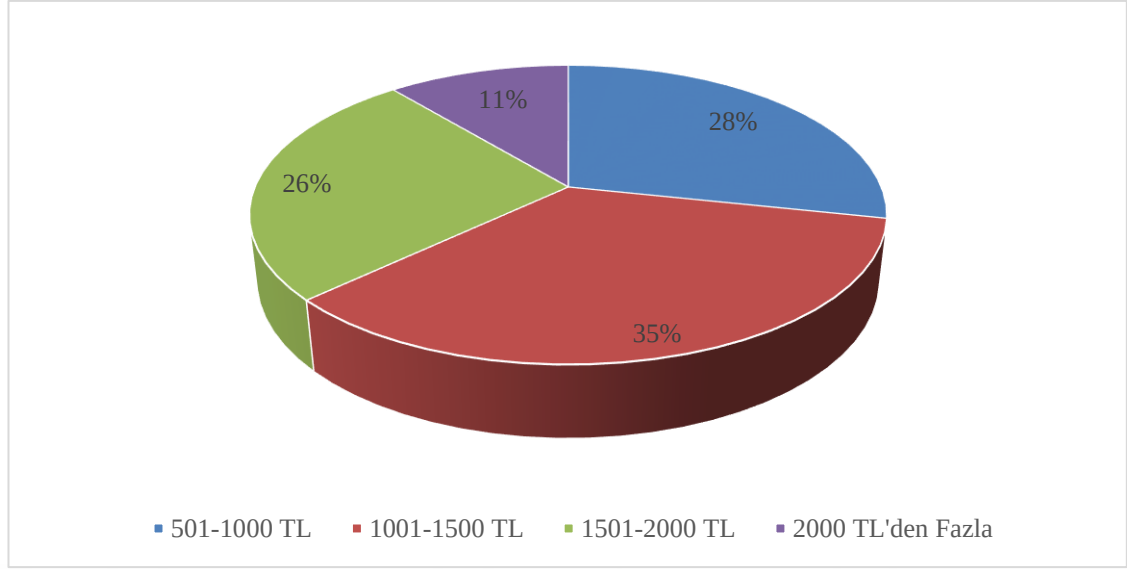
Çizelge 4.5. Engelli/Şehit/Gazi yakını olma durumu

Durumu	Sayı	%
Engelli	5	62,5
Şehit Yakını	3	37,5
Toplam	8	100,0

Çalışma kapsamında çiftçilerin %34,7'si 1001-1500 TL arası aylık ortalama gelirinin olduğunu belirtirken, %28,3'ü 500-1000 TL arası ve %26'sı 1501-2000 TL arası geliri olduğunu belirtmiştir (Çizelge 4.6 ve Şekil 4.5).

Çizelge 4.6. Çiftçilerin aylık ortalama gelir durumu

Gelir (TL)	Sayı	%
501-1000 TL	36	28,3
1001-1500 TL	44	34,7
1501-2000 TL	33	26,0
2000 TL'den fazla	14	11,0
Toplam	127	100,0

Şekil 4.5. Çiftçilerin aylık ortalama geliri (%)

Araştırma kapsamında görüşülen genç çiftçilerin ikamet yerlerinin ilçe merkezlerine uzaklıkları incelendiğinde çiftçilerin %48,8'inin 11-20 km arası uzaklıkta, %26'sının 21-30 km uzaklıkta ve %14,2'sinin ise 40 km'den fazla uzaklıkta ikamet ettiği belirlenmiştir (Çizelge 4.7).

Çizelge 4.7. İkamet yerinin ilçe merkezine uzaklığı

İkamet yerinin ilçe merkezine uzaklığı (km)	Sayı	%
1-10	9	7,1
11-20	62	48,8
21-30	33	26,0
31-40	5	3,9
40'dan fazla	18	14,2
Toplam	127	100,0

Araştırma kapsamında kendine ait evde ikamet eden genç çiftçilerin oranı %66,9 iken, kirada oturan çiftçilerin oranı ise %19,7 ve ailesine ait evde yaşayan çiftçilerin oranı %13,4'dir (Çizelge 4.8).

Çizelge 4.8. Çiftçilerin hane mülkiyet durumu

Çiftçilerin hane mülkiyet durumu	Sayı	%
Kendisine ait	85	66,9
Ailesine ait	17	13,4
Kira	25	19,7
Toplam	127	100,0

4.2. Çiftçilerin Tarımsal Üretim Faaliyetleri

Araştırma kapsamına alınan işletmelerin bulunduğu yörede/bölgede yaygın tarımsal üretim desenleri çeşitlidir.

Görüşme yapılan çiftçilerin %52'si örtü altı yetiştiriciliğinin yanında büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık olduğunu, %15'i örtü altı yetiştiriciliğinin yanında büyükbaş hayvancılık olduğunu, %15'i mantar üretiminin yanında büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık olduğunu belirtmişlerdir (Çizelge 4.9).

Çizelge 4.9. İşletmenin bulunduğu yörede/bölgede yaygın tarımsal üretim deseni

İşletmenin bulunduğu yörede/bölgede yaygın tarımsal üretim deseni	Sayı	%
Örtü altı yetiştiriciliği	6	4,72
Örtü altı yetiştiriciliği, Büyükbaş hayvancılık, Küçükbaş hayvancılık	66	51,97
Örtü altı yetiştiriciliği, Küçükbaş hayvancılık, Arıcılık	3	2,36
Örtü altı yetiştiriciliği, Büyükbaş hayvancılık	19	14,96
Örtü altı yetiştiriciliği, Arıcılık	9	7,09
Mantar üretimi, Büyükbaş hayvancılık, Küçükbaş hayvancılık	19	14,96
Büyükbaş hayvancılık	1	0,79
Büyükbaş hayvancılık, Küçükbaş hayvancılık	4	3,15
Toplam	127	100,00

Araştırma kapsamında görüşme yapılan çiftçilerin %20,5'i tarımsal üretim faaliyeti ile ilgili eğitim aldıklarını belirtirken, çiftçilerin yalnızca %2,4'ü proje ile ilgili eğitim almışlardır (Çizelge 4.10).

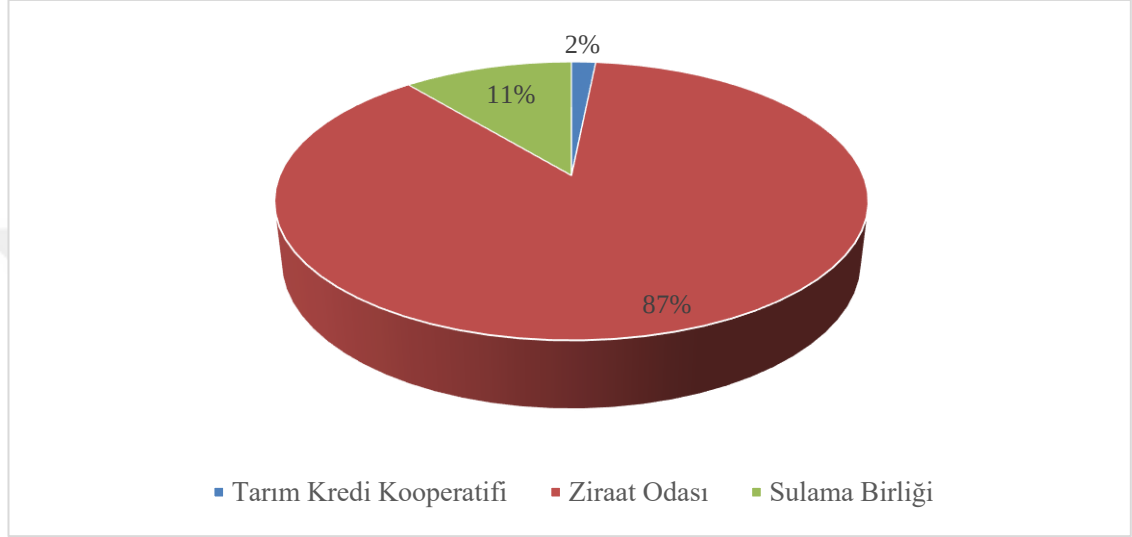
Çizelge 4.10. Proje ile ilgili eğitim alma durumu

Eğitim alma durumu	Sayı	%
Proje ile ilgili eğitim alma	Evet	3
	Hayır	124
	Toplam	127
Tarımsal üretim faaliyeti ile ilgili eğitim alma	Evet	26
	Hayır	101
	Toplam	127

Araştırmaya katılan çiftçilerin tarımsal örgütlere üyelik durumları incelediğinde ise çiftçilerin %87,4'ü Ziraat Odası'na üye iken, %11'i ise Sulama Birliği'ne üyedir (Çizelge 4.11 ve Şekil 4.6).

Çizelge 4.11. Çiftçilerin tarımsal örgütlere üyelik durumu

Tarımsal örgütlere üyelik	Sayı	%
Tarım Kredi Kooperatifi	2	1,6
Ziraat Odası	111	87,4
Sulama Birliği	14	11,0
Toplam	127	100,0

Şekil 4.6. Çiftçilerin tarımsal örgütlere üyelik durumu (%)

Araştırma sonuçlarına göre çiftçilerin %61,4'ünün hibe desteği almadan önce tarımsal işletmeye sahip oldukları belirlenmiştir. Buna göre daha önce tarımsal işletmesi bulunan çiftçilerin %59'unun işletme türü büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık iken, %32,1'inin örtü altı yetiştiriciliğidir (Çizelge 4.12).

Çizelge 4.12. Hibe desteği öncesi tarımsal işletme varlığı ve üretim faaliyeti

Tarımsal işletme varlığı durumu ve üretim faaliyeti		Sayı	%
Hibe Desteğinden Önce Tarımsal İşletme Varlığı	Evet	78	61,4
	Hayır	49	38,6
	Toplam	127	100,0
Hibe Desteğinden Önce Sahip Olunan Tarımsal İşletme Türü	Büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık	46	59,0
	Arıcılık	4	5,1
	Örtü altı yetiştiriciliği	25	32,1
	Mantarcılık	3	3,8
	Toplam	78	100,0

4.3. Çiftçilerin Genç Çiftçi Projesine Katılımına İlişkin Bilgiler

Araştırmaya katılan çiftçilerin GÇP faaliyet alanları ve faaliyet arazilerine ilişkin bulgular Çizelge 4.13, Çizelge 4.14 ve Çizelge 4.15'de verilmiştir.

Anket yapılan çiftçilerin %44,1'i büyükbaş hayvancılık desteği alırken, %33,9'u örtü altı yetiştiriciliği ve %12,6'sı ise küçükbaş hayvancılık desteği almıştır (Çizelge 4.13).

Çizelge 4.13. Hibe desteği ile başlanılan GÇP faaliyet alanı

Hibe desteği alınarak yapılan GÇP faaliyet alanı	Sayı	%
Örtü altı yetiştiriciliği	43	33,9
Arıcılık	7	5,5
Mantar üretimi	5	3,9
Büyükbaş hayvancılık	56	44,1
Küçükbaş hayvancılık	16	12,6
Toplam	127	100,0

Araştırma kapsamında hibe desteği ile kurulan işletme arazilerinin mülkiyet varlıklarına bakıldığında; %50,4'ünün mülk ve %48'inin kira olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Çizelge 4.14).

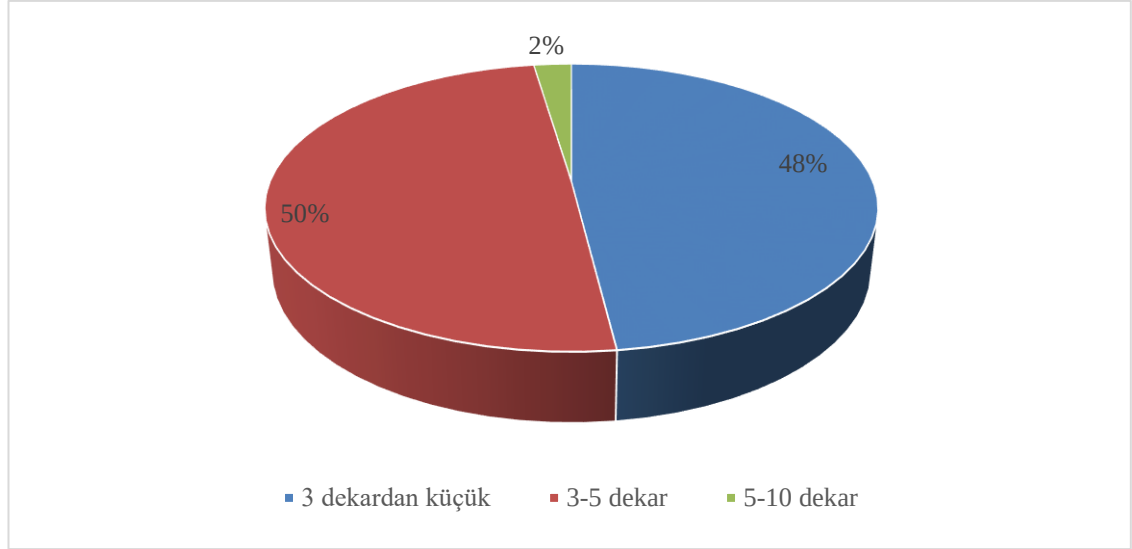
Çizelge 4.14. İşletme arazisinin mülkiyet durumu

İşletme arazisinin mülkiyet durumu	Sayı	%
Mülk	64	50,4
Kira	61	48,0
Ortak	2	1,6
Toplam	127	100,0

Araştırma kapsamında incelenen çiftçilerin %49,6'sının 3-5 dekar arası ve %48'inin işletme büyüklüğü 3 dekardan azdır (Çizelge 4.15 ve Şekil 4.7).

Çizelge 4.15. Çiftçilerin toplam arazi varlığı

Toplam Arazi varlığı	Sayı	%
3 dekardan küçük	61	48,0
3-5 dekar	63	49,6
5-10 dekar	3	2,4
Toplam	127	100,0

Şekil 4.7. Çiftçilerin arazi varlığı (%)

Araştırma kapsamındaki çiftçilerin GÇP'nden edindikleri yıllık gelirleri incelendiğinde; %41,7'sinin 5.000 TL altında gelir elde ettiği, %26,8'inin 5.001-10.000 TL arası gelir elde ettiği ve %26'sının ise gelirinin bulunmadığı belirlenmiştir (Çizelge 4.16).

Çizelge 4.16. GÇP'den elde edilen yıllık gelir

GÇP'den aylık/yıllık gelir (TL)	Sayı	%
5.000 ve altı	53	41,7
5.001-10.000	34	26,8
10.001-20.000	7	5,5
Diğer (gelir yok)	33	26,0
Toplam	127	100,0

Görüşme yapılan çiftçilerin sadece %3,9'u ürünlerini direkt tüketiciye pazarlamaktadır. %37'si aracı/komisyoncu/tüccar aracılığı ile, %29,1'i ise başka yollar ile ve %23,6'sı kooperatif/birlik aracılığı ile ürünlerini pazarlamaktadır (Çizelge 4.17).

Çizelge 4.17. Üretilen ürünlerin pazarlama kanalı

Üretilen ürünleri pazarlama yolu	Sayı	%
Direkt tüketiciye pazarlama	5	3,9
Aracı/komisyoncu/tüccar	47	37,0
Kooperatif/birlik	30	23,6
Markete	8	6,3
Diğer	37	29,1
Toplam	127	100,0

Araştırma kapsamındaki çiftçilerin üretimleri ile ilgili bilgi almak üzere kullandıkları kaynaklar farklılaşmaktadır. Buna göre çiftçilerin %41,7'si İl/İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğüne ve %41,7'si ise veterinerine başvurarak üretim ile ilgili bilgi almaktadır (Çizelge 4.18).

Çizelge 4.18. Üretim ile ilgili bilgi alınırken kullanılan kaynaklar

Üretim ile ilgili bilgi alınırken kullanılan kaynaklar	Sayı	%
İl/İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü	53	41,7
Danışmanlar	7	5,5
İlaç Bayii	14	11,0
Diğer (Veteriner)	53	41,7
Toplam	127	100,0

Anket yapılan çiftçilerin %66,9'u ise herhangi bir uygulama yapmadığını belirtirken, %11'i işletmeleri için planlama yapmaktadır (Çizelge 4.19).

Çizelge 4.19. İşletmede planlama ve kayıt tutma durumu

İşletmede yapılan uygulamalar	Sayı	%
Planlama yapıyorum	14	11,0
Kayıt tutuyorum	28	22,0
Planlama ve kayıt tutmuyorum	85	66,9
Toplam	127	100,0

Görüşme yapılan çiftçilerin danışmanlık hizmetine ilişkin verdikleri bilgiler Çizelge 4.20'de verilmiştir. Buna göre çiftçilerin %56,7'si danışmanlık desteği almadığını belirtirken, %43,3'ü İl/İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü'nden danışmanlık desteği almaktadır.

Araştırma kapsamında çiftçilerin %38,6'sı özel danışmanlık hizmetine başvurduklarını belirtmişlerdir. Tarım ve Orman Bakanlığı dışında çiftçilerin %19,7'si Ziraat Odasından ve %8,7'si serbest tarım danışmanından danışmanlık hizmeti almışlardır (Çizelge 4.20).

Çizelge 4.20. Danışmanlık hizmeti alınmasına ilişkin bilgiler

Danışmanlık hizmeti		Sayı	%
İl ve İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü danışmanlık desteği	Evet	55	43,3
	Hayır	72	56,7
	Toplam	127	100,0
Özel danışmanlık hizmeti	Evet	49	38,6
	Hayır	78	61,4
	Toplam	127	100,0
Danışmanlık hizmeti alınan Kurum (İl ve İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü dışında)	Ziraat Odası	25	19,7
	Serbest tarım danışmanı	11	8,7
	Diğer (Zirai İlaç Bayii)	91	71,7
	Toplam	127	100,0

Çiftçilerin GÇP'den haberdar olma ve başvuruya ilişkin bazı genel bilgileri Çizelge 4.21'de verilmiştir. Buna göre GÇP desteğinden yararlanan çiftçiler, bu projeden farklı kaynaklar ile haberdar olmuşlardır. Araştırma sonuçlarına göre çiftçilerin projeye ilgili haber kaynakları; %53,5'i internet/TV/gazete gibi kaynaklardan ve %40,2'si İl/İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü'nden haber almıştır. Genç çiftçilerin hibe desteği almalarına çoğunlukla (%57,48) kendileri ve eşleri ile birlikte karar (%39,37) verdikleri belirlenmiştir (Çizelge 4.21).

Araştırma kapsamındaki çiftçiler tarafından projeye başvurma nedenini çoğunlukla (%74,8) gelirini elde etmek/arttırmak amaçlı olup bunu %14,2 ile işsiz olması izlemiştir (Çizelge 4.21).

Anket yapılan çiftçilerin %85'i proje başvuru sürecinden önce projeye ilgili olarak hazırlık yapmışlardır. Destek sürecinde en sık karşılaşılan sorunlar olarak çiftçilerin %55,9'u bürokratik engelleri ve %30,72'si başvuru şartları olduğunu dile getirmişlerdir (Çizelge 4.21). Görüşme yapılan çiftçilerin hiçbiri daha önce tarımsal destek almamışlardır.

Çizelge 4.21. GÇP’den haberdar olma ve başvuruya ilişkin genel bilgiler

GÇP’ne ilişkin bilgiler		Sayı	%
Projeden haberdar olma kaynağı	İl/İlçe Müdürlüğü	51	40,2
	İnternet/TV/Gazete vb.	68	53,5
	Projeden hibe alanlar	8	6,3
	Toplam	127	100,0
Hibe desteği almada etkili olan kişi	Kendisi	73	57,48
	Kendisi ve eşi	50	39,37
	Aile Büyükleri (Anne, baba, vs.)	3	2,36
	Diğer (Yakını)	1	0,79
	Toplam	127	100,0
Projeye başvurma nedeni	İşsizlik	18	14,2
	Ailenin teşviki	8	6,3
	Gelirini arttırmak için	95	74,8
	Çocuklarının geleceği için	6	4,7
	Toplam	127	100,0
Proje başvuru sürecinden önce hazırlık yapma durumu	Evet	108	85,0
	Hayır	17	13,4
	Kısmen	2	1,6
	Toplam	127	100,0
Destek almada karşılaşılan zorluklar	Başvuru şartları	39	30,7
	Maddi imkânsızlıklar	17	13,4
	Bürokratik engeller	71	55,9
	Toplam	127	100,0

Araştırma kapsamındaki çiftçilerin %62,2’si GÇP’den hayvansal üretim desteği almışlardır. Hayvansal üretim desteğini alan çiftçilerin %70,8’i büyükbaş hayvancılık için, %20,3’ü küçükbaş hayvancılık için bu desteği almışlardır (Çizelge 4.22).

GÇP desteğini alan %37,8’i ise bitkisel üretim faaliyeti yapmaktadır. Bitkisel üretim desteği alan çiftçilerin %89,6’sı örtü altı sebze yetiştiriciliği, %10,4’ü ise beyaz şapkalı kültür mantarı yetiştiriciliği desteğinden yararlanmıştır (Çizelge 4.22).

Çizelge 4.22. Genç çiftçilerin GÇP’den hibe aldığı projeler

Proje konuları		Sayı	%
Hayvansal Üretim	Büyükbaş hayvancılık	56	70,8
	Küçükbaş hayvancılık	16	20,3
	Arıcılık	7	8,9
	Toplam	79	100
Bitkisel Üretim	Örtüaltı tesisinde sebze yetiştiriciliği	43	89,6
	Beyaz şapkalı kültür mantarı yetiştiriciliği	5	10,4
	Toplam	48	100

GÇP desteği ile büyükbaş hayvancılıktan destek alan 56 çiftçinin; %42,9’u besi danası projesi, %42,9’u ise simental projesi ve %14,2’i montofon projesinden destek almıştır (Çizelge 4.23).

Küçükbaş hayvancılıktan GÇP desteği alan 16 çiftçinin; %50’si ivesi, %18,8’i akkaraman, %12,5’i morkaraman, %12,5’i kıl keçisi proje desteği almışlardır (Çizelge 4.23).

Çizelge 4.23. Çiftçilerin GÇP’den hibe aldığı proje grupları (TOB 2017)

Proje Ana Konusu	Proje Alt Konusu	Proje Grup Adı		GÇP’den Yararlanan Çiftçi Sayısı	%
Hayvansal Üretim	Büyükbaş hayvancılık	Besi	Besi Danası	24	42,9
		Süt İneği	Montofon	8	14,2
			Simental	24	42,9
		Toplam		56	100,0
	Küçükbaş hayvancılık	Koyun	Akkaraman	3	18,8
			Morkaraman	2	12,5
			İvesi	8	50,0
			Merinos	1	6,2
		Keçi	Kıl keçisi	2	12,5
		Toplam		16	100,0

4.4. İşletmelerin Üretim Desenleri

Araştırma sonuçlarına göre örtü altı sebze yetiştiriciliği ve mantar üretimi konusunda destek alan çiftçilerin hangi ürünleri yetiştirmek üzere destek aldıklarına ilişkin bilgiler Çizelge 4.24’de verilmiştir.

Buna göre domates üreten 26 çiftçinin sahip oldukları ortalama sera genişliği 2,09 dekar, üretim miktarı ise ortalama 28,08 tondur. Çiftçilerin kilogram başı ortalama domates satışı 2017 yılı fiyatlarıyla 1,22 TL olup, ortalama yıllık domates brüt geliri ise 34.257,6 TL'dir.

Biber yetiştiricisi olan 5 çiftçinin sahip olduğu ortalama sera genişliği 2,24 dekar ve üretim miktarları ortalama 21,8 tondur. Ortalama yıllık brüt geliri ise 43.600 TL'dir.

Anket çalışmasına katılan salatalık yetiştiricisi 8 kişinin yıllık üretim miktarı ortalama 21,63 ton olup ortalama yıllık brüt geliri 15.789 TL'dir.

Görüşme yapılan fasulye yetiştiriciliği yapan 3 çiftçinin yıllık üretim miktarı ortalama 4 tondur. Ortalama yıllık brüt geliri 12.680 TL'dir.

Araştırma kapsamında görüşülen mantar üreticisi 5 çiftçinin yıllık üretim miktarları ortalama 4,5 ton ve ortalama yıllık brüt geliri 18.000 TL'dir (Çizelge 4.24).

Çizelge 4.24. İşletmenin bitkisel üretim deseni

Ürünler	Sayı	Alan (da)	Ürün Miktarı (ton)	Satış Miktarı (ton)	Satış Fiyatı (TL/kg)	Yıllık Brüt Gelir (TL)
Domates	26	2,09	28,08	28,08	1,22	34.257,6
Biber	5	2,24	21,80	21,80	2,00	43.600,0
Salatalık	8	1,84	21,63	21,63	0,73	15.789,0
Fasulye	3	1,60	4,00	4,00	3,17	12.680,0
Mantar	5	0,84	4,50	4,50	4,00	18.000,0

Araştırma sonuçlarına göre hayvancılık üretim faaliyetleri konusunda destek alan çiftçilerin hangi alanda hayvancılık yaptıkları ve hayvancılık hacimlerine ilişkin bilgiler Çizelge 4.25'de verilmiştir.

Çizelge 4.25'de görüldüğü gibi büyükbaş hayvan yetiştiriciliği yapan 56 çiftçiye, destek kapsamında 6 hayvan verilmiş ve süreç içerisinde çiftçiler ortalama 4,6 hayvan sahibi olmuştur.

Anket çalışmasına katılan küçükbaş hayvan yetiştiriciliği yapan 16 çiftçiye, 40 hayvan verilmiştir. Süreç içinde ortalama çiftçiler tarafında 35,00 hayvan sahibi olmuştur (Çizelge 4.25).

Arıcılık yapan 7 çiftçiye, destek kapsamında 40 kovan verilmiştir (Çizelge 4.25).

Çizelge 4.25. GÇP desteği alan üreticilerin hayvancılık üretim faaliyeti

Hayvancılık Faaliyetleri	Çiftçi Sayısı	Verilen Hayvan Sayısı	Doğan Hayvan Sayısı	Ölen Hayvan Sayısı
Büyükbaş hayvancılık	56	6	4,63	1,00
Küçükbaş hayvancılık	16	40	35,00	3,33
Arı*	7	40	-	-

*: Kovan sayısı

Araştırma sonuçlarına göre küçükbaş hayvancılık faaliyeti yapan çiftçilerin üretim miktarı, satışları ve brüt gelirlerine ilişkin bilgiler Çizelge 4.26’de verilmiştir.

Çizelge 4.26’da görüldüğü gibi görüşme yapılan çiftçilerin büyükbaş hayvan sahibi olan 24 çiftçinin yıllık süt üretim miktarı 14.124,21 litre ve yıllık ortalama brüt gelir 21.909,40 TL’dir (Çizelge 4.26).

Araştırma kapsamındaki akkaraman koyun üreticiliği yapan çiftçilerin yıllık süt üretim miktarı 51,67 litre olup yıllık ortalama brüt gelir 116,25 TL’dir (Çizelge 4.26).

Araştırma sonuçlarına göre morkaraman koyunu olan 2 çiftçinin yıllık süt üretim miktarı 55 litre, süt satış fiyatı ortalaması 2,25 TL ve yıllık ortalama brüt gelir 95,63 TL’dir (Çizelge 4.26).

Görüşme yapılan ivesi koyun üreticisi 8 üreticinin yıllık süt üretim miktarı 156,25 litredir. Yıllık ortalama brüt gelir 275,63 TL’dir (Çizelge 4.26).

Anket çalışmasına katılan merinos koyunu sahibi olan 1 çiftçinin yıllık süt üretim miktarı 75 litredir. Süt satış fiyatı ortalaması 2,25 TL’dir (Çizelge 4.26).

Araştırma kapsamında kıl keçisi üreticiliği yapan çiftçinin yıllık süt üretim miktarı 110 litredir (Çizelge 4.26).

Çizelge 4.26. Hayvansal üretim miktarı, satılan ürün miktarı ve yıllık brüt geliri

Hayvancılık faaliyetleri	Sayı	Süt satış fiyatı (TL)	Süt üretim miktarı (lt)	Satılan ürün miktarı (lt)	Yıllık brüt gelir (TL)
Büyükbaş hayvancılık	24	1,61	14.124,21	13.608,32	21.909,40
Akkaraman	3	3,5	51,67	51,67	180,85
Morkaraman	2	3,5	55,00	42,50	148,75
İvesi	8	3,5	156,25	122,50	428,75
Merinos	1	3,5	75,00	25,00	87,50
Kıl keçisi	2	2,5	110,00	45,00	112,50

Çiftçilerin süt satış yerlerine ilişkin bilgiler Çizelge 4.27’de verilmiştir. Büyükbaş hayvan yetiştiricileri sütü aracı, fabrika/mandıra ve direkt tüketiciye satarken, akkaraman koyunu yetiştiricileri ise sütü aracı ve fabrikaya satmaktadır. Morkaraman koyunu

yetiştiricileri ise sütü fabrika/mandıra ve direkt tüketiciye satmakta, ivesi koyunu yetiştiricileri ise her üç satış yerini kullanmakta, kıl keçisi yetiştiricileri aracı ve fabrika/mandıraya sütü satmaktadır (Çizelge 4.27).

Çizelge 4.27. Hayvansal üretimin satış yerlerine göre dağılımı

Hayvancılık Çeşidi	Satış Yeri (sayı)			Toplam
	Aracı	Fabrika/ Mandıra	Direkt Tüketiciye	
Büyükbaş hayvancılık	10	12	2	24
Akkaraman	2	1	-	3
Morkaraman	-	1	1	2
İvesi	3	3	2	8
Kıl keçisi	1	1	-	2
Toplam	16	18	5	39

Küçükbaş hayvancılık faaliyeti yapan çiftçilerin üretim miktarı ve brüt gelirlerine ilişkin bilgiler Çizelge 4.28’de verilmiştir.

Görüşme yapılan akkaraman koyunu olan 3 çiftçinin yıllık yün üretim miktarı 80 kilogramdır. Yün satış fiyatı ortalaması 10 TL olup, yıllık ortalama brüt gelir 733,3 TL’dir (Çizelge 4.28).

Araştırma kapsamında görüşülen morkaraman koyun üreticisi 2 çiftçinin yıllık yün üretim miktarı 72,5 kilogram, yün satış fiyatı ortalaması 10 TL ve yıllık ortalama brüt gelir 725 TL’dir (Çizelge 4.28).

İvesi koyunu sahibi olan 8 üreticinin yıllık yün üretim miktarı 91,88 kilogram, yün satış fiyatı ortalaması 10 TL olup, yünden yıllık ortalama brüt gelir 843,8 TL’dir (Çizelge 4.28).

Merinos koyun üreticiliği yapan 1 çiftçinin yıllık yün üretim miktarı 110 kilogramdır. Yün satış fiyatı ortalaması 10 TL ve yıllık ortalama brüt gelir 1.100 TL’dir (Çizelge 4.28).

Kıl keçisi olan 1 çiftçinin yıllık kıl üretim miktarı 65 kilogram, kıl satış fiyatı ortalaması 12,5 TL olup yıllık ortalama brüt gelir 812,5 TL’dir (Çizelge 4.28).

Çizelge 4.28. Hayvansal faaliyetlerden elde edilen yıllık brüt gelir

Hayvancılık Faaliyeti	Sayı	Yün/Kıl Satış Fiyatı (TL)	Yün Üretim Miktarı (kg)	Yün Satış Miktarı (kg)	Brüt Gelir (TL)
Akkaraman	3	10	80,00	73,33	733,3 TL
Morkaraman	2	10	72,50	72,50	725,0 TL
İvesi	8	10	91,88	84,38	843,8 TL
Merinos	1	10	110,00	110,00	1.100,0 TL
Kıl keçisi	2	12,5	65,00	65,00	812,5 TL

Çiftçilerin yün satış yerlerine ilişkin bilgiler Çizelge 4.29’da verilmiştir. Buna göre koyun ve keçi yetiştiricileri ürünlerini aracı ve fabrikaya satmaktadır.

Çizelge 4.29. Yün üretiminin satış yerleri

Hayvancılık Faaliyeti	Satış Yeri		Toplam
	Aracı	Fabrika	
Akkaraman	2	1	3
Morkaraman	1	1	2
İvesi	3	5	8
Kıl keçisi	1	1	2
Toplam	7	8	15

Araştırma sonuçlarına göre arıcılık yapan çiftçilerin yıllık bal üretim miktarı 1.178,57 kg, bal satış fiyatı ortalaması 27,9 TL olup ve yıllık ortalama brüt geliri 32.882,10 TL’dir.

Arıcılık yapan genç çiftçilerin 3’ü ürünlerini aracı yoluyla satarken, 2’si ise direkt tüketiciye, 1’i fabrikaya ve 1’i markete satmaktadır.

Çiftçilerin GÇP kapsamındaki işletme bina ve tesis sermaye durumuna ilişkin bilgiler Çizelge 4.30’da verilmiştir. Buna göre araştırma kapsamındaki 72 çiftçi ortalama 163,75 m² ahır alanına sahiptir. Ahırların yapım maliyeti ortalama 20.986,11 TL’dir (Çizelge 4.30).

Görüşme yapılan çiftçilerden samanlığı olan 18 çiftçinin ortalama samanlık büyüklüğü 57,5 m², samanlığın yapım maliyeti ortalama 6.722,22 TL’dir (Çizelge 4.30).

Yem depo alanı ortalama 38,864 m² olup, deponun yapım maliyeti ortalama 4.818,18 TL’dir (Çizelge 4.30).

Araştırma kapsamında görüşülen 43 çiftçi ortalama 2.023 m² plastik sera sahibi ve seranın yapım maliyeti ortalama 67.209,3 TL’dir. Yüksek tüneli olan çiftçilerin, ortalama tünel büyüklüğü 840 m², yapım maliyeti ortalama 27.530,00 TL’dir (Çizelge 4.30).

Çizelge 4.30. İşletme bina ve tesis sermayesi durumu

Bina ve Tesisler	Sayı	Alan(m ²)	Yapım Maliyeti (TL)	Bina Yaşı
Ahır	72	163,750	20.986,11	3,07
Samanlık	18	57,500	6.722,22	2,40
Yem Deposu	22	38,864	4.818,18	2,50
Plastik Sera	43	2023,000	67.209,30	2,00
Yüksek Tünel	5	840,000	27.530,00	2,00

Araştırma sonuçlarına göre 14 çiftçi ahırları için yıllık ortalama 2.250 TL tamir bakım masrafı yaptıklarını belirtmişlerdir.

Anket yapılan çiftçiler bitkisel üretime yönelik yaptıkları tesislerin 1000-1500 m²'lik kısmını projeden yapmışlardır.

Görüşme yapılan çiftçilerin farklı masraf kalemlerinden oluşan değişen masrafları ortalama 19.411,83 TL'dir. En düşük değişen masraf 2.640 TL, en yüksek değişen masraf ise 37.100 TL olarak bulunmuştur.

Araştırma kapsamındaki çiftçilerin makine/teçhizat varlığı Çizelge 4.31'de verilmiştir. Çizelgeden görüldüğü gibi çiftçilerin 48'i traktör sahibidir. Çiftçilerin 104'ü el arabası, 69'u süt sağma makinesi, 63'ü römork, 44'ü ilaçlama makinesi, 18'i rötovator sahibidir (Çizelge 4.31).

Çizelge 4.31. İşletmelerin makine/teçhizat varlığı

Makine/Teçhizat	Üretici Sayısı	(%)*
Traktör	48	37,80
İlaçlama Makinesi	44	34,65
Pulluk	9	7,09
Rötovatör	18	14,17
Römork	63	49,61
Mibzer	7	5,51
Kazayağı	11	8,66
Süt Sağma Makinesi	69	54,33
El Arabası	104	81,89

* Makine/teçhizata sahip çiftçilerin toplam çiftçi sayısındaki payı

4.5. Çiftçilerin Genç Çiftçi Projesine İlişkin Genel Görüşleri

Genç çiftçilerin proje destekleme sürecine ilişkin genel görüşlerine incelediğinde; çiftçilerin %85,8'i istenilen evrakları toplamının zor olduğunu ve %8,7'si sürecin uzun olduğunu belirtmiştir (Çizelge 4.32).

Çizelge 4.32. Proje destekleme başvuru sürecine ilişkin görüşler

Görüşler	Sayı	%
İşlemler çok zordu	7	5,5
Süreç uzundu	11	8,7
İstenilen evrakları toplamak zor oldu	109	85,8
Toplam	127	100,0

Araştırmaya katılan çiftçilerin %49,6'sı kısmen hakim olduğunu belirtirken, %31,5'i ise hiç hakim olmadıklarını ve %18,9'u sözleşme yükümlülüğüne hakim olduğunu belirtmiştir (Çizelge 4.33).

Çizelge 4.33. Çiftçilerin GÇP sözleşme yükümlülüklerine hakimiyeti

Sözleşme yükümlülüklerine hakimiyet	Sayı	%
Evet	24	18,9
Hayır	40	31,5
Kısmen	63	49,6
Toplam	127	100,0

Görüşme yapılan üreticilerin %62,2'si ise kuramayacaklarını belirtmişlerdir. Buna göre GÇP'nin yeni işletme kurulmasında önemli rol oynadığı anlaşılmaktadır (Çizelge 4.34).

Çizelge 4.34. GÇP'nin yeni işletme kurulmasındaki etkisi

İşletme kurma durumu	Sayı	%
Evet	29	22,8
Hayır	79	62,2
Kararsızım	19	15,0
Toplam	127	100,0

Görüşme yapılan çiftçilerin sadece %18,9'u ürün pazarlamada sorun yaşadıklarını belirtmişlerdir. Sorun yaşayan çiftçilerin %95,8'i bu sorunun pazar bulamamalarından kaynaklandığını belirtmiştir (Çizelge 4.35).

Çizelge 4.35. Ürün pazarlamada sorun yaşama durumu ve nedeni

Sorunlar	Sayı	%
Pazar bulamaması	23	95,8
Diğer işletmelerle rekabet edememe	1	4,2
Toplam	24	100,0

Araştırma kapsamındaki çiftçilerin %65,4'ü GÇP'yi kısmen yararlı, %18,9'u yararlı bulurken, %15,7'si ise projenin yararlı olmadığını düşünmektedirler (Çizelge 4.36).

Çiftçilerin %66,1'i hibe desteği sayesinde mevcut üretimini artırırken, %14,2'si üretime başlamıştır. Buna karşın çiftçilerin %15,7'si hibe desteğinin hiçbir faydası olmadığını ifade etmiştir. Çiftçilerin %3,9'u hayvansal üretimde hayvanların ölmesi, hastalıklar, evcil olmamasından ve bitkisel üretimde hastalıklardan dolayı zararı olduğunu söylemiştir (Çizelge 4.36).

Bu sonuçlara göre GÇP'nin yeni işletme kurmaktan ziyade mevcut üretim faaliyetinin büyütülmesini sağladığı söylenebilir (Çizelge 4.36).

Anket çalışması yapılan çiftçilerin; %63'ü GÇP'nin üretime katkı sağladığını, %18,9'u güzel ve verimli bir proje olduğunu, %15,7'si ise üretime katkısının olmadığını düşüncesinde olduklarını belirtmişlerdir (Çizelge 4.36).

Araştırma kapsamında görüşülen çiftçilerin %52'si destekleme verilen çiftçilerin sayısı artırılması ve %48'i ise hibe miktarı artırılmasını istediğini ifade etmiştir (Çizelge 4.36).

Çizelge 4.36. Çiftçilerin GÇP hakkında düşünceleri

GÇP hakkında düşünceler		Sayı	%
Projeyi yararlı bulma	Evet	24	18,9
	Hayır	20	15,7
	Kısmen	83	65,4
	Toplam	127	100,0
Hibe desteğinin katkısı	Bu sayede üretime başlandı	18	14,2
	Mevcut üretimi artırdı	84	66,1
	Hiçbir faydası olmadı	20	15,7
	Zararı oldu	5	3,9
	Toplam	127	100,0
Genç Çiftçi Projesi hakkında düşünce	Güzel ve verimli bir proje	24	18,9
	Üretime katkı sağladı	80	63,0
	Proje imkanları yetersiz	1	,8
	Üretime katkısı olmadı	20	15,7
	Zararı oldu	2	1,6
	Toplam	127	100,0
GÇP desteklemesi veya kırsal kalkınma desteklemesinin kapsamı gereken konular	Hibe miktarı artırılmalı	61	48,0
	Destekleme verilen çiftçilerin sayısı artırılması	66	52,0
	Toplam	127	100,0

Görüşme yapılan çiftçilerin yaşadıkları yere (mahalle/köy) bağlayan en önemli nedenin (%95,3) doğduğundan beri aynı yerde yaşamalarıdır (Çizelge 4.37).

Çizelge 4.37. Yaşanılan yere (Mahalle/köy) bağlayan en önemli nedenler

Yaşanılan yere bağlayan nedenler	Sayı	%
Mal varlığının orada olması	3	2,4
Doğduğundan beri aynı yerde yaşaması	121	95,3
Yaptığı işi sevmesi	2	1,6
Üretim için yeterli imkana sahip olması	1	0,8
Toplam	127	100,0

Araştırma kapsamında çiftçilerin %13'ü şehire göç etme düşüncesindedir. Çiftçiler buna neden olarak çoğunlukla girdi ve maliyetlerin fazla olmasını neden olarak göstermişlerdir. Diğer nedenler ise; %46,2'si girdi ve maliyetlerin fazla olmasını, %23,1 oranda gelir düzeyinin düzensiz olmasını ve %15,4'ünün risk ve belirsizliklerin çok olması sebep olarak göstermişlerdir (Çizelge 4.38).

Çizelge 4.38. Şehre göç etmeyi düşünen çiftçilerin nedenleri

Göç nedenleri	Sayı	%
Gelir düzeyinin düzensiz olması	3	23,1
Risk ve belirsizliklerin çok olması	2	15,4
Girdi ve maliyetler fazla	6	46,2
Köyde yaşamının düşünülmemesi	2	15,4
Toplam	13	100,0

Şehre göç etmeyi düşünmeyen 114 çiftçi buna neden olarak büyük bir çoğunlukla (%71,9) köyde yaşamayı sevdiklerini belirtmişlerdir. Bunu %14 ile işin sevilmesi ve %12,3 ile gelir düzeyinin iyi olması nedenleri izlemiştir (Çizelge 4.39).

Çizelge 4.39. Şehre göç etme düşüncesi olmayan çiftçilerin nedenleri

Sebepler	Sayı	%
İşin sevilmesi	16	14,0
Gelir düzeyinin iyi olması	14	12,3
Yeterli işletme büyüklüğüne sahip olunması	1	0,9
Köyde yaşamının sevilmesi	82	71,9
Çocuklarının geleceği için güvence olarak görülmesi	1	0,9
Toplam	114	100,0

4.6. Proje Uygulaması ve Etkileri Hakkında Düşünceler

Araştırma kapsamında görüşme yapılan çiftçilerden, proje uygulanması ve etkilerine yönelik kendilerine sunulan kriterlere ilişkin fikirlerini beyan etmeleri istenmiştir. Buna göre en fazla katılım olan kriter “4,93” değerlendirme ortalaması ile “hibe miktarının artırılması gerektiği” olurken, bunu “4,65” değerlendirme ortalaması ile “hibe alım sürecinin şeffaflığı” takip etmiştir. Bu kriterler 4,13 ortalama ile “ürün kalitesi markalaşması adına yapıcı adımlar atılması potansiyeli olması”, 4,08 ortalama ile “kırsal alan yaşlanmasına çözüm olması” kriteri ve 4,05 ortalama ile “gençleri çiftçiliğe ve kırsala özendirmesi” kriterleri izlemiştir. Diğer kriterler ise 4,05 ortalama ile “gıda güvenliği, gıda güvencesi ve gıda bağımsızlığına olumlu katkı sunma potansiyeli olması” kriteri, 4,04 ortalama ile “gençlerin girişimci olmasına katkı sağlaması” kriteri ve 4,02 ortalama ile “sadece üretim sürdürülebilirliğine katkısının olması” izlemiştir (Çizelge 4.40).

Anket yapılan çiftçiler tarafından en olumsuz değerlendirilen kriter ise “2,25” değerlendirme ortalaması ile “proje kapsamında hibe almanın kolaylığı” kriteri olurken, bunu “2,67” ortalama ile “hibelerin zamanında ödenmesi” kriteri izlemiştir. Bu olumsuz değerlendirilen kriterlere en yakın diğer kriterler ise 3,45 ortalama ile “projenin etkin ve verimli olması” kriteri, 3,68 ortalama ile “bilişim inovasyon teknoloji kullanımına yarar

sağlaması" kriteri ve 3,69 ortalama ile "kırsalda hareketlilik yarattı ve kırsal yaşamı özendirmesi" kriteri takip etmektedir (Çizelge 4.40).

Görüşme yapılan çiftçilerin proje uygulaması ve etkileri konusunda genel değerlendirme ortalaması 3,83 olarak bulunmuştur (Çizelge 4.40).

Çizelge 4.40. Çiftçilerin GÇP uygulaması ve etkileri hakkında düşünceleri

Çiftçilerin Düşünceleri	Minimum	Maksimum	Ortalama	Std. Sapma
Proje kapsamında hibe almanın kolay olması	1,0	4,0	2,25	0,88
Hibe alım sürecinin şeffaflığı	1,0	5,0	4,65	1,00
Hibelerin zamanında ödenmesi	2,0	5,0	2,67	1,00
Proje hibesinin katkı yapması	2,0	5,0	3,94	0,79
Projenin etkin ve verimli olması	2,0	5,0	3,45	0,57
Hibe miktarının artırılması	4,0	5,0	4,93	0,26
Gelir artışı, gelir istikrarı, gelir çeşitlenmesi sağlanması	2,0	5,0	3,72	0,66
Bilinçli çiftçiliğe katkı sunması	3,0	4,0	3,92	0,27
Bilişim inovasyon ve teknoloji kullanımına yarar sağlanması	3,0	4,0	3,68	0,47
Sadece üretim sürdürülebilirliğine katkısının olması	4,0	5,0	4,02	0,15
Kırsal alan yaşlanmasına çözüm olması	3,0	5,0	4,08	0,35
İklim, çevre kalitesi, su yönetimi, mera yönetimi, ekolojik su-karbon ayak izine ilişkin etkiler gösterme potansiyeli olması	3,0	4,0	3,96	0,20
Ürün kalitesi markalaşması adına yapıcı adımlar atılması potansiyeli olması	3,0	5,0	4,13	0,41
Gıda güvenliği, gıda güvencesi ve gıda bağımsızlığına olumlu katkı sunma potansiyeli olması	3,0	5,0	4,05	0,28
Gençleri çiftçiliğe ve kırsala özendirmesi	3,0	5,0	4,05	0,43
Kırsalda hareketlilik yarattı ve kırsal yaşamı özendirmesi	3,0	5,0	3,69	0,48
Gençlerin girişimci olmasına katkı sağlanması	4,0	5,0	4,04	0,20
Üretime olumlu katkı sağlanması	2,0	5,0	3,85	0,88
Genel Ortalama			3,83	0,52

1: Kesinlikle katılmıyorum, 2: Katılmıyorum, 3: Kararsızım, 4: Katılıyorum, 5: Kesinlikle katılıyorum

4.7. Proje Uygulamasında Karşılaşılan Sorunlar ve Riskler

Görüşme yapılan çiftçilere, proje uygulamasında karşılaşılan sorunlar ve risklere yönelik sunulan kriterlere ilişkin fikirleri sorulmuştur. Buna göre en yüksek değerlendirme yapılan kriter 4,98 ortalama ile "istenilen gider kalemlerin maliyeti fazlalığı" kriteridir. Bunu 4,89 ortalama ile "hibe alım sürecinde istenilen şartlar fazlalığı"

kriteri izlemiştir. Bu kriterleri 4,72 ortalama ile “verilen hibe oranı yetersizliği” kriteri, 4,59 ortalama ile “girdi maliyetleri yüksekliği” kriteri ve 4,21 ortalama ile “ürün fiyatları yetersizliği” kriteri takip etmiştir (Çizelge 4.41).

En düşük kriter 1,90 ortalama ile “doğal afetlerden dolayı ürün veya işletme zarar görmesi” kriteri olurken, bunu 2,43 ortalama ile “aile işgücü yetersizliği” kriteri izlemiştir. Değerlendirme kriterlerinde en düşük risk ve sorun olarak; 2,93 ortalama ile “hastalıklardan dolayı ürün kaybı yaşanması” kriteri olurken, bunu 3,16 ortalama ile “danışmanlık hizmeti alınmaması” kriteri ve 3,18 ortalama ile “işletme ve ürün sigortalama miktarı fazlalığı” kriteri izlemiştir (Çizelge 4.41).

Çizelge 4.41. Çiftçilerin GÇP uygulamasında karşılaştığı sorunlar ve riskler

Sorunlar ve Riskler	Minimum	Maximum	Ortalama	Std. Sapma
Proje uygulama süresi yetersizliği	2,0	5,0	3,27	0,92
Verilen hibe oranı yetersizliği	3,0	5,0	4,72	0,48
Hibe alım sürecinde istenilen şartlar fazlalığı	4,0	5,0	4,89	0,31
İstenilen gider kalemlerinin maliyeti fazlalığı	4,0	5,0	4,98	0,12
İşletme ve ürün sigortalama miktarı fazlalığı	2,0	5,0	3,18	1,05
Danışmanlık hizmeti alınmaması	2,0	5,0	3,16	1,24
Ürün pazarlaması yetersizliği	2,0	5,0	3,22	1,14
İşçi ücretleri fazlalığı	2,0	4,0	3,19	0,90
Aile işgücü yetersizliği	2,0	4,0	2,43	0,75
Ürün fiyatları yetersizliği	2,0	5,0	4,21	0,89
Girdi maliyetleri yüksekliği	4,0	5,0	4,59	0,49
Tarım alet ve ekipmanları yetersizliği	2,0	5,0	3,20	0,46
Hastalıklardan dolayı ürün kaybı yaşanması	1,0	5,0	2,93	1,18
Doğal afetlerden dolayı ürün veya işletme zarar görmesi	1,0	3,0	1,90	0,33
Genel Ortalama			3,52	0,74

1: Kesinlikle Katılmıyorum, 2: Katılmıyorum, 3: Kararsızım, 4: Katılıyorum, 5: Kesinlikle Katılıyorum

4.8. GZFT Analizi

GZFT tablosu oluşturulurken, GÇP’ye ilişkin ortalamanın üstünde pozitif düşünceler GÇP’nin güçlü yönler ve fırsatları olarak ortalamanın altındaki düşünceler; zayıf yönleri, tehditleri ve geliştirilmesi gereken noktaları işaret etmesi referans alınmıştır.

Güçlü Yönler “G”, zayıf yönler “Z”, fırsatlar “F”, Tehditler “T” harfiyle gösterilmiştir.

Bu bölüm içerisinde olumsuz olarak sunulan kriterler, tersine değerlendirilmiştir. “Hibe miktarının düşük bulunması”, “sadece üretim sürdürülebilirliğine katkısı vardır” maddeleri için tersine değerlendirme yapılmıştır (Çizelge 4.42).

Çizelge 4.42’de gösterilen düşüncelerde güçlü yönlerden en yüksek ortalamaya sahip 4,65 ile “hibe alım sürecinin şeffaflığı” olduğu ifade edilmiştir. Bunu 4,08 ortalama ile “kırsal alan yaşanmasına çözüm olması” kriteri projenin güçlü yönlerinden birisi olarak öne çıkmaktadır. Bunun yanında fırsatlarda en yüksek 4,13 ortalama ile “ürün kalitesi markalaşması adına yapıcı adımlar atılması potansiyeli olması” kriteri olurken, bunu 4,05 ortalama ile “gençleri çiftçiliğe ve kırsala özendirmesi ve gıda güvenliği, gıda güvencesi” ve “gıda bağımsızlığına olumlu katkı sunma potansiyeli” olması kriterleri fırsatlar olarak takip etmiştir.

Zayıf yönlerde en önemli unsur 4,02 ortalama ile “sadece üretim sürdürülebilirliğine katkısının olması” kriteri olmuştur. Tehditlerde ise 3,72 ortalama ile “gelir artışı, gelir istikrarı, gelir çeşitlenmesi sağlaması” ve 3,68 ortalama ile “bilişim inovasyon teknoloji kullanımına yarar sağlaması” kriterleri yer almıştır (Çizelge 4.42).

Çizelge 4.42. GÇP uygulaması ve etkileri hakkında GZFT analizi

Düşünceler	Ortalama	GZFT
Proje kapsamında hibe almanın kolaylığı	2,25	Z
Hibe alım sürecinin şeffaflığı	4,65	G
Hibelerin zamanında ödenmesi	2,67	Z
Proje hibesinin katkı yapması	3,94	G
Projenin etkin ve verimli olması	3,45	G
Hibe miktarının düşük bulunması	4,93	T
Gelir artışı, gelir istikrarı, gelir çeşitlenmesi sağlamaması	3,72	T
Bilinçli çiftçiliğe katkı sunması	3,92	F
Bilişim inovasyon teknoloji kullanımına yarar sağlaması	3,68	T
Sadece üretim sürdürülebilirliğine katkısının olması	4,02	Z
Kırsal alan yaşlanmasına çözüm olması	4,08	G
İklim, çevre kalitesi, su yönetimi, mera yönetimi, ekolojik su-karbon ayak izine ilişkin etkiler gösterme potansiyeli olması	3,96	F
Ürün kalitesi markalaşması adına yapıcı adımlar atılması potansiyeli olması	4,13	F
Gıda güvenliği, gıda güvencesi ve gıda bağımsızlığına olumlu katkı sunma potansiyeli olması	4,05	F
Gençleri çiftçiliğe ve kırsala özendirmesi	4,05	F
Kırsalda hareketlilik yaratmaktadır ve kırsal yaşamı özendirmektedir	3,69	F
Gençlerin girişimci olmasına katkı sağlaması	4,04	F
Üretime olumlu katkı sağlaması	3,85	F
Genel Ortalama	3,83	

Benzer şekilde karşılaşılan sorunlar ve risklere ilişkin düşüncelerde yüksek derecede katılım gösterilen fikirler GÇP için zayıflıklar ve tehditler olarak nitelendirilirken, düşük derecede katılım gösterilen maddeler ise fırsatlar ve güçlü yönler olarak dikkate alınmıştır. Güçlü Yönler “G”, zayıf yönler “Z”, fırsatlar “F”, Tehditler “T” harfiyle gösterilmiştir (Çizelge 4.43).

Çizelge 4.43’de belirtildiği üzere güçlü yönlerden en yüksek ortalama sahip olan unsur 3,27 ile “proje uygulama süresi yeterlidir” kriteridir. Bu kriteri 3,18 ile “işletme ve ürün sigortalama miktarı uygundur” ve 3,16 ile “danışmanlık hizmeti alınmaktadır” kriterleri izlemiştir. Zayıf yönlerde mevcut durum değerlendirmesinde en yüksek ortalama olan 4,89 ile “hibe alım sürecinde istenilen şartlar fazlalığı” iken, bunu 4,72 ortalama ile “verilen hibe oranı yetersizliği” kriteri takip etmiştir.

Yine yapılan GZFT analizi ile tehditler bakımından en yüksek ortalama 4,98 ile “istenilen gider kalemlerinin maliyeti fazlalığı” kriteri sahip olup, bunu 4,72 ortalama ile “verilen hibe oranı yetersizliği” ve 4,59 ortalama ile “girdi maliyetleri yüksekliği” kriterleri yüksek derece ile öne çıkmaktadır (Çizelge 4.43).

Çizelge 4.43. GÇP uygulamasında karşılaşılan sorunlar ve riskler (GZFT analizi)

Düşünceler	Ortalama	GZFT
Proje uygulama süresi yetersizliği	3,27	G
Verilen hibe oranı yetersizliği	4,72	Z
Hibe alım sürecinde istenilen şartlar fazlalığı	4,89	Z
İstenilen gider kalemlerinin maliyeti fazlalığı	4,98	T
İşletme ve ürün sigortalama miktarı fazlalığı	3,18	G
Danışmanlık hizmeti alınmaması	3,16	G
Ürün pazarlaması yetersizliği	3,22	G
İşçi ücretleri fazlalığı	3,19	G
Aile işgücü yetersizliği	2,43	G
Ürün fiyatları yetersizliği	4,21	T
Girdi maliyetleri yüksekliği	4,59	T
Tarım alet ve ekipmanları yetersizliği	3,20	G
Hastalıklardan dolayı ürün kaybı yaşanması	2,93	G
Doğal afetlerden dolayı ürün veya işletme zarar görmesi	1,90	G
Genel Ortalama	3,52	

Çalışma kapsamında çiftçilere yöneltilen kriterlere göre çiftçilerin GÇP’ne ilişkin görüşleri referans alınarak oluşturulan GZFT analizi aşağıda Çizelge 4.44’de verilmiştir.

Çizelge 4.44. GZFT analizi sonuçları

GÜÇLÜ YÖNLER (G)	ZAYIF YÖNLER (Z)
- G1. Hibe alım süreci şeffaf olması. - G2. Kırsal alan yaşlanmasına çözüm olması. - G3. Proje hibesinin katkı yapması. - G4. Projenin etkin ve verimlidir. - G5. Proje uygulama süresi yeterli olması. - G6. Ürün pazarlamasının yeterli olması. - G7. Tarım alet ve ekipmanları yeterli olması. - G8. İşçi ücretleri uygun olması. - G9. İşletme ve ürün sigortalama miktarı uygun olması. - G10. Danışmanlık hizmeti alınması. - G11. Hastalıklardan dolayı ürün kaybı yaşanmaması. - G12. Aile işgücünün yeterli olması. - G13. Doğal afetlerden dolayı ürün veya işletme zarar görmemesi.	- Z1. Hibe alım sürecinde istenilen şartların fazla olması. - Z2. Verilen hibe oranı yetersiz olması. - Z3. Sadece üretim sürdürülebilirliğine katkısı olması. - Z4. Hibelerin zamanında ödenmesinde problem yaşanması. - Z5. Proje kapsamında hibe almanın zor olması.
FIRSATLAR (F)	TEHDİTLER (T)
- F1. Ürün kalitesi markalaşması adına yapıcı adımlar atılmasını sağlayabilir olması. - F2. Gıda güvenliği, gıda güvencesi ve gıda bağımsızlığına olumlu katkı sunabilmesi. - F3. Gençleri çiftçiliğe ve kırsala özendirme. - F4. Gençlerin girişimci olmasına katkı sağlaması. - F5. İklim, çevre kalitesi, su yönetimi, mera yönetimi, ekolojik su-karbon ayak izine ilişkin etkiler gösterme potansiyelinin olması. - F6. Bilinçli çiftçiliğe katkı sunması. - F7. Üretime olumlu katkı sağlaması. - F8. Kırsalda hareketlilik yaratması ve kırsal yaşamı özendirme.	- T1. İstenilen gider kalemlerinin maliyetinin fazlalığı. - T2. Hibe miktarının düşük bulunması - T3. Girdi maliyetlerinin yüksekliği. - T4. Ürün fiyatlarının yetersizliği. - T5. Gelir artışı, gelir istikrarı, gelir çeşitlenmesi sağlamaması - T6. Bilişim inovasyon teknoloji kullanımına yarar sağlanamaması

5. TARTIŞMA

Türkiye’de Kırsal kalkınma projeleri Dünya Bankasının destekleri ile 1970’li yıllarda başlatılmıştır. 2000’li yıllarda Avrupa Birliği uyum süreci ile kırsal kalkınma politikalarının önemi daha da artmıştır (Örnek 2007). AB OTP’ye uyum sağlanması amacıyla başlatılan programlar ile aday ülkelerde kırsal alanlarda tarımın sürdürülebilirliği için gıda güvenliği, ürün kalitesi ve kırsalda istihdamın arttırılması gibi konularda desteklemeler verilmektedir (Can 2007).

AB OTP’leri kapsamında tarım sektöründe gençlere önem verilmesi ve yeni faaliyete başlayan genç çiftçilere azami 5 yıl süre ile üye devletlerin kırsal kalkınma programları aracılığıyla tesis kurulumu ve çeşit konularda yardımların yapılması önerilmektedir (Anonim 6).

Türkiye’de kırsal kalkınma politikaları tarımın güçlü bir yapıya kavuşarak işletmelerin rekabet edebilir olmasını ve kırsal ekonominin temeli olan geçimlik işletmelerin verimlilik temelinde sürdürülebilirliğini birlikte gözetmektedir. Bu işletmelerin kırsalda tarımsal üretime devam etmeleri, kırsal ekonominin güçlü olmasının yanı sıra kırsal alan ve kırsal nüfus açısından da önem arz etmektedir (Anonim 2014).

Bu nedenle Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından Kırsal Kalkınma Desteklemeleri kapsamında GÇP uygulaması ile girişimciliğin desteklenmesi, kırsal alandaki genç nüfusun istihdamına katkı sağlamak gibi öncelikli amaçlarla tarımda sürdürülebilirlik sağlanmak istenmiştir (Anonim 7).

Tarım ve Orman Bakanlığının kırsal kalkınma destekleme programları konusunda çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Ancak oldukça yeni bir uygulama olan GÇP hakkında yapılan çalışma yok denecek kadar azdır. Bu nedenle bu çalışma GÇP’nin uygulamasının incelenmesi ve sürdürülebilirliğinin değerlendirilmesi konusunda yapılan ilk çalışmalardan biridir.

Araştırma kapsamında görüşme yapılan Antalya ilinde GÇP’den faydalanan 127 çiftçinin %85’i kadındır. Kadınların çoğunlukta olmasının sebebi başvurularda belirtildiği üzere kadınlara pozitif ayrımcılık yapılması ve GÇP değerlendirme kriter tablosunda kadın girişimciye +5 puan verilmesinin etkili olduğu söylenebilir. Ayrıca çiftçilerin %97,6’sının evli olduğu görülmekte ve yine bununda başvuru şartlarında evli olmanın 5 puan avantajı olduğu ifade edilebilir. Şehit yakını/gazi/engelli olanlara da +5 puan verilmesi ile çiftçilerin %6,3’ü bu durumdan yararlandığı görülmektedir (Anonim 5).

Adana ilinde yapılan bir araştırmaya göre GÇP’den faydalanan çiftçilerin %82,6’sı kadın ve %88,1’inin evli olduğu saptanmıştır (Anonim 2018). Buna göre GÇP projesi konusunda Antalya ve Adana’da yürütülen çalışmalar cinsiyet dağılımı ve evlilik durumu açısından benzer sonuçlar bulunmuştur.

Kadın girişimcilerin daha çok desteklenmesi ve pozitif ayrımcılık yapılarak hibe desteğinin daha fazla yararlandırılması ile kırsaldaki kadın-erkek dengesinin sağlanması hedeflenmektedir. Kadın çiftçilerin tarımsal üretime işletme sahibi olarak katılması tarımda sürdürülebilirliğe ve genç kadınların istihdamına katkı sağlamaktadır. Diğer

yandan evli çiftçilerin tercih edilmesinde ise aile olarak tarımsal işletme sahibi olmaları kırsalda nüfusun kalıcı olmasına fayda sağlayacağı düşünülmektedir. Bakanlığın GÇP projesinde kadınlara yönelik pozitif ayrımcılık ve evli olanları tercih etmesi politikası Antalya ve Adana illerinde yürütülen GÇP’de uygulandığı anlaşılmaktadır. Bunların yanı sıra kadın çiftçilerin bilinçli ve girişimci olması amacıyla EMWOFA ve Suzan’ın Projesi gibi uluslararası projeler ile kadın çiftçilerin tarımsal üretime katılımı sağlanmaya çalışılmaktadır.

Araştırma kapsamında görüşme yapılan çiftçilerin eğitim durumlarına bakıldığında %46,5’i ilkokul, %40,2’si ortaokul, diğerleri ise lise, yükseköğretim mezunu olduğu ve çoğunluğunun ilköğretim düzeyinde olduğu tespit edilmiştir.

Unakıtan ve Başaran (2018), tarafından yürütülen çalışmada Tekirdağ ilinde GÇP’nden faydalanan çiftçilerin %48,3’ünün ilkokul, %19’unun ortaokul, %22,40’ının lise ve diğerlerinin yükseköğretim mezunu olduğunu ifade etmiştir.

Bu sonuçlara göre; GÇP’den faydalanan çiftçilerin eğitim düzeylerin ilköğretim seviyesinde olduğu ve tarımsal üretime devam etme açısından kırsaldaki nüfusun tercih edilmesi kırsalda kalma eğiliminin olabileceğini göstermektedir.

Araştırma kapsamında görüşme yapılan çiftçilerin %20,5’i tarımsal üretim faaliyeti ile ilgili eğitim aldıklarını belirtirken çiftçilerin yalnızca %2,4’ü proje ile ilgili eğitim almışlardır. Adana ilinde yürütülen çalışmada ise çiftçilerin %30,3’ünün tarımsal üretim ilgili eğitim sertifikası olduğunu, %67,9’nun ise herhangi bir eğitim almadığını belirlenmiştir (Anonim 2018).

Bu sonuçlara göre çiftçilerin tarımsal üretim konusunda büyük kısmının eğitimsiz olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum tarımsal üretimin çeşitliliği, ürün kalitesinde markalaşma ve gıda güvenliği gibi konularda iyileşmelerin olması açısından çiftçilerin tarımsal üretim konusunda bilinçli hale getirilmesinin önemini ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra Ziraat Bankası Genç Çiftçi Akademisi ile gençlerin bilinçli ve eğitilmiş çiftçilik yapması amacıyla yapılan sertifikalı eğitim programlarından faydalanmasının gerekliliği görülmektedir. Kadın çiftçilerin tarımsal işletmecilik konusunda EMWOFA eğitimlerinden yararlanması daha katılımcı olmasını ve tarımsal sürdürülebilirliği sağlaması açısından yararlı olacaktır.

Araştırma kapsamında görüşme yapılan çiftçilerin %48 gibi büyük bir çoğunluğu GÇP kapsamında kişi başına verilen 30.000 TL’lik hibe desteğinin, proje uygulama sürecinde yetersiz kaldığını ifade etmişlerdir. Benzer sonuca Adana ilinde yapılan çalışmada da bulunmuştur (Anonim (2018)).

Hibe miktarını yetersiz gören çiftçiler, değişen masrafları karşılamadığını ve tesis kurulumunda maddi olarak sıkıntı yaşadıklarını ifade etmişlerdir. GÇP kapsamında verilen 30.000 TL’lik hibe miktarı özellikle artan maliyetler ve girdi fiyatlarından dolayı işletme kurma ve tarımsal üretimin devamı için yetersiz kalmaktadır.

Araştırma kapsamında görüşülen çiftçilerin %22,8’i GÇP programına dahil olmasa bile işletmeyi yine de kuracaklarını belirtirken, buna karşın %62,2’si ise

kuramayacağını belirtmişlerdir. Adana ilinde yürütülen çalışmada ise GÇP olmasaydı çiftçilerin %95,4'ü ise kurmayacağını ifade etmişlerdir (Anonim 2018).

Bu sonuçlara göre yapılan her iki araştırmada GÇP desteği kırsaldaki genç nüfusun tarımsal üretime katılmasını, genç nüfusun istihdam edilmesi, meslek edindirilmesi ve girişimci bireyler olmasına katkı sağladığı anlaşılmaktadır.

Görüşme yapılan çiftçiler, hibe desteği alma sürecinde en sık karşılaşılan sorunlar olarak %30,72'si başvuru şartlarını, %55,9'u bürokratik engeller olduğunu belirtmiştir. Bu konuda en büyük sıkıntı hayvansal üretim yapanlardan istenen uygun şartlar ahır yapımı ve bitkisel üretim yapanlardan ise plastik sera tesisinin önce yapımının istenilmesi olduğunu ifade etmişlerdir.

Araştırma kapsamında üretim ile ilgili çiftçilerin %41,7'si İl/İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü'nden bilgi aldığını ve yine %41,7'si ise veterinerlerden bilgi aldığını dile getirmiştir.

Çelik (2018), tarafından yürütülen çalışmada kadın girişimcilerin %90,4'ü İl/İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü'nden tarımsal danışmanlık aldığı bildirilmiştir. Proje başvurularında da belirtildiği üzere İl/İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü'nün tarımsal üretim konusunda danışmanlık hizmeti vermesi illere göre farklılık göstermektedir.

Çalışma kapsamında büyükbaş hayvancılık üretimi yapan çiftçiler, planlanandan farklı nitelikte hayvanların verildiğini ve bu hayvanların evcil olmadıklarını belirtmişlerdir. Bu sonuçlara göre Bakanlığın hayvan dağıtımında yerli ve evcil ırkları tercih etmesi konusunun tartışılması yararlı olabilecektir.

Görüşme yapılan çiftçilerin köyde kalmayı düşünenlerin sayısının şehire göç etmek isteyenlerden daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Görüşme yapılan 114 çiftçi köyde kalmayı düşündüğünü belirtmişlerdir. Çiftçilerin %71,9 gibi büyük bir çoğunluğu köyde yaşamayı sevmesini bu duruma neden olarak göstermişlerdir. Köyde yaşamayı düşünenlerin diğer nedenleri ise sevdiği bir işi yapıyor olması (%14) ve gelir düzeyinin iyi olmasıdır (%12,3).

Araştırmaya katılan çiftçilerin büyük bir çoğunluğunun kırsalda kalmayı düşündüklerini belirtmeleri, nüfusun kırsalda kalması, çiftçiliğin devamlılığı, kırsal alana ilginin yeniden uyandırıldığı ve tarımda sürdürülebilirlik açısından projenin amaçlarına ulaşabileceği potansiyeli taşıdığını göstermektedir.

Sonuç olarak Antalya ilinde yürütülen bu çalışma ile GÇP'nin uygulaması ve sürdürülebilirliği hakkında politika belirleyicilere üreticilere ve araştırmacılara, güncel, geçerli ve güvenilir bilgi vermesi beklenmektedir.

6. SONUÇLAR

Bu çalışmada Antalya ilinde Genç Çiftçi Projesi (GÇP) uygulaması ve projenin sürdürülebilirlik açısından bir değerlendirmenin yapılması amaçlanmıştır. Çalışma kapsamında GÇP'nin genç çiftçilerin girişimciliğinin desteklenmesi, gelir düzeylerinin yükseltilmesi, tarımda sürdürülebilirliğin sağlanması ve kırsalda genç nüfusun istihdamına katkı sağlayacak tarımsal üretime yönelik projelerin desteklenmesi gibi amaçlara ulaşılabilme potansiyeli projeden yararlanan çiftçilerin elde edilen veriler ışığında incelenmiştir.

Çalışmanın materyalini 2016 yılında Antalya ilinde GÇP'den hibe desteği alan 127 çiftçi yüz yüze yapılan anket görüşmeleri oluşturmuştur. Araştırma kapsamında GÇP'nin uygulaması ve sürdürülebilirliği çiftçilerden elde edilen veriler kapsamında GZFT (SWOT) analizi yapılmıştır.

Araştırma kapsamına alınan GÇP'den yararlanan 127 çiftçinin 79'u hayvansal üretim yaparken, 48'i bitkisel üretim yapmaktadır. Araştırma kapsamındaki çiftçilerin %15'i erkek, %85'i kadın ve 124'ü evli, 3'ü bekârdır. Görüşme yapılan çiftçilerin eğitim durumları incelendiğinde ise çiftçilerin %46,5'i ilkokul, %40,2'si ortaokul, diğerleri ise lise ve yükseköğretim olduğu tespit edilmiştir. Anket yapılan çiftçilerin en genci 20, en yaşlısı ise 41 yaşındadır. Ortalama yaş 31,2'dir.

Araştırma sonuçlarına göre çiftçilerin %21,3'ü 1-5 yıl arası çiftçilik yaparken büyük çoğunluğu 5 yıldan fazla süredir çiftçilik yapmaktadır. Genç çiftçilerin ancak 1/3'ünün sosyal güvencesi bulunmakta olup, sosyal güvencesi olanların büyük kısmının Bağ-Kurlu olduğu tespit edilmiştir. Görüşme yapılan çiftçilerin %89'u aylık ortalama gelirinin 2000 TL'den az olduğunu belirlenmiştir. Çiftçilerin %66,9'u kendine ait evde, %19,7'si kirada oturmakta olup, %13,4'ü ailesi ile birlikte yaşamaktadır.

Görüşme yapılan işletmecilerin bulunduğu araştırma bölgesinde, yaygın tarımsal üretim deseni genel olarak örtü altı yetiştiriciliği, büyükbaş hayvancılık ve küçükbaş hayvancılıktır. Çiftçilerin büyük çoğunluğu Ziraat Odasına üye olduğunu belirtmiştir. Anket sonuçlarına göre çiftçilerin %61,4'ünün hibe desteğinden önce tarımsal bir işletmesi bulunmaktadır. Daha önce tarımsal bir işletmesi bulunanların %59'unun büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık işletmesi varken, %32,1'inin örtü altı yetiştiriciliği yaptıkları belirlenmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre GÇP'nden hibe desteği alan üreticilerin %33,9'u örtü altı yetiştiriciliği, %44,1'i büyükbaş hayvancılık ve %12,6'sı ise küçükbaş hayvancılık projesi desteği almıştır. Hibe desteği ile kurulan işletme arazilerinin yarısı mülk, geri kalan yarısının kira ve ortak olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çiftçilerin %97,6'sının toplam arazi varlığının 5 dekardan az olduğu tespit edilmiştir. Çiftçilerin GÇP'nden edindikleri yıllık gelir ise %68,5'i geliri 10.000 TL altında gelir elde ederken buna karşın %26'sı gelirinin bulunmadığını belirtmiştir.

Görüşme yapılan çiftçilerin üretim ile ilgili bilgi kaynakları; %41,7 İl/İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü ve %41,7 ise veterinerlerdir. Ayrıca çiftçilerin %43,3'ü İl/İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü'nden danışmanlık desteği almaktadır.

Anket sonuçlarına göre çiftçilerin %53,5'i internet/TV/gazete gibi kaynaklardan ve %40,2'si İl/İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü vasıtasıyla GÇP'nden haberdar olmuşlardır. Genç çiftçilerin hibe desteği almalarının çoğunlukla kendileri ve eşleri ile birlikte karar verdikleri belirlenmiştir. GÇP'ne başvuru nedeni olarak çoğunlukla geliri elde etmek ve arttırmak amaçlı olup, bunu %14,2 ile işsiz olması izlemiştir. Destek alma sürecinde en sık karşılaşılan sorunlar olarak çiftçilerin %55,9'u ise bürokratik engelleri, %30,72'si başvuru şartları olduğunu ifade etmiştir.

Araştırma kapsamına alınan çiftçilerden hayvansal üretim desteği alan 79 çiftçinin; %70,8'i büyükbaş hayvancılık, %20,3'ü küçükbaş hayvancılık için bu desteği almışlardır. Bitkisel üretim desteği alan 48 çiftçinin; %89,6'sı örtü altı sebze yetiştiriciliği, %10,4'ü ise beyaz şapkalı kültür mantarı yetiştiriciliği desteği almışlardır.

Araştırma sonuçlarına göre örtü altı yetiştiriciliği proje desteği alan çiftçilerin büyük bir kısmı domates yetiştiriciliği yapmakta ve geri kalan kısımda biber, salatalık, fasulye üretmektedir. Örtü altı yetiştiriciliği yapan çiftçiler plastik sera tesisi ile üretim yapmakta olup, ortalama sera genişliği 2 dekar civarında olduğu saptanmıştır.

Araştırma kapsamında hayvancılık yapan çiftçilerin büyükbaş hayvancılık kategorisinde kişi başına 6 adet hayvan verilmiştir. Küçükbaş hayvancılık kategorisinde ise çiftçilere kişi başına 40 hayvan ve arıcılık yapanlara ise 40 kovan teslim edilmiştir.

Görüşme yapılan çiftçiler hibe alım sürecinde üretime yönelik tesis yapımı ve tamiratı yapmışlardır. Hayvansal üretim yapan 72 çiftçinin sahip oldukları ahırların alan ortalama 163,75 m² ve yapım maliyeti ortalama 20.986,11 TL'dir.

Bitkisel üretim yapan 43 çiftçi ortalama 2.023 m² plastik sera sahibi olup ortalama sera yapım maliyeti ortalama 67.209,3 TL'dir. Ayrıca çiftçiler bitkisel üretime yönelik yaptıkları plastik seranın 1000-1500 m²'lik kısmını, hibe desteği ile yaptırdıklarını ifade etmişlerdir.

Araştırma kapsamında görüşülen çiftçilerin proje destekleme sürecine ilişkin genel görüşlerine incelediğinde ise büyük çoğunluğu istenilen evrakları toplamanın zor olduğunu belirtmişlerdir. Çiftçilerin %49,6'sı kısmen hakim olduğunu belirtirken, %18,9'u sözleşme yükümlülüğüne hakim olduğunu, %31,5'i ise hiç hakim olmadığını belirtmiştir. Çiftçilerin %22,8'i GÇP programından destek almasa bile işletmeyi yine de kuracaklarını ifade etmişlerdir.

Araştırma kapsamında görüşme yapılan çiftçilerin %65,4'ü GÇP'ni kısmen yararlı, %18,9'u ise GÇP'ni yararlı bulduklarını ifade etmişlerdir. Buna göre çiftçilerin yaklaşık %85 gibi büyük bir çoğunluğu GÇP'ni yararlı görmektedir. Buna karşın çiftçilerin %15,7'si ise GÇP'ni yararlı olmadığını düşünmektedir. Araştırma sonuçlarına göre hibe desteği sayesinde üretime başladığını söyleyen çiftçilerin oranı sadece %14,2 olarak bulunmuştur. Bu sonuç GÇP proje desteğinin yeni bir işletme kurulması açısından yeterli olmadığını göstermektedir. Buna karşın proje desteği ile mevcut üretimini arttırdığını belirten çiftçilerin oranı %66,1 olarak bulunmuştur. Bu sonuç GÇP projesi kapsamında verilen hibe desteğinin yeni bir işletme kurulmasından çok mevcut işletmeye destek olduğunu göstermektedir. Görüşme yapılan çiftçilerin %15,7'si ise GÇP hibe desteğinin hiçbir faydası olmadığını belirtmişlerdir.

Çiftçilerin GÇP'ne ilişkin genel değerlendirmeleri istenildiğinde ise çiftçilerin, %63'ü üretime katkı sağladığını, %18,9'u iyi bir proje olduğunu belirtmişlerdir. Ancak çiftçilerin tamamı destekleme miktarının arttırılması gerektiğini vurgulamışlardır. Çiftçiler %52'si verilen gider destekleme miktarının arttırılmasını ve %48'i ise hibe miktarı arttırılmasını istediğini ifade etmiştir.

Çiftçilerin yaşadıkları yere (mahalle/köy) bağlayan en önemli neden olarak büyük çoğunluğu “doğduğumdan beri burada yaşıyorum” yanıtını vermişlerdir. Şehre göç etme düşüncesi olan çiftçilerin %46,2'si girdi ve maliyetlerin fazla olmasını, %23,1'i ise gelir düzeyinin düzensiz olmasını neden olarak belirtmiştir. Köyde kalmayı düşünen çiftçiler ise çoğunlukla bunun nedeninin köyde yaşamayı sevmeleri olduğunu ifade etmişlerdir.

Araştırma kapsamında görüşme yapılan çiftçilerden, proje uygulanması ve etkilerine yönelik kriterlere ilişkin fikirleri sorulmuştur. Buna göre en olumlu olarak “proje kapsamında hibe almanın kolaylığı” ile “hibe alım sürecinin şeffaflığı”dır. Çiftçiler tarafından “proje kapsamında hibe almanın zor olduğu” ve “hibelerin zamanında ödenmemesi” kriterleri ise en olumsuz değerlendirilenlerdir.

Görüşme yapılan çiftçilerden, proje uygulamasında karşılaşılan sorunlar ve risklere yönelik fikirleri sorulmuştur. Çiftçilere göre en önemli sorun “istenilen gider kalemlerinin maliyeti fazlalığı” ile “hibe alım sürecinde istenilen şartlar fazlalığı” kriterleridir. Buna karşın en az risk faktörü olarak ise “doğal afetlerden dolayı ürün veya işletme zarar görmesi” ile “aile işgücü yetersiz oluşu” olarak görülmektedir.

Çalışma kapsamında çiftçilere yöneltilen kriterlere göre çiftçilerin GÇP'ye ilişkin görüşleri referans alınarak oluşturulan GZFT analizi ile güçlü ve zayıf yönler ile fırsatlar ve tehditler tespit edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre güçlü yönler olarak hibe alım sürecinin şeffaflığı, proje hibesinin katkı yapması, proje etkin ve verimli olmasıdır. Zayıf yönler ise proje kapsamında hibe almanın zorluğu, hibelerin zamanında ödenmemesi verilen hibe oranı yetersizliği, hibenin sadece üretimin sürdürülebilirliğine katkısı olması olarak belirlenmiştir. GZFT kapsamında fırsatlar olarak projenin bilinçli çiftçiliğe katkı sunması, ürün kalitesi, gıda güvenliği, gençleri çiftçiliğe ve kırsala özendirdiği ve gençlerin girişimci olmasına katkı sağlaması belirlenmiştir. GÇP'yi tehdit eden unsurlar olarak ise hibe miktarının yetersizliği, gelir artışı sağlamaması ve gelir istikrarına etkili olmadığı ve girdi maliyetlerinin yüksekliği ortaya çıkmıştır.

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre GÇP kapsamında çiftçi başına verilen 30.000 TL'lik hibe desteğinin, çiftçiler için proje uygulama sürecinde yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle GÇP kapsamında verilen hibe miktarının yükselen maliyetler göz önünde bulundurularak arttırılması gerekmektedir.

GÇP'nden faydalanan büyükbaş hayvancılık üretimi yapan çiftçiler; planlanandan farklı nitelikte hayvan verildiğini belirtmişlerdir. Bu nedenle GÇP kapsamında verilen hayvanların bölge şartlarına uygun hayvanlar verilme durumu kontrol edilmelidir.

Diğer yandan çiftçiler hayvancılıkta saman, yem, arpa, sulama gibi masraflarının giderek arttığını ifade etmişlerdir. Benzer şekilde bitkisel üretim yapan çiftçiler de gübre, ilaç, tohum, mazot ve sulama gibi girdilerin maliyetlerinin giderek arttığını belirtmişlerdir. Bu durum GÇP'nin çiftçiliği özendirmekten ziyade üretimde

sürdürülebilirliğe katkısı olmakta ve çiftçilikte kalma eğilimini düşürmektedir. Bu nedenle çiftçiler yükselen girdi fiyatlarına karşı korunmalı, girdi destekleme miktarları artırılmalı ve girdiler için düşük faizli banka kredileri verilmelidir.

Diğer yandan özellikle GÇP ile işletme kuran çiftçilerin tarımsal üretim konusunda işletmecilik ve yetiştiricilik ile ilgili bilgi ve birikimlerinin az olması, onların düzenli ve karlı üretim yapamamalarına neden olmaktadır. Araştırma sonuçlarına göre çiftçilerin bitkisel üretimde ilaçlama gübreleme konusunda, hayvansal üretimde ise hayvan bakımı, aşısı ve süt depolama konusunda yeterince bilgi sahibi olmadıkları tespit edilmiştir. Bu durumda GÇP'den yararlanan çiftçilerin kadın çiftçi olmasında da kaynaklandığı söylenebilir. Çünkü kadın çiftçiler, tarımsal eğitimlerinden erkek çiftçilere göre çok daha az yararlanmaktadır. Bu nedenle çiftçilerin GÇP'ye başlamadan önce tarımsal işletmecilik ve teknik konularda eğitim almaları önemli görülmektedir. Bu konuda GÇP'den yararlanan çiftçiler Bakanlıkça yürütülen eğitimler yanında, EMWOFA ve Suzan'ın Projesi gibi uluslararası projelerin eğitim programlarında yararlandırılabirler.

Araştırma sonuçlarına göre çiftçilerin üretimi daha güvenli şekilde yapması, karlı ve sürdürülebilir olması için danışmanlık hizmeti almaları da önemlidir. Bu nedenle çiftçiler, İl/İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü ve özel danışmanlar aracılığıyla üretim konusunda danışmanlık hizmetinden faydalanmalıdır.

GÇP hibe başvuru sürecinde istenilen şartların çok fazla olması, bürokratik işlemlerin uzun sürmesi ve tesis yapım maliyetinin yüksek olması çiftçilerin önemli sorunları arasındadır. Bu nedene GÇP'de bürokratik işlemlerin azaltılması, başvuru şartlarının gözden geçirilmesi ve tesis yapım maliyetinin göz önünde bulundurularak düzenleme yapılmasının gözden geçirilmesi projenin amaçlarına ulaşması ve sürdürülebilirliği açısından önemli ve gerekli olduğu anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak; GÇP'nin ana amacı olan tarımda sürdürülebilirlik, gençlerin çiftçiliğe özendirilmesi ve ülke tarımının güvence altına alınması için bölgenin şartları göz önünde bulundurularak projeler geliştirilmesi, hibe destek miktarının proje uygulaması için yeterli hale getirilmesi ve bilinçli tarım faaliyetleri için danışmanlık ve eğitim çalışmalarının artırılması GÇP'nin başarıya ulaşması için büyük önem taşımaktadır.

7. KAYNAKLAR

- Anderson, J. E. 2010. Public Policy Making. Wadsworth Learning, Boston.
- Anonim 1: <https://www.tarimorman.gov.tr/BIDB/Haber/24/genc-ciftci-projesi> 15.03.2019 [Son erişim tarihi: 20.04.2019].
- Anonim 2: <https://www.tarimorman.gov.tr/> [Son erişim tarihi: 20.01.2018].
- Anonim 3: <https://www.tarimorman.gov.tr/Haber/963/genc-ciftci-projesine-378-bin-basvuru-> [Son erişim tarihi: 20.01.2018].
- Anonim 4: <https://www.tarim.gov.tr> [Son erişim tarihi: 14.10.2018].
- Anonim 5: <https://gencciftci.tarim.gov.tr/> [Son erişim tarihi: 17.09.2018].
- Anonim 6: <https://www.tarimorman.gov.tr/Sayfalar/Icerikler.aspx?IcerikID=90585660-72ca-4573-bb9d-1ce45e721e19> [Son erişim tarihi: 13.05.2019].
- Anonim 7: <https://www.tarimorman.gov.tr/Sayfalar/Icerikler.aspx?IcerikID=300a3292-1d86-48af-9f12-4b28e7b1ca50> [Son erişim tarihi: 13.05.2019].
- Anonim, 2000. Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005). T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Yayını, Ankara.
- Anonim, 2002. Avrupa Birliği'ne Üyelik Yolunda Türkiye Kırsal Kalkınma Politikası Raporu. Kırsal Kalkınma Çalışma Grubu, Tarım ve Orman Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Anonim, 2003. Ön Ulusal Kalkınma Planı (2004-2006). Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.
- Anonim, 2004a. Tarım Stratejisi (2006-2010). Tarım ve Orman Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Anonim, 2004b. Türkiye Çevre Atlası, Yerleşim Alanları ve Nüfus. Çevre ve Orman Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2004.
- Anonim, 2011. Kırsal Kalkınma Planı (2010-2013) Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Ankara.
- Anonim, 2014. Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi 2014-2020. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Ankara.
- Anonim, 2015. Kırsal Kalkınma Eylem Planı 2015-2018. Tarım ve Orman Bakanlığı, Ankara.
- Anonim, 2016. Kırsal Kalkınma Destekleri Kapsamında Genç Çiftçi Projelerinin Desteklenmesi Hakkında Tebliğ (Tebliğ No: 2016/16), 5 Nisan 2016 tarihli ve 29675 sayılı Resmi Gazete.

- Anonim, 2018. Genç Çiftçi Hibe Destekleri Etki Analizi. Adana İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, Adana.
- Ayyıldız, M., Çiçek, A., Ayyıldız ve B. 2016. "6360 Sayılı Büyükşehir Yasasının Kırsal Kesime Olası Etkileri". *Nevşehir Bilim ve Teknoloji Dergisi Targid Özel Sayı*, (Yayın No: 3157437)
- Bakırcı, M. 2007. Türkiye’de Kırsal Kalkınma: Kavramlar, Politikalar ve Uygulamalar. Nobel Yayınları, Ankara, 416 s.
- Beycan, H. 2009. Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı ve Bu Çerçeve de Proje Uygulama Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya, 154 s.
- Can, M. 2007. Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Programlarının Türkiye’nin Kırsal Kalkınması Açısından İncelenmesi: SAPARD ve IPARD Örneği. T.C. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü, Ankara.
- Can, M. ve Esengün, K. 2007. Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Programlarının Türkiye’nin Kırsal Kalkınması Açısından İncelenmesi: SAPARD ve IPARD Örneği. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*. 24 (2): 43-56.
- Clark, J. 1996. Kalkınmanın Demokratikleşmesi, (Çev., Serpil Ural). TÇV Yayınları, Ankara, 244 s.
- Çelik, N. 2018. Tarımda Kadın Girişimciliği ve Genç Çiftçi Projesi: Kahramanmaraş İli Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş, 43 s.
- Çevik, H. H. ve Demirci, S., 2012. Kamu Politikası. Seçkin Yayıncılık, Ankara, 158 s.
- Çoban, B ve Karakaya, E. Y. 2010. Geleceği Planlamada Stratejik Yönetim ve Swot Analizi: Kavramsal Yaklaşımlar. *E-Journal of New World Sciences Academy*, Volume: 5, Number: 4 Article Number:3C0052 ISSN:1306-3111.
- Çobanoğlu, F. Tunalıoğlu, R. Yılmaz, H. İ. Bozkıran, S. Nalbantoğlu, A. ve Yıldız, H., 2017. Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programının Etkisinin Değerlendirilmesi: Bursa İli Örneği. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 14 (01): 16-27.
- Çondur, F. ve Cömertler, N. 2010. Çevre Kirliliği ve Yoksulluk İlişkisi: Büyük Menderes Havzası Örneği, *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2 (2) 65-72.
- Demir, D. 2015. Kırsal Kalkınma Amaçlı Hibe Projelerinin Değerlendirilmesi: TR83 Bölgesi Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun, 126 s.
- Demirbük, M. 2013. Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programının Değerlendirilmesi Sivas İli Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat, 81 s.

- Dıraor, B. M. 2008. Katılım Öncesi AB Fonları ve Kırsal Kalkınma - Fırsatlar, Sorunlar ve Türkiye İçin Öneriler. DPT Uzmanlık Tezleri, Yayın No:2764, Ankara.
- Duman, H. 2016. Avrupa Birliğine Katılım Sürecinde Kırsal Kalkınma İçin Katılım Öncesi Yardım Aracı – IPARD. Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 143 s.
- Dye, T. R. 1987. Understanding Public Policy (6th Edition). Prentice Hall, London.
- Eraktan, G. ve Yıldırak, N. 1989. Türkiye’de Kırsal Kalkınma Politikaları ve Stratejileri, Friderich Ebert Vakfı, İstanbul.
- Ergun, T. 2004. Kamu Yönetimi: Kuram, Siyasa, Uygulama, Todade Yayınları, Ankara, 490 s.
- European Commission, 2007. Directorate-General for Agriculture. General Budget of the European Union for the Financial Year.
- Geray, C. 1974. Planlı Dönemde Köye Yönelik Çalışmalar: Sorular-Yaklaşımlar Örgütlenmeler, TODAİE Yayını, Ankara, 408 s.
- Gerston, L. N. 1997. Public Policy Making: Process and Principles. M.E. Sharpe, New York.
- Güder, G. 2003. Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Politikaları ve Değişim Eğilimleri. AB Genişleme Sürecinde Türkiye-Tarımsal ve Kırsal Politikalar Sempozyumu, Ankara. ss. 144-170.
- Gülçubuk, B. 2006. Avrupa Birliği ve Dünya’da Kırsal Kalkınmada Ortaya Çıkan Yeni Yönelimler ve Türkiye’nin Uyum Sürecindeki Yaklaşımları. *Tekgıda-İş Dergisi*, Tekgıda-İş Sendikası Yayın Organı, Sayı 96.
- Güven, S. 1995. Sosyal Planlama. Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 214 s.
- Jenkins, W. I, 1978. Policy Analysis: A Political and Organizational Perspective. Martin Robertson, Oxford, 278 s.
- Kandemir, O. 2011. Tarımsal Destekleme Politikalarının Kırsal Kalkınmaya Etkisi. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 3 (1): 103-113.
- Karaduman, E. 1992. Ekonomik Kalkınmada Finansman ve Organizasyon. TODAİE, Ankara, 110s.
- Köklü, A. 1973. Makro İktisat. S Yayınları, Ankara, 384 s.
- Köprülü, O. 2009. TKV Gümüşhacıköy Kırsal Kalkınma Projesinin Çiftçiler Üzerindeki Sürdürülebilirliğinin Saptanması. Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun, 251 s.

- Oakley, P. ve Garforth, C. 1985. Guide to Extension Training, FAO Training Series, No: 11, FAO, Rome, Italy.
- Örnek, A. 2007. Kırsal Kalkınma El Kitabı. Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği, İstanbul, 100 s.
- Örs, A. 2013. Konya İli Mevlana Kalkınma Ajansı Kırsal Kalkınma Desteklerinin Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 184 s.
- Özkan, B., Brumfield R.G., Vezne. R. 2016. Empowering Woman Farmers With Agricultural Business Management Training (EMWOFA). Conference: AEON International Multidisciplinary Scientific Conferences on Social Sciences and Arts, Venedik.
- Özen, A. 2014. AB Uyum Sürecinde Türkiye’de Uygulanan Kırsal Kalkınma Politikalarındaki Değişim ve Kırsal Kalkınma Yatırımları Kapsamında Hibe Projelerinin Değerlendirilmesi: Aydın İli Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale, 76 s.
- Sav, O. 2014. Türkiye’de Sebze Tohumu Dış Ticaretine Yönelik İzlenen Politikaların Etkilerinin SWOT ve Sor Analizi ile İncelenmesi: Antalya İli Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya, 82 s.
- Sav, O. ve Sayın, C. 2015. Sebze Tohumculuk Sektörünün SWOT Analizi ile İncelenmesi: Antalya İli Örneği. *Tarım Ekonomisi Araştırmaları Dergisi*, 1 (1): 17-28.
- Singh, R. K. 2009. Rural Development: Principles, Policies and Management. Sage Publications, India, 392 p.
- Şenses, F. 2004. Neo liberal Küreselleşme Kalkınma İçin Bir Fırsat mı, Engel mi?, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 774 s.
- Taşcıoğlu, Y., Mencet, M.N. ve Sayın, C. 2008. Türkiye’nin Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Politikalarına Yasal ve Kurumsal Yönden Uyum Durumunun İncelenmesi, Türkiye VIII. Tarım Ekonomisi Kongresi, 25-27 Haziran, Bursa.
- Taşcıoğlu, Y. 2011. Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programının Sosyal ve Ekonomik Değerlendirilmesi: Batı Akdeniz Bölgesi Örneği. Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya, 192 s.
- TOB, 2017. Antalya İl Tarım Müdürlüğü Genç Çiftçi Projesi Başvuruları Detayları.
- Türk, İ. 1970. İktisadi Planlama Prensipleri, Emel Matbaası, Ankara, 199 s.
- Türkdoğan, O. 2006. Türkiye’de Köy Sosyolojisi. IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 880 s.

- Unakıtan, G. ve Başaran, B. 2018. Genç Çiftçi Projesinin Başarısı İçin Bir Öneri: Genç Çiftçi Kooperatifleri. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 04 (02): 149-157.
- Uzunpınar, A. 2008. Katılım Öncesi AB Kırsal Kalkınma Politikası ve Türkiye’de Uygulanacak IPARD Programı Kapsamında Proje Hazırlama, Değerlendirme ve Seçim Süreci. TC. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, AB Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Yücer, A., Topbaş S., Can M., Akdağ K., Bilici İ. ve Ekin, N.A. 2009. Türkiye’de Kırsal Kalkınma. Türkiye Teknik Elemanlar Vakfı Yayınları, EPAMAT Basım Yayın, Sayı 3, Ankara.
- Yüksel, Y. 2012. Stratejik Planlamanın Kırsal Kalkınmaya Etkisi ve Gaziantep Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, 100 s.

8. EKLER

EK-1 Genç Çiftçi Projesi Resmi Gazete’de Yayınlanan Tebliği

KIRSAL KALKINMA DESTEKLERİ KAPSAMINDA GENÇ ÇİFTÇİ PROJELERİNİN DESTEKLENMESİ HAKKINDA TEBLİĞ (TEBLİĞ NO: 2016/16) BİRİNCİ BÖLÜM

Amaç, Kapsam, Dayanak ve Tanımlar

Amaç

MADDE 1 – (1) Bu Tebliğin amacı; tarımda sürdürülebilirliğin sağlanması, genç çiftçilerin girişimciliğinin desteklenmesi, gelir düzeyinin yükseltilmesi, alternatif gelir kaynaklarının oluşturulması ve kırsalda genç nüfusun istihdamına katkı sağlayacak kırsal alandaki tarımsal üretime yönelik projelerin desteklenmesine ilişkin usul ve esasları belirlemektir.

Kapsam

MADDE 2 – (1) Bu Tebliğ, kırsal alanda yaşayan genç çiftçilerin mahallinde uygulayacağı bitkisel, hayvansal, yöresel tarım ürünleri, tıbbi ve aromatik bitki üretimi, işlenmesi, depolanması ve paketlenmesine yönelik projelere otuz bin TL’ye kadar hibe ödenmesine ilişkin usul ve esasları kapsar.

Dayanak

MADDE 3 – (1) Bu Tebliğ, 3/6/2011 tarihli ve 639 sayılı Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, 18/4/2006 tarihli ve 5488 sayılı Tarım Kanunu ve 16/2/2016 tarihli ve 2016/8540 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulan Kırsal Kalkınma Destekleri Kapsamında Genç Çiftçi Projelerinin Desteklenmesine İlişkin Karara dayanılarak hazırlanmıştır.

Tanımlar

MADDE 4 – (1) Bu Tebliğde geçen;

- a) Bakanlık: Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığını,
  - b) Banka: T.C. Ziraat Bankası A.Ş. Genel Müdürlüğünü,
  - c) Değerlendirme kriter tablosu: Uygulama esasları ile birlikte hazırlanacak olan, başvuru sahiplerinin ve hibe esas projelerin özellik ve içeriğine göre puanlarını belirleyen tabloyu,
  - ç) Genç çiftçi: Kırsal alanda ikamet eden 18-40 yaş aralığında tarımsal faaliyet gösteren veya göstermek isteyen gerçek kişileri,
  - d) Genç çiftçi proje değerlendirme komisyonu: Valilik Makamının oluru ile vali yardımcısının başkanlığında, bakanlık il müdürü, il müdür yardımcısı ile defterdarlık, il milli eğitim müdürlüğü, il çalışma ve iş kurumu müdürlüğü, ziraat odası başkanlığı ve ticaret borsası temsilcilerinden oluşan sekiz kişilik komisyonu,
  - e) Genç çiftçi proje yürütme birimi: İl müdürlüğünde, kırsal kalkınma ve örgütlenme şube müdürü ve ilçe müdürlüklerinde, ilçe müdürü başkanlığında, mühendis, veteriner hekim, sosyolog, tekniker ve teknisyen gibi teknik ve sağlık hizmetleri sınıfındaki personelden oluşan en az üç kişilik birimi,
  - f) Genel Müdürlük: Tarım Reformu Genel Müdürlüğünü,
  - g) Hibe sözleşmesi: Proje sahibi ile il müdürü veya ilçe müdürü arasında imzalanan ve hibeden yararlanma esasları ile tarafların yetki ve sorumluluklarını düzenleyen sözleşmeyi,
  - ğ) İl/ilçe müdürlüğü: Bakanlık il/ilçe müdürlüklerini,
  - h) Kırsal alan: Nüfusu yirmi binden az olan yerleşim birimleri ve 12/11/2012 tarihli ve 6360 sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun öncesi tüzel kişiliği olan ve nüfusu yirmi binden az olan yerleşim birimlerini,
  - ı) Taahhütname: Programdan yararlanmak üzere başvuran kişilerin il/ilçe müdürlüğüne verdikleri idari, mali, hukuki ve teknik taahhütlerini içeren belgeyi,
  - i) TİGEM: Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğünü,
- ifade eder.

İKİNCİ BÖLÜM

Genç Çiftçi Projelerinin Desteklenmesi Programı Uygulama Birimleri Görev ve Sorumlulukları

Genel müdürlük

MADDE 5 – (1) Genel Müdürlük bu Tebliğ kapsamında, Bakanlık adına, 31/12/2014 tarihli ve 2014/45 sayılı Yüksek Planlama Kurulu Kararı ile onaylanarak yürürlüğe giren Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisinin (2014-2020) temel amaç ve ilkeleri ile politika öncelikleri ve tedbirleri çerçevesinde;

- a) Programın tanıtımını ve genç çiftçilerin bilgilendirilmesini sağlar.
- b) Programın idari ve mali yönden uyumlu bir şekilde yürütülmesine destek verir.
- c) Program ile ilgili olarak, yıllık hibe programı ve bütçe teklifinin hazırlanmasını, bu tekliflerinin ilgili Bakanlık birimlerine iletilmesini ve bu tekliflerin kabulü için gerekli çalışmaların yapılmasını sağlar.
- ç) Programın yürütülmesinde görevli personele yönelik eğitim programlarının hazırlanmasını ve düzenlenmesini sağlar.

(2) Program kapsamında illerde desteklenecek genç çiftçi sayısı ve hibe miktarı; Kalkınma Bakanlığı ve Türkiye İstatistik Kurumunun belirlemiş olduğu, kırsal alandaki yerleşim birimleri sayısı, genç çiftçi nüfusu, kırsal alan nüfusu ve sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi kriterleri ve programın yıllık bütçesi dikkate alınarak belirlenir.

İl müdürlüğü

MADDE 6 – (1) İl müdürlüğü, Bakanlık adına, bu Tebliğ, uygulama rehberi ve ilgili mevzuat kapsamında;

- a) İl müdürlüğü bünyesinde genç çiftçi proje yürütme birimini oluşturur.
- b) Proje uygulamalarının amacına ve hibe sözleşmesinde belirtilen usul ve esaslara göre gerçekleştirilmesini, izlenmesini, düzenlenecek tüm belgelerin kontrolünü, onaylanmasını ve birer suretinin muhafazasını sağlar.
- c) İş ve işlemlerin idari, mali ve hukuki yönden uyumlu bir şekilde yürütülmesini ve program kapsamında yapılacak tüm çalışmaların sekretaryasını ve koordinasyonunu yapar.

İlçe müdürlüğü

MADDE 7 – (1) İlçe müdürlüğü, Bakanlık adına, bu Tebliğ, uygulama rehberi ve ilgili mevzuat kapsamında;

- a) İlçe müdürlüğü bünyesinde genç çiftçi proje yürütme birimini oluşturur.
- b) Genç çiftçilerce gerçekleştirilecek projelerin amaçlarına uygun olarak iş ve işlemlerin idari, mali ve hukuki yönden uyumlu bir şekilde yürütülmesini ve program kapsamında yapılacak tüm çalışmaların sekretaryasını, koordinasyonunu ve istenilen belgelerin il müdürlüğüne gönderilmesini sağlar.
- c) Uygulamaların hibe sözleşmesinde belirtilen usul ve esaslara göre gerçekleştirilmesini izler, düzenlenecek tüm belgelerin kontrolünü ve onaylanmasını yaparak birer suretini muhafaza eder.

Genç çiftçi proje değerlendirme komisyonu

MADDE 8 – (1) Genç çiftçi proje değerlendirme komisyonu; bu Tebliğ, uygulama rehberi ve ilgili mevzuat kapsamında iş ve işlemleri yapar.

(2) Komisyon son başvuru tarihinden en geç beş gün önce kurulur.

Genç çiftçi proje yürütme birimi

MADDE 9 – (1) Genç çiftçi proje yürütme birimi, bu Tebliğin yayımı tarihinden itibaren beş iş günü içerisinde kurulur.

(2) Genç çiftçi proje yürütme birimi;

- a) Bu Tebliğ, uygulama rehberi ve ilgili mevzuat kapsamında proje uygulamalarını ve konu ile ilgili iş ve işlemleri yapar.
  - b) Başvuruları alır, istenilen belgelerin ön kontrolünü yapar, ilgili formları hazırlayarak genç çiftçi proje değerlendirme komisyonuna tutanak ile teslim eder.
  - c) İl ve ilçe düzeyinde projelerin uygulanmasını ve tamamlanan projelerin hibe ödemesinden sonra iki yıl süreyle izlenmesi ile ilgili olarak yapılacak iş ve işlemleri Bakanlık adına yürütür.
- (3) Proje yürütme biriminin proje hazırlama yükümlülüğü yoktur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Programın Proje Konuları, Başvuru Yeri, Genç Çiftçilerde

Aranan Şartlar ve İstenecek Belgeler

Programın proje konuları

MADDE 10 – (1) Genç çiftçi projeleri bu Tebliğ, uygulama rehberi ve ilgili mevzuat kapsamında;

- a) Hayvansal üretime yönelik;
  - 1) Büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık projelerini,
  - 2) Arı ve arı ürünleri yetiştiriciliği projelerini,
  - 3) Kanatlı ve ipekböceği yetiştiriciliği projelerini,
- b) Bitkisel üretime yönelik;
  - 1) Kapama meyve bahçesi tesisi projelerini,
  - 2) Fide, fidan, iç ve dış mekân süs bitkisi yetiştiriciliği projelerini,
  - 3) Kontrollü örtü altı yetiştiriciliği projelerini,
  - 4) Kültür mantarı üretimi projelerini,
- c) Yöresel ürünleri ile tıbbi ve aromatik bitki üretimi, işlenmesi, depolanması ve paketlenmesine yönelik;
  - 1) Tıbbi ve aromatik bitki üretimi, işlenmesi, depolanması ve paketlenmesi konulu projeleri,

2) Coğrafi işaretli, yerli gen kaynaklarını kullanarak, organik veya iyi tarım uygulamalı bitkisel ve hayvansal üretim konulu projeleri,

3) Coğrafi işareti olan gıdaların üretimi konulu projeleri, kapsar.

Başvuru yeri

MADDE 11 – (1) Başvuruların, genç çiftçilerin kırsal alanda ikamet ettiği veya ikamet etmeyi taahhüt ettiği yerleşim biriminin bağlı olduğu il/ilçe müdürlüklerine bizzat yapılması şarttır.

Başvuru yapacak genç çiftçilerde aranan şartlar

MADDE 12 – (1) Bu Tebliğ kapsamında başvuru yapacak genç çiftçilerde aşağıdaki şartlar aranır:

- Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak.
- Bu Tebliğin yayımlandığı tarih itibarıyla 18 yaşından gün almış, 41 yaşından gün almamış olmak.
- Okur-yazar olmak.
- Başvuru tarihi itibarıyla ücretli çalışıyor olmamak.
- Başvuru tarihi itibarıyla örgün eğitime devam ediyor olmamak.
- Başvuru tarihi itibarıyla KDV, gerçek ve basit usulde vergi mükellefi olmamak.
- Aynı proje konusunda Bakanlığın diğer hibe programlarından yararlanmış olmamak.

İstenecek belgeler

MADDE 13 – (1) Başvuru aşamasında aşağıdaki belgeler istenir:

- Nüfus cüzdanı fotokopisi.
- Ücretli çalışmadığına dair SGK'dan alınan belge.
- Ek-1'de yer alan başvuru dilekçesi.
- Ek-2'de yer alan proje tanıtım formu.
- Ek-3'te yer alan imzalı taahhütname.
- Varsa yatırım yerinin genç çiftçiye ait olduğuna dair mülkiyet belgesi.
- Varsa proje konusu kapsamında eğitim belgesi.
- Proje konusu içeriğinde varsa coğrafi işaret tescil belgesi.
- Varsa engelli, gazi veya birinci derece şehit yakını olduğuna dair belge.
- Diploma sureti veya okur-yazarlık belgesi.

(2) Hibe sözleşmesi aşamasında aşağıdaki belgeler istenir:

- Yatırımı yapacağı yerde ikamet ettiğine dair belge.
- Yatırım yerine ait mülkiyet belgesi ya da kira sözleşmesi.

(3) Başvuru yapan genç çiftçilerden istenecek diğer belgeler ve tanzim edilmesi gereken formlar bu Tebliğ ve ilgili mevzuat kapsamında Bakanlık tarafından hazırlanacak uygulama rehberinde belirtilir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Programın Uygulama Alanı, Hibe Desteği Miktarı

Uygulama alanı

MADDE 14 – (1) Bu program; nüfusu yirmi binden az olan yerleşim birimlerini ve 12/11/2012 tarihli ve 6360 sayılı Kanun öncesi tüzel kişiliği olan ve yirmi bin nüfusun altındaki yerleşim birimlerini kapsar.

Hibe desteği miktarı

MADDE 15 – (1) Bu Tebliğ kapsamında kabul edilen başvurularda, hibe sözleşmesi imzalanarak belirlenen şartları yerine getiren genç çiftçiye en fazla otuz bin TL'ye kadar hibe yoluyla destek verilir.

(2) Proje KDV hariç hazırlanır ve hibe ödemesi buna göre yapılır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Başvuruların Alınması, Değerlendirilmesi, Sözleşme ve Uygulama Zamanı

Başvuruların alınması

MADDE 16 – (1) Bu Tebliğ kapsamındaki başvurularda ilişkin esaslar şunlardır:

- Başvurular, bu Tebliğin yayımlandığı tarihten beş iş günü geçtikten sonra başlar.
- Başvuru süresi otuz gündür.
- Başvurular, il ve ilçe müdürlüklerinde kurulan genç çiftçi proje yürütme birimi tarafından tutanak karşılığı kabul edilir.

ç) Genç çiftçi proje yürütme birimleri tarafından düzenlenen başvuru dosyasına ait kontrol formu ve değerlendirme kriter tablosu, beş iş günü içerisinde genç çiftçi proje değerlendirme komisyonuna tutanak ile teslim edilir.

Başvuruların değerlendirilmesi

MADDE 17 – (1) Program kapsamındaki başvuruların değerlendirilmesi genç çiftçi proje değerlendirme komisyonu tarafından aşağıda belirtilen esaslar çerçevesinde yapılır:

- Komisyon tarafından teslim alınan projeler on iş günü içerisinde değerlendirilip onaylanır.
- Komisyon tarafından hazırlanan nihai listeler belirlenen yerlerde ve şekilde ilan edilir.
- Proje değerlendirme komisyonunun bir başvuruyu reddetme ya da hibe vermeme kararı kesindir.

Hibe sözleşme ve uygulama zamanı

MADDE 18 – (1) Genç çiftçi proje değerlendirme komisyonu tarafından belirlenen ve nihai hale getirilen listelerde yer alan genç çiftçiler ile yapılacak hibe sözleşmesi aşağıdaki esaslar çerçevesinde gerçekleştirilir:

- Hibe sözleşmesi imzalamaya hak kazanan genç çiftçiler ile beş iş günü içerisinde sözleşme imzalanır.
- İmzalanan hibe sözleşmesi gereği genç çiftçiler, sözleşme tarihinden itibaren en çok yüz yirmi gün içerisinde proje içeriğine esas alımları gerçekleştirirler ve hibe ödeme talebine ilişkin başvurularını yaparlar. Yüz yirmi günlük sürenin son gününün tatil gününe denk gelmesi halinde takip eden ilk iş günü mesai bitimine kadar müracaat edilebilir.

ALTINCI BÖLÜM**Hibe Ödeme Talebi, Ödemeler, Geri Ödeme ve Yaptırımlar****Hibe desteği ödeme talebi**

MADDE 19 – (1) Hibe desteği ödemelerine ilişkin esaslar şunlardır:

- Genç çiftçi, hibe ödeme taleplerini, yatırıma ait fiili gerçekleştirmelerden sonra veya hibe sözleşmesi bitim tarihinden itibaren, beş iş günü içerisinde yatırım yerinin bağlı olduğu il/ilçe müdürlüğüne yapar.
  - Genç çiftçi proje yürütme birimi, ödeme talebi ile ilgili belgeleri başvuru sahiplerinden alır, ödemeye ilişkin gerçekleştirmeleri beş iş günü içerisinde yerinde tespit eder, belgelendirir ve tutanağa bağlar.
  - İlçe genç çiftçi proje yürütme birimi, hibeye esas ödeme icmallerini beş iş günü içerisinde il müdürlüğüne gönderir.
  - İl müdürlüğü, hibe ödemesine esas aylık ödeme icmallerini her ayın yirmi beşine kadar Genel Müdürlüğe gönderir.
  - Genel Müdürlük, icmalleri banka ödeme formatına dönüştürüp hibe ödenmesini sağlar.
- (2) İl müdürlükleri, aylık ödeme icmallerinin kontrol onayı ve ödeme işleminden sonra hibe proje sahiplerinin banka ve ödeme bilgilerinde hata tespit etmeleri halinde bu Tebliğ kapsamında Bakanlıkça hazırlanan uygulama rehberine göre iş ve işlemleri yürütür.

Hibe desteği ödemeleri

MADDE 20 – (1) Hibe ödemesi, proje sahibi genç çiftçinin T.C. kimlik numarasıyla uyumlu olarak T.C. Ziraat Bankası tarafından yapılır.

(2) Hibe ödemeleri, Türk Lirası olarak yapılır.

(3) İmzalanan hibe sözleşmesi sonrasında bu Tebliğ kapsamında yapılacak büyükbaş ve küçükbaş canlı hayvan alımlarında Bakanlıkça hazırlanan uygulama rehberi çerçevesinde ve belirlenecek miktarda genç çiftçinin muvafakati ile TİGEM'e ön ödeme yapılabilir.

Geri ödeme ve yaptırımlar

MADDE 21 – (1) Haksız yere yapılan destekleme ödemeleri, 21/7/1953 tarihli ve 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanunun 51 inci maddesinde belirtilen gecikme zammı oranları dikkate alınarak ödeme tarihinden itibaren hesaplanan kanunî faizi ile birlikte anılan Kanun hükümlerine göre geri alınır.

(2) Haksız ödemenin yapılmasında ödemeyi sağlayan, belge veya belgeleri düzenleyen gerçek ve tüzel kişiler, geri alınacak tutarların tahsilinde müştereken sorumlu tutulurlar.

(3) İdari hata sonucu düzenlenen belgelerle yapılan ödemeler hariç olmak üzere bu Tebliğle belirlenen destekleme ödemelerinden haksız yere yararlandığı tespit edilen genç çiftçiler, beş yıl süreyle Tarım Kanununun 23 üncü maddesi gereğince hiçbir destekleme programından yararlandırılmazlar.

Programdan sağlanan malların mülkiyeti

MADDE 22 – (1) Genç çiftçi, hibe sözleşmesi kapsamında hibeye esas proje içeriğindeki alımları ve amacını, ödemenin yapılmasından sonra iki yıl süre ile değiştiremez. Bu amaçla, il/ilçe müdürlükleri yılda en az bir kere olmak üzere proje faaliyetlerini yerinde kontrol eder ve tutanağa bağlar.

YEDİNCİ BÖLÜM**Proje Gider Esasları ve Kalemleri****Proje gider esasları**

MADDE 23 – (1) Bu Tebliğ kapsamında hibe desteği verilecek proje giderlerinin;

- Genç çiftçi ile karşılıklı imzalanan hibe sözleşmesinden sonra ve süresi içerisinde gerçekleştirilmesi,
- Hibe sözleşmesi ekinde sunulan hibe desteğinin, verilecek proje giderleri kapsamında yer alması,

c) İlgili mevzuata uygun olarak gerçekleştirilmesi veya belgelere dayandırılması, gerekir.

Gider kalemleri

MADDE 24 – (1) Hibe sözleşmesinden sonra ve süresi içerisinde gerçekleştirilen traktör ve bahçe traktörü haricindeki, makine, ekipman, donanım, malzeme, fide, fidan, tohum, misel, torf, yumurta, arılı kovan ve canlı hayvan alımı giderleri, bu Tebliğde belirtilen esaslar çerçevesinde hibe desteği kapsamında değerlendirilir.

(2) Genç çiftçiler, büyükbaş ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliği proje konuları kapsamındaki canlı hayvan alımlarını TİGEM'den hayvan alım sözleşmesi kapsamında gerçekleştirirler.

(3) Gider kalemleri ile ilgili diğer hususlar bu Tebliğ kapsamında Bakanlık tarafından hazırlanan uygulama rehberinde belirtilir.

Proje kaynaklarından karşılanmayacak giderler

MADDE 25 – (1) Program kapsamında; hibe sözleşmesi onaylanmayan projelerle ilgili yapılan hiçbir harcama karşılanmaz, bu giderlerden dolayı Bakanlık herhangi bir sorumluluk ve yükümlülük üstlenmez.

(2) Bakanlık tarafından belirlenen usul ve esaslara uygun olarak gerçekleştirilmeyen ve belgelendirilemeyen satın alma giderlerine hibe desteği ödenmez.

SEKİZİNCİ BÖLÜM **Çeşitli ve Son Hükümler**

Denetim

MADDE 26 – (1) Bu Tebliğ kapsamında yapılan tüm işlemler gerekli görüldüğü takdirde Bakanlık Rehberlik ve Teftiş Başkanlığı tarafından denetlenir. Bu denetimler sırasında yapılan işlemlere ait talep edilen tüm bilgi ve belgeler kendilerine sunulur.

Programın uygulanmasına ilişkin yayınlar

MADDE 27 – (1) Bu Tebliğin genel uygulama usul ve esaslarına açıklık getirmek, destek sağlamak amacı ile Bakanlık tarafından uygulama rehberi hazırlanır ve yayımlanır. Bu yayınlar uygulamaya esas teşkil eder.

(2) Bu Tebliğin uygulanmasında karşılaşılabilecek sorunların çözümü hakkında Bakanlık yetkilidir.

Yürürlük

MADDE 28 – (1) Bu Tebliğ yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Yürütme

MADDE 29 – (1) Bu Tebliğ hükümlerini Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanı yürütür

EK-2 Çalışma Kapsamında Hazırlanan Anket Formu**ANTALYA İLİNDE GENÇ ÇİFTÇİ PROJESİNİN UYGULAMASI VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

TARİH	İLÇE	MAHALLE
...../...../2018		

A. DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER**1. Aile bilgilerine ait demografik bilgiler**

Aile Bireyleri	Yaş		Medeni Durumu*	Eğitim Durumu**	Çalışma Durumu (E/H)	Tesiste Çalışma Durumu (E/H)
	E	K				
Kendisi						
Eşi						

*(1) Evli

(2) Bekar

(3) Dul

**(1) İlkokul

(2) Ortaokul

(3) Lise

(4) Önlisans

(5) Lisans

2. Kaç yıldır çiftçilik yapıyorsunuz?

A) 1-5

B) 6-10

C) 11-15

D)16-20 E) 20 yıldan fazla

3. Sosyal Güvenceniz var mı?

A) Var

B)Yok

☐ Bağ-Kur☐ Yeşil Kart☐ Özel Sigorta☐ Diğer)**4. Aylık ortalama geliriniz ne kadar?**

A) 0-500 TL

B) 500-1000 TL

C) 1001-1500 TL

D) 1501-2000 TL

E)2000 TL'den fazla

5. İkamet yerinin ilçe merkezine uzaklığı

A) 1-10 km

B) 11-20 km

C) 21-30 km

D) 31-40 km

E) 40 km'den fazla

6. Evinizin mülkiyet durumu;

A) Kendime ait

B) Aileme ait

C) Kira

7. Engelli/Şehit Yakını/Gazi Olma Durumu

A) Evet

B) Hayır

8. İlçenizde tarımsal üretim türleri☐ Büyükbaş hayvancılık☐ Küçükbaş hayvancılık☐ Arıcılık☐ Meyve bahçesi tesisi☐ Fide – fidan yetiştiriciliği☐ Örtü altı yetiştiriciliği☐ Kültür mantarı üretimi**9. Tarımsal üretim ve projeniz ile ilgili eğitim aldınız mı?**

A) Evet

B) Hayır

(Evet ise; ☐ Tarımsal üretim ☐ GÇP)**10. Birlik, kooperatif, oda üyelik durumunuz;**☐ Tarım Kredi Kooperatifi☐ Ziraat Odası☐ Sulama Birliği☐ Üretici Birliği☐ Yaş Sebze ve Meyve Kooperatifi☐ Diğer

B. İŞLETMENİN ÖZELLİKLERİ**11. Daha önce bir tarımsal işletmeniz var mıydı?**

- A) Evet B) Hayır
(Cevabınız “evet” ise 12. soruyu cevaplayınız)

12. Hibe desteğinden önce sahip olduğunuz yada ailenizin işletme faaliyet alanı;

- ☐ Büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık ☐ Arıcılık
☐ Meyve bahçeciliği ☐ Fide – fidan yetiştiriciliği
☐ Örtü altı yetiştiriciliği ☐ Diğer

13. Arazi mülkiyet durumu

- A) Mülk B) Kira C) Ortak

14. Toplam arazi varlığınız

- A) 3 dekardan küçük B) 3-5 dekar C) 5-10 dekar D) 10 dekardan fazla

15. Hibe desteği aldığınız GÇP’nin faaliyet alanı;

- ☐ Büyükbaş hayvancılık ☐ Küçükbaş hayvancılık ☐ Kapama Meyve Bahçesi
☐ Fide – fidan yetiştiriciliği ☐ Örtü altı yetiştiriciliği

16. Bitkisel üretim deseniniz?

Bitkisel Üretim Deseni	Ekim Alanı (da)

17. 2016-2017 yılları bitkisel üretiminizin, üretim miktarı ve satışı gerçekleştirilen toplam ürün miktarını belirtiniz

Ürünler	Satış Fiyatı (TL)	Üretim Miktarı (ton)	Satılan Ürün Miktarı (ton)

18. Hayvancılık üretim faaliyetiniz

Hayvan türü			Teslim Edilen hayvan sayısı	Doğan hayvan sayısı	Ölen hayvan sayısı
Sığır	Besi	Besi Danası			
	Süt İneği	Montofon			
		Simental			
Koyun	Akkaraman				
	Morkaraman				
	İvesi				
	Merinos				
Keçi	Kıl keçisi				
Diğer					

19. 2016-2017 yılları hayvansal üretiminizin, üretim miktarı ve satışı gerçekleştirilen toplam ürün miktarını belirtiniz

Ürünler	Satış Fiyatı	Üretim Miktarı	Satılan Ürün Miktarı	Nereye Satıldı
Süt ve süt ürünleri				
Et ve et ürünleri				
Yün/ Kıl				
Gübre				
Diğer				

20. İşletme bina ve tesis sermayesi

Cinsi	Alan ve Kapasite	Yapım Maliyeti	Yaşı	Tamir ve Bakım Masrafı
Ahır				
Ağıl				
Samanlık				
Yem Deposu				
Hangar				
Gübrelik				
Ambar				
Kümes				
Plastik sera				
Yüksek tünel				
Alçak tünel				
Toplam				

21. Bitkisel üretime yönelik yaptığınız tesisin ne kadarını aldığınız hibe desteği ile yaptınız?

A) 1000-1500 m² B) 1501-2000 m² C) 2001-2500 m² D) 2501 m² ve daha fazla

22. Üretim girdi masraflarınız

Masraflar	Tutarı (TL)

23. Alet Makine varlığınız;

Alet Makine Adı	Evet	Hayır
Traktör		
İlaçlama Makinesi		
Pulluk		
Rötovatör		
Çapa Makinesi		
Römork		
Budama Makinesi		
Diskaro		
Mibzer		
Kazayağı		
Sulama Makinesi		
Süt Sağma Makinesi		
Yem Karma Makinesi		
El Arabası		
Diğer		

24. GÇP'den aylık/yıllık geliriniz (Masraflar sonrası)

- A) 5.000 TL ve altı B) 5.001-10.000 TL C) 10.001-20.000 TL
D) 20.001-30.000 TL E) 30.001 TL ve üzeri

25. Ürettiğiniz ürünleri nasıl pazarlıyorsunuz?

- ☐ Direkt tüketiciye pazarlama ☐ Kasap/celep
☐ Aracı/komisyoncu/tüccar ☐ Aracıya
☐ Kooperatif/birlik ☐ Markete
☐ Fabrika/mandıra ☐ Diğer

26. İşletmeniz ilgili bilgi alırken yararlandığınız kaynaklar;

- ☐ Tarım İlçe Müdürlüğü ☐ Danışmanlar
☐ ZMO ☐ İnternet
☐ Kooperatif ☐ İlaç Bayii
☐ Kişisel/Aile Deneyimi ☐ Diğer

27. İşletmenizde aşağıdakilerden hangilerini yapıyorsunuz?

- ☐ Planlama yapıyorum (☐ ekim ☐ pazarlama ☐ diğer)
☐ Kayıt tutuyorum
☐ Karlılık hesabı yapıyorum
☐ Diğer

28. Özel danışmanlık hizmeti alıyor musunuz?

- A) Evet B) Hayır

29. İl ve İlçe Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü işletmeler ile ilgili danışmanlık hizmeti veriyor mu?

- A) Evet B) Hayır

30. Danışmanlık hizmetini hangi kişi/kuruluştan alıyorsunuz?

- ☐ Ziraat Odası ☐ Üretici Birliği/Çiftçi Derneği/Vakfı
☐ Şirket ☐ Serbest tarım danışmanı
☐ Diğer

C. GENÇ ÇİFTÇİ PROJESİ UYGULAMASI VE ETKİLERİ**31. Projeyi nasıl duydunuz?**

- ☐ İl/İlçe Müdürlüğü ☐ İnternet/TV/Gazete vb.
☐ Projeden hibe alanlardan ☐ Köy muhtarından
☐ Üyesi olduğum Çiftçi örgütünden ☐ Diğer

32. Hibe desteği almanızda kim etkili oldu?

- ☐ Kendim ☐ Ben ve eşim
☐ Büyüklerim (Anne, baba, vs.) ☐ Daha önce destek almış olanlar
☐ Diğer

33. Projeye neden başvurduunuz?

- ☐ İşsizdim ☐ Ailem teşvik ettiği için
☐ Gelirimi arttırmak için ☐ Var olan işletmemi büyütmek için
☐ Çocuklarımin geleceği için ☐ Eşimin çalıştığı yetmiyordu
☐ Diğer

34. Proje başvuru sürecinden önce hazırlık yaptınız mı?

- A) Evet B) Hayır C) Kısmen

35. Destek almada karşılaştığınız zorluklar neler oldu?

- A) Başvuru şartları B) Maddi olanaklar C) İletişim kopukluğu
D) Bürokratik engeller E) Diğer

36. Siz ya da haneden herhangi birisi daha önce tarımsal yardım/destek almış mıydı?

A) Evet

B) Hayır

(Cevabınız evet ise hangi destek programında yararlandınız:.....)

37. Genç Çiftçi Projesinden hangi konuda hibe desteği aldınız?

Proje Ana Konusu	Proje Alt Konusu	Proje Grup Adı		
Hayvansal Üretim	Büyükbaş hayvancılık	Besi	Besi Danası	
Hayvansal Üretim	Büyükbaş hayvancılık	Süt İneği	Montofon	
Hayvansal Üretim	Büyükbaş hayvancılık		Simental	
Hayvansal Üretim	Küçükbaş hayvancılık	Koyun	Akkaraman	
Hayvansal Üretim	Küçükbaş hayvancılık		Morkaraman	
Hayvansal Üretim	Küçükbaş hayvancılık		İvesi	
Hayvansal Üretim	Küçükbaş hayvancılık		Merinos	
Hayvansal Üretim	Küçükbaş hayvancılık	Keçi	Kıl keçisi	
Bitkisel Üretim	Kontrollü Örtü Altı Tesisinde Sebze Yetiştiriciliği	Örtü Altı Tesis		
Bitkisel Üretim	Fide-Fidan-Süs Bitkisi Yetiştiriciliği	Fide-Fidan-Süs Bitkisi Üretimi		
Bitkisel Üretim	Bodur ve Yarı Bodur Olmayan Kapama Meyve Bahçesi	Kapama Meyve Bahçesi		

(hangi proje ise son kutuyu işaretleyiniz)

38. Proje desteklemelerine başvuru süreci sizce nasıldı?

A) İşlemler çok zordu

B) Süreç uzundu

C) İstenilen evrakları toplamak zor oldu

D) Şartları sağlamak zordu

E) Diğer

39. Sözleşme yükümlülüklerine hâkim misiniz?

A) Evet

B) Hayır

C) Kısmen

40. Genç Çiftçi Projesi programı olmasaydı bu işletmeyi kurar mıydınız?

A) Evet

B) Hayır

C) Kararsızım

41. Proje Uygulaması ve Etkileri Hakkında Düşünceleriniz Nedir?

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Proje kapsamında hibe almak kolaydı					
Hibe alım süreci şeffaftır					
Hibeler zamanında ödendi					
Proje hibesi yardımcı olmaktadır					
Proje etkin ve verimlidir					

Hibe miktarı artırılmalıdır					
Gelir artışı, gelir istikrarı, gelir çeşitlenmesi sağlamaktadır					
Bilinçli çiftçiliğe katkı sunmaktadır					
Bilişim inovasyon teknoloji kullanımına yarar sağlamaktadır					
Sadece üretim sürdürülebilirliğine katkısı vardır					
Kırsal alan yaşlanmasına çözüm olmaktadır					
İklim, çevre kalitesi, su yönetimi, mera yönetimi, ekolojik su-karbon ayak izine ilişkin etkiler gösterme potansiyeli vardır					
Ürün kalitesi markalaşması adına yapıcı adımlar atılmasını sağlayabilir					
Gıda güvenliği gıda güvencesi gıda bağımsızlığına olumlu katkı sunabilir					
Gençleri çiftçiliğe ve kırsala özendirilmektedir					
Kırsalda hareketlilik yarattı ve kırsal yaşamı özendirilmektedir.					
Gençlerin girişimci olmasına katkı sağlamaktadır					
Üretime olumlu katkı sağlamaktadır					

D. GENÇ ÇİFTÇİ PROJESİ UYGULAMASINDA KARŞILAŞILAN SORUNLAR

42. Ürününüzü pazarlamada sorun yaşıyor musunuz?

- A) Evet B) Hayır

43. Ürününüzü pazarlamada yaşadığınız sorunlar nelerdir?

- A) Pazar bulamıyorum B) Diğer işletmelerle rekabet edemiyorum
C) Tanıtım yapamıyorum D) Diğer

44. Proje uygulamasında karşılaşılan sorunlar ve riskler;

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Proje uygulama süresinin yetersizdir					
Verilen hibe oranının yetersizdir					
Hibe alım sürecinde istenilen şartların fazladır					
İstenilen gider kalemlerinin maliyeti fazladır					
İşletme ve ürün sigortalama miktarı fazladır					
Danışmanlık hizmeti alamamaktadır					
Ürün pazarlama yetersizdir					
İşçi ücretleri fazladır					
Aile işgücü yetersizdir					
Ürün fiyatları yetersizdir					
Girdi maliyetleri yüksektir					
Tarım alet ve ekipmanları yetersizdir					
Hastalıklardan dolayı ürün kaybı yaşanmaktadır					
Doğal afetlerden dolayı ürün veya işletme zarar görmektedir					

E. GÖRÜŞ VE DÜŞÜNCELER**45. Proje yararlı mıdır?**

- A) Evet B) Hayır C) Kısmen

46. Hibe desteği size nasıl katkı sağladı?

- A) Bu sayede üretime başladım B) Mevcut üretimimi artırdı
C) Maddi sıkıntımı giderdi D) Hiçbir faydası olmadı
E) Zararı oldu

47. Genç Çiftçi projesi hakkında ne düşünüyorsunuz?

- 1)
2)
3)

48. Bundan sonraki desteklemeler sizce hangi konularda olmalıdır?

- 1)
2)
3)

49. Yaşadığınız köye bağlayan en önemli neden nedir?

.....

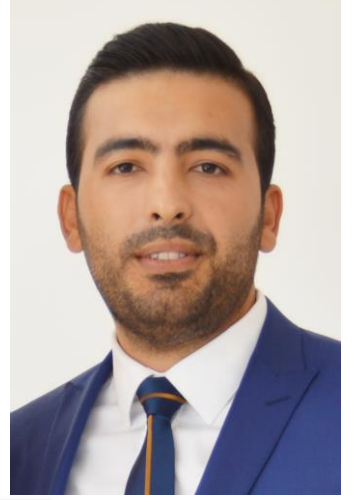
50. İmkân olsa kente göç etmeyi düşünür müsünüz?

.....

ÖZGEÇMİŞ

AHMET ALKAN

ahmetalkan07@gmail.com

ÖĞRENİM BİLGİLERİ

Yüksek Lisans	Akdeniz Üniversitesi
2014-2019	Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Antalya
Lisans	Akdeniz Üniversitesi
2007-2012	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Antalya

MESLEKİ VE İDARİ GÖREVLER

Grafiker	Akdeniz Üniversitesi Rektörlüğü
2016-Devam Ediyor	Basın ve Halkla İlişkiler Şube Müdürlüğü, Antalya
Grafiker	Akdeniz Üniversitesi Hastanesi
2013-2016	Reklam ve Tanıtım Birimi, Antalya
Personel	Akdeniz Üniversitesi
2013-2013	Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı, Antalya